

De recondita februm intermittens, tum remittens natura, et de earum curatione, variis experimentis & observationibus illustratâ : libri duo / [Jean Baptiste Sénac].

Contributors

Senac, M. de 1693-1770.

Publication/Creation

Amstelodami : Sumptibus Fratrum De Tournes, 1759.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/nqrvj8gm>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

47754/B

coll. complet

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30501222>

Jean Baptiste de Senac

Overline 20 Jul 1928
30 ju

DE
RECONDITA
FEBRIUM

INTERMITTENTIUM,
TUM REMITTENTIUM NATURA,
ET DE EARUM CURATIONE,

Variis experimentis & observationibus
illustratâ,

LIBRI DUO.

Nâ. authore ignoto.

*Dubois —
Secret.*

*Du haut Brail med. &
Du Roy*

AMSTELODAMI,
Sumptibus FRATRUM DE TOURNES.

M. DCC. LIX.

D E

R E C O N

T H E B R I D G E

A T

THE UNIVERSITY OF

EDINBURGH

LIBRARY

18

18

THE UNIVERSITY OF

EDINBURGH

EDITORIS

PRÆFATIO.

AD promovendam Medicinam nil fermè uspiam ab eam profitentibus prætermissum; in eâ statim illustrandâ desudaverunt viri inter antiquos insignes, tùm multi subsequenter sæculis ingenii famâ conspicui; apud recentiores deindè accuratiori studio agitari cœpit hæc disciplina; de eâ denique ingentem librorum copiam nostra profudit ætas; sed parem doctrinæ ubertatem ex tot laboribus non profluxisse meritò queri possumus; an id autem naturæ, an

artis, aut artificum vitio tribuendum ?

Naturalis equidem Philosophia ità exulta est, ut recentiores longo intervallo sequantur antiqui; in intimos naturæ recessus penetravit quorundam industria; imò & humani ingenii limites transcendisse aliquandò videtur felix curiositas; si causas primas non attigerit, effectus tamen & phœnomena assequi potuit; luculenta eorum saltem prostat historia, omniaque veluti ad lancem expensa ostentantur.

Longè dispar profectò est Philosophorum & Medicorum ratio; illi umbratiles, experimentis dediti, iis solummodò incumbentes plura observare & invenire potuerunt; Medici verò multis impliciti continuò hęc & illęc vagari coguntur, assiduè

P R Æ F A T I O. v

meditari , veterum & recentiorum
versare monumenta , nova semper
experiri & ægris adesse , æquè necesse
& difficile est ; tempus ergò vel expe-
rientia sæpè fælicissimis defuit ingeniis,
quorum ferax ubique fuit Medicina ;
tanta est ejus artis moles , ut ea veluti
obruatur mens ; hùc accedit, ut vix non
nisi extremâ ætate , quam pauci attin-
gunt , sufficienti supellectile instructi
esse possint, vel ii ipsi qui summis labo-
ribus eam sibi comparare conati sunt.

Artis incremento imprimis officit
mos ille , seu cœca ambitio de omni-
bus agendi morbis. Divini fermè opus
esset ingenii universam amplecti Me-
dicinam ; fatius ad eam promoven-
dam esset , quibusdam tantùm affec-
tibus observandis incumbere , omnia

quæ de iis occurrunt colligere, & tandem post seram ætatem ea conferre, componere, ad causas revocare, & indè curationis principia deducere.

His ductus rationibus operis hujus Author magnam collegisse videtur observationum vim, & imprimis expendendis febrium phænomenis non infœlicem navasse operam; cùm casu in ejus quædam incidissem collectanea, id imprimis in iis mihi arrisit, quod ab omni hypothesi alienus, & experientiæ addictus esset; ea sola artem fecit, ipsaque tantummodò, præeunte tamen rationis face, duci tutò possumus.

Quod statim negotium faceffit, est rerum ordinanda series; nexu quodam cohæreant oportet innumera, quæ omninò dissident, & quæ in diversas veluti

vias mentem abducunt; has quidem ambages effugisse videntur qui nudam Febrium intermittentium diagnosim, prognosim & curam tradiderunt, numerisque distincta aut minutim secta exhibuerunt phœnomena & præcepta; sed ita rerum conspectus potiùs, quàm ipsa natura mentis oculis objicitur; disjuncta & in indices quodammodò redacta perlustrando, quasi per salebras fertur ingenium, nec eorum rationem ei licet perspicere.

Non ea methodo ductus incessit hujus operis Author, quicumque ille sit; de omnibus seorsim agit, ea suo loco collocat, & quæcumque ad ea attinent, experientiâ nixus profequitur; statim quidem varias Febrium species attingit, deinde verò ad cau-

fas accedens iis inquirendis incumbit, seu potius quaecumque finxerunt alii veluti commenta respuit, iisque tandem explosis, verosimilia tradit; eâ tamen brevitate & sapientiâ quæ Medicum decent & Philosophum.

His præmissis ad Febrium varia Phœnomena progreditur; de frigore nimirum prævio, de insequenti calore, de sudoribus eum excipientibus fusè & seorsim differit, & symptomatum eorum luculentam tradit historiam; quàm vario deindè more incedant variamque præ se ferant speciem ostendit, & eorum causas, si quæ se prodant, non prætermittit; at quaecumque de iis adducit, observationibus tanquam firmissimo Medicinæ fundamento subjicit.

Sed cùm eæ causæ quibus stasis temporibus reduces suscitantur paroxysmi tenebris obvolutæ sint, anxie inquirat Author, quæ aliis in morbis periodorum febrilium sequantur mo-rem, ad easque referri possint, vel lucem aliquam iis affundere; deinde verò quæ consequi soleant fusè ostendit, iisque immoratur imprimis quæ ad illustrandam curam inservire possunt.

Hâc stratâ viâ veneni febrilis vim profèqui necesse erat, easque perlustrare Febres, quæ sub falsâ intermittentium specie decurrunt; sed non minùs necesse erat eas quæ à proprio desciscunt ingenio, & quæ aliquandò veluti sub larva latere solent, detegere; tales sunt remittentes aut compositæ Febres, quæ continuarum men-

tiuntur indolem; eorum autem omnium principia è naturæ gremio eruere conatur Author, & ubique experientia prætendit facem.

Hinc ad multa alia progressus, ad intermittentes & ad remittentes, quæ mali moris sunt, aditum sibi paravit. Quod verò magni momenti est, earum signa diligentissimè tradit; ne autem ulli relinquatur errori locus, iique morbi in se ipsis veluti in speculo spectari possint, variam epidemiarum Februm adornat historiam, variosque ægrorum effingit casus, & veluti oculis subjicit.

Quæ sequuntur verò, propiùs ad curationem spectant, veneni scilicet febrilis effectus, partium quas infert læsiones, indèque impendens disci-

men ; ea, inquam, omnia summâ curâ in hoc traduntur opere ; his denique veluti fastigium imponitur, accurata vitiorum quæ in cadaveribus occurrunt exarata historia.

Hæc aliaque multa quibus immorari non licet, libro primo traduntur ; secundus verò circa curam versatur ; quod autem in plerisque non occurrit scriptis, non minùs fusè & luculenter instituitur medendi methodus quàm morbi ipsius historia ; statim de remediis generalibus, de eorum viribus, de tempore quo in usum vocari debent, inquiritur ; dein verò propria Febris intermittentibus medendi methodus ex variis experimentis deducitur.

Ea autem duplex occurrit, & alia alteri mutuam præstare potest ope-

ram: prima est quæ sudoriferis & aperientibus febrile venenum aggreditur, frigus præcavet & Febrem simul avertit : quæ autem hîc traduntur, observatione solâ variisque prodeunt innixa experimentis; magni momenti est methodus hæc, non quidem incognita, sed non satis exculta; variis in Febribus aliquandò veluti sacra anchora est, & eâ sublatâ summum vitæ imminet discrimen.

Secunda vulgarisque methodus circa propria versatur remedia; statim autem inquiritur quænam sint ea quæ apud antiquos tum recentiores comprobata in usu fuerint, antè corticis peruviani inventum: expenduntur deindè eorum vires, & quisnam variis in casibus iis relinquatur locus, statui-

tur. Ea est ægrorum , & efficacissimorum remediorum natura , ut aliquandò varia invocare auxilia necesse sit , eaque miscendo frustrà aliis tentatam assequamur curationem.

Reliquum erat ut corticis peruviani, divino veluti afflatu inventi , expendenterent vires ; sed præjudicatæ opinioni quæ apud multos variis in regionibus invaluit, occurrendum erat. Ideò remedio huic exprobratæ noxæ in medium afferuntur ; non quidem eas immeritò ubique incusari credit Author ; sed perperam institutæ curandi methodo eas tribuendas asserit ; postea verò cautelas adhibendas diligenter expendit , & quæcumque profert tum ratione tum observationibus comprobari videntur.

Postquam cortex peruvianus ab omni suscipicione vindicatus est, ejus exhibendi rationem definire Author aggreditur, variisque simul legibus & præceptis eam subjicit: deinde verò, quod plerisque scriptoribus fermè intactum inaratumque dici potest solum, impedimenta omnia huic remedio adversantia accuratè profectus est; oriuntur ea vel ex corporum temperie, vel ex morbis prægressis, aut denique ex ipsa febre, sive ex perversa medendi methodo; sunt sæpè hæc impedimenta veluti totidem morbi, quibus accommodandus corticis usus, aut quibus ab eo abstinere cogimur.

Quod verò ægros & Medicos summo perè vexat, est Febrium diurnitas & pertinacia; multæ occurrunt quæ

vix curari possunt; & quandoque, cùm restituti per certum tempus videntur ægri, in pristinum relabuntur statum: causas autem ejusmodi contumaciæ accuratè prosequitur Author, variamque ei medendi inquirit methodum; abusum imprimis corticis peruviani in his Febribus toties incusandum notat; eo exasperari sæpè solent omnia; oriuntur indè obstructions viscerum, aliaque eorum vitia, quæ per totam sæpè protrahuntur vitam; præceptis ergo ex certâ experienciâ haustis ad ea avertenda opus erat.

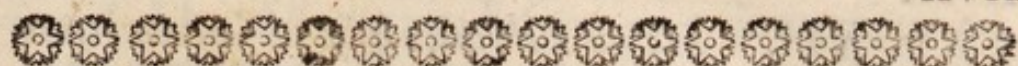
Ad Febres compositas, remittentes, & malignas tandem delabitur curatio: occurrunt eæ frequenter; &, si inexpertus sit Medicus, easve non dignoscat, ultimum sæpè instat discrimen.

XVI EDITORIS PRÆFATIO.

men. Quod verò vix credi posse videtur, morbus adeò Febri intermittenti prima fronte absimilis, pulveris peruviani operâ compressus, statim fermè quiescit; certo tamen modo exhibendus est, & alia nonnunquam cum eo usurpanda sunt remedia; ô nimium fœlix humanum genus, si talia adversùs alios morbos specifica è sinu suo protulisset natura! manet fortè nepotes hæc fœlicitas.

Optandum sanè fuisset ut in lucem editum esset opus hoc ab ipso Authore, & ex ipsius autographo typis mandatum; fieri enim nequit quin amanuensium incuriâ irrepsent varii errores; iis, ut spero, ignoscet Lector æqui bonique consulens, idque eò faciliùs, quòd ad libri secundi calcem præcipuos saltem annotatos reperiet.

I N D E X

INDEX LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

De Febrium intermittentium, & remittentium naturâ.

- CAPUT I. *DE variâ Febrium intermittentium specie,* pag. 1
- CAP. II. *De variis causis Febrium intermittentium juxtâ quorundam Medicorum placita,* 6
- CAP. III. *De aliis causis quæ minus à verosimilibus abesse videntur,* 10
- CAP. IV. *De causis remotis,* 15
- CAP. V. *De frigore febrili,* 20
- CAP. VI. *Quinam sint frigoris febrilis effectus,* 26
- CAP. VII. *De calore & sudore febrili,* 33
- CAP. VIII. *De apurexiâ quæ Paroxysmos sequitur,* 39
- CAP. IX. *De causâ quâ fit ut Febris evanescat, & statis temporibus redeat,* 43
- CAP. X. *An in aliis affectibus, aut in variarum partium actione insit aliquid quo duci possimus ad detegendam periodorum febrilium causam,* 49
- CAP. XI. *De variâ causæ febrilis actione,* 55

- CAP. XII. *De iis Febris quæ ab intermittentibus alienæ earum speciem præ se ferunt*, 60
- CAP. XIII. *De affectibus quos mentiuntur Febres intermittentes à suâ naturâ degeneres*, 66
- CAP. XIV. *De Febre intermittenti malignâ*, 72
- CAP. XV. *De commutatione Februm intermittantium in alias sive remittentes, sive continuas*, 81
- CAP. XVI. *Confirmantur, quæ jam dicta sunt, variis observationibus*, 89
- CAP. XVII. *Quàm variæ & periculosæ ejusmodi Febres, probatur aliis observationibus*, 93
- CAP. XVIII. *Ut dignosci possint Febres intermittentes sub aliâ specie latentes aut larvatæ*, 100
- CAP. XIX. *Quid ex præcipuis Februm symptotis sequatur, aut metuendum sit*, 105
- CAP. XX. *De variis affectibus qui Febres intermittentes comitantur*, 112
- CAP. XXI. *De affectibus qui post curatas Febres supersunt*, 119
- CAP. XXII. *De vario relapsu in Febres intermittentes*, 122
- CAP. XXIII. *De vitiis quæ in cadaveribus post Febres intermittentes reperiuntur*, 127

LIBER SECUNDUS.

De Februm intermittantium & remittantium curatione.

CAPUT I. **Q**UAM difficilis sit Februm intermittantium curatio, & in quo ea sit posita, pag. 133

- CAP. II. *An quævis Febres quæ intermittunt ,
iisdem curari debeant remediis ? An sibi relic-
tæ , per se ipsas desinant vel crîsim quamdam
moliantur ? & an ipso initio eatum cura insti-
tuenda sit ,* 137
- CAP. III. *De venæ sectione ,* 142
- CAP. IV. *De evacuatione primarum viarum ,*
147
- CAP. V. *De purgantium usu ,* 155
- CAP. VI. *De aperientium usu ,* 160
- CAP. VII. *Quonam tempore exhibenda sint
modò dicta remedia ,* 165
- CAP. VIII. *De variâ Febrium curandarum me-
thodo , & primò quidem de eâ quæ sudorifera
adversùs eas adhibet ,* 170
- CAP. IX. *Quomodò exhibenda sint sudorifera
adversùs Febres ,* 174
- CAP. X. *De Febrium curatione instituenda
specificorum Medicamentorum operâ ; & primò
quidem inquiritur quænam illa sint , & num
ut talia haberi debeant quædam emetica aut
purgantia ,* 178
- CAP. XI. *An in quibusdam sudoriferis , ama-
ris , aperientibus , aliisque remediis , sit vera
vis febrifuga ,* 183
- CAP. XII. *De curatione per corticem peruvia-
num ,* 191
- CAP. XIII. *De corticis peruviani non inno-
xiis effectibus ,* 199
- CAP. XIV. *Quænam cautelæ adversùs noxios
cortices peruviani effectus adhibendæ sint ,* 206
- CAP. XV. *De Methodo observandâ in corticis*

- Peruviani usu*, 214
- CAP. XVI. *An quartana Febris peculiarem sibi vindicet curationem*, 223
- CAP. XVII. *De impedimentis quæ in antecedentibus certarum partium affectibus, aut in variis temperamentis occurrunt*, 229
- CAP. XVIII. *De impedimentis ex ipsâ Febre, ex vitiis quæ in varias partes inferre solet, & ex perversâ medendi methodo ortum trahentibus*, 236
- CAP. XIX. *De curatione Februm quæ cum desierunt iterum exurgunt, tum quorundam symptomatum quibus stipari solent*, 243
- CAP. XX. *De curatione Februm intermittentium malignarum*, 252
- CAP. XXI. *De curatione Februm remittentium vulgarium, tum earum quæ sunt mali moris*, 258

FINIS INDICIS.

LIBER

LIBER PRIMUS
DE
FEBRIUM
INTERMITTENTIUM,
ET
REMITTENTIUM NATURA.

CAPUT PRIMUM.

De variâ Februm intermittantium specie.

FEBRIS intermittens ea est quæ certis periodis distincta alternè insurgit, & desinit ad certum tempus; stas scilicet horis & diebus, præmisso frigore incandescit, & deindè sensim remittit, donec ad veram deveniat apurexiam: prout autem variis inter-

A

vallis distant à se invicem ejus recursus, varia sortitur nomina; quæ quotidie invadit, & evanescit, *quotidiana* nominatur; quæ alternis diebus recurrit, *tertiana*; quæ verò quartâ quâque die, *quartana* dicta est.

Alias quidem vetustior commemoravit ætas, eaque recentiori ævo feruntur observatæ, ut *quintanæ*, *sextanæ*, *septanæ* & *nonanæ*; quintanas equidem quandòque occurrere nemo inficiari potest; sed aliarum obscura est, imò planè incerta periodus; si illas negare non sinat præstantissimorum Medicorum fides, fateamur oportet eas rarò fuisse observatas; imò & in ipsis quæ talem præ se ferunt speciem, subest quidam dubitandi locus; possunt nimirum fortuitò incidere quidam paroxysmi in sextum septimumvè diem; an verò constanter, aut per certum tempus, eodem processerint gressu, vix licet asserere.

His tamen utcumque rationi consentaneis nimirum tribui nolim; obscurior est naturæ incessus; quæ ab ipsius more aliena putamus, cum ipsâ sæpè consentiunt; possunt paroxysmi insolitis prodire temporibus; non mirum esset si sextâ quâque

die insurgeret febrilis vis, cum tertiâ & quartâ possit incandescere; imò deficere posset unus aut alter tertianæ paroxysmus, & indè quintana aut septana videretur Febris; idem defectus in quartanâ varios poterit inducere typos.

Sed inquiritur num res ita se habeat; quod omninò incertum est; de iis solis ergo quæ verum habent typum, certumque sequuntur ordinem, agemus; quotidianam tamen inter veras Febres intermittentes non numerabimus, earum enim natura omninò diversa est, ut aliàs demonstrabitur.

Quæ hoc nomine præ aliis insigniri debent, sunt tertianæ & quartanæ; ex his constant aliæ omnes fermè quæ periodicis distinctæ incedunt, ut tertiana, & quartana duplex: ita ordinatè procedunt earum paroxysmi, ut facilè dignosci possit ipsarum natura & compositio.

Cùm v. g. sunt quæ singulis diebus exurgant & desinant, si unâ die levior, alterâ verò gravior sit paroxysmus, illicò patet duplicem adesse Febrim, aliam nimirum levioribus paroxysmis, alteram verò gravioribus constantem; leviores

levioribus, & graves gravioribus tertiâ quâque die respondent ; quæ igitur Febris primâ fronte quotidiana videbatur, ea ex duplici componitur tertianâ.

Faciliùs dignoscitur quartanæ duplicis ratio & incessus ; exoritur scilicet Febris hæc , & desinit certâ horâ , duobus successivè diebus , & tertiâ solet quiescere ; at quartâ iterùm , & quintâ iterùm se prodit ; hinc paroxysmus primus & tertius, secundus & quartus duobus diebus intermediis à se invicem distant ; rarior quidem est hæc compositio , sed tamen in quartanarum frequentia solet occurrere, nec ullus est Medicus in praxi versatus qui eam sæpiùs non observârit.

Rariùs occurrunt tertianæ & quartanæ triplices ; triplex dicitur tertiana , cum duorum dierum spatium tres insurgunt paroxysmi , unus v. g. singulis sex-decim horis ; observatus est ejusmodi typus Galeno & Riverio , sed inter insolentia Februm intermittentium phœnomena haberi debet ; sæpiùs in unam diem incidunt duo paroxysmi , quos sequitur intercalaris quies ; posset & hæc Febris tertiana duplex appellari , cum sint reverà duæ, quæ tertiâ quâque die redeunt.

Quod verò ad triplicem attinet quartanam, ea, si spectentur tantummodò paroxysmi, à quotidianâ vel tertianâ duplici distingui non potest; nec profectò aliud quidpiam in eâ observârunt Medici, nisi paroxysmum, qui in quartanæ duplicis intercalarem diem incidit; talis v. g. fuit Celsi sententia, qui de eâ Febre in quotidianam mutatâ egit; eum secutus est Hoffmannus, qui quotidianum ex quartanâ ortum insultum memorat, ita tamen, inquit, ut paroxysmus non eâdem horâ quotidie suboriatur, sed quartâ quâvis die ad accessionis terminum conspiret.

Tertianas & quartanas quadruplices & sextuplices quidam memorant, sed opinione potius quàm observatione ducti multiplicem hanc Febrium genesim in medium adduxerunt; inordinatos viderunt paroxysmos, in eorumque reditu quosdam finxerunt typos; sed primò quidem, verè intermittentes non sunt ejusmodi Febres; aut si tales sint, certum non servant ordinem; brevi diverso ab eo quo cœperunt, feruntur gressu, eoque semper turbato; quod verò rem totam conficit, Medicis longâ experienciâ exercitatis

vix quidquam simile occurrere solet.

In alias Febres compositas abeunt simplices intermittentes ; possunt scilicet in continuas v. g. ut videbimus, commutari, servato tamen, partim saltem, quo ab aliis distinguntur, typo ; potest fieri prætereà ut cum aliis conjungantur Febribus, uti cum continuâ ; imò aliquandò observatur eas cum aliis morbis incedere ; sed de Febribus simpliciter intermittentibus statim agemus, ut meliùs deindè compositarum innotescat natura.

CAPUT II.

De variis causis Febrium intermittentium juxtà quorundam Medicorum placita.

QUOD dignoscere in ejusmodi Febribus maximè arduum occurrit, est causa per vices exurgens & delitescens ; torsit ea ab omni ævo Medicorum ingenia, variisque in partibus hæere visa est ; & primò quidem eam in primis latere viis, multi existimârunt ; argumentum autem præcipuum quo id probari videtur, ex symptomate

in Febris intermittentibus assiduo deducitur; vomitus scilicet paroxysmos antecedit. Prima ergo febrilis causæ vis in stomachum agens, videtur in eo hospitari; sed cujuscumque generis acutos morbos præcedere solet nausea & vomitus; vario- læ, v. g. & pleuritides, aliique ejusmodi morbi à primis viis nequaquam ortum trahunt; atqui tamen prænuntio vomitu invadere solent.

Non minùs absolum est quod nonnulli ab aquæ frigidæ potu repetunt argumen- tum; eâ scilicet haustâ intensior visa est Febris; at si calida hauriatur aqua, levio- res admodùm fient vomendi conatus; præ- terea in algore febrili contrahitur omnium partium textus; an ergo ex eo quòd nova vis contrahens, aqua scilicet frigi- dior, ventriculum subvertat, latere in pri- mis viis primam mali labem statui potest?

Inania esse ejusmodi argumenta patet imprimis ex incerto evacuantium reme- diorum usu; si enim ex primis viis pende- rent intermittentes Febres, emeticis so- lis aut purgantibus abigi possent. Quis autem nescit eas ejusmodi remediis non ita obsequi, ipsisque non rarò exasperari?

prætereà membris admota topica , cortex ipse peruvianus in intestina per clysterem injectus , Febres intermittentes sæpissimè sustulerunt ; atqui tamen in primas vias non agunt ista medicamenta.

Aliam partem non minùs insontem incusârunt Medici : in pancreate scilicet latere visa est causæ Febrilis sedes , eamque observationibus anatomicis indicari creditum est ; inventa est enim pars hæc scirrhusa aut aposthemate laborans : At num morbi potiùs progenies quàm causa fuit hæc labes ? Quot sunt ægri qui pancreatis obstructionem passi sunt , nec tamen ullum experti fuerunt Febris intermittentis insultum ; eam igitur opinionem ut verum commentum prætermitemus ; nec pluris quidem facienda eorum sententia , qui in mesenterii latebris hæerere mali fomitem existimârunt , hoc nec ratione nec experientiâ comprobari potest.

Non potiori jure incusatus videtur transpirationis defectus ; sunt equidem exempla quædam ex quibus deduci posse videtur talis Febrium intermittentium causa. Observatum est , v. g. pueros qui fructuum horæorum copiam ingesserunt , febre in-

termittenti corripit, si in aquam fluviatilem se conjiciant; constat etiam post balneum frigidum excitari paroxysmi Febrilis speciem; sed non minus certum est inhiberi posse perspirationem absque ullo Febris insultu; liquet id ex hiemali frigore, quod transpirationi adeò adversum est, obijciuntur sæpissimè corpora tepida aëri frigidiori, nec tamen indè exurgit Febrilis motus.

Ab his causis utpotè incertis, ad alias minùs sensibus obvias confugerunt Medici; multis persuasum videtur è nervorum actione repetendam esse Februm intermittentium originem; alii nimirum succi nervei inertiam, alii verò ejusdem perturbatum comminiscuntur influxum: subitam imprimis paroxysmorum invasionem, non aliundè nisi è nervis deduci posse contendunt; in medium afferuntur exempla, quibus probatur successisse intermittentem Febrem animi pathematis; imò non alià de causâ juxtà quosdam prodesse potest cortex peruvianus, nisi quia hystericis videtur aliquid opis attulisse.

Mirum fanè est finxisse Medicos ejusmodi causas, quæ à sensibus ita remotæ

10 LIBER PRIMUS
sunt ; fateor me nonnisi ægrè hæc opinio-
num commenta impugnare. Quis, quæso,
nervos solummodò in Febre intermittenti
affectos probare possit. Si quis perturbato
eorum motu in Febrem incidat, quid indè?
nonne & alii affectus ex eâdem oriuntur
causâ ? Prætereà, quam habent cognatio-
nem peculiarem, frigus, calor, sudor
profusus, apurexia, paroxysmorum statâ
horâ reditus ? qui hæc in nervis quæsiere,
otiosi potius speculatores, quàm Medici
curationi intenti mihi visi sunt.

C A P U T I I I.

*De aliis causis quæ minùs à verosimili
abesse videntur.*

M I H I propiùs à vero aut verosimili
aberrâsse videntur, qui ad certa
liquida Febrium intermittentium causam
retulerunt ; inter eos primò numerandi
sunt antiquiores, qui bilem præcipuè in-
cusârunt, ejus scilicet redundantem co-
piam aut acrimoniam, autumno imprimis,
aut variis de causis aliàs se exerentem.

Equidem si quod liquidum acrius fieri possit, maximè bilis; liquet id ex ejus genesi, quæ tamen subobscura visa est; in sanguine elaborari flavum hoc magma, & indè tandem in certis colatoriis secedere dici nequit, nec enim corporis superficies, nec internæ partes eo tinguntur, cùm omninò indurescit hepar. In hujus igitur visceris penetralibus sit necesse est bilis officina.

Atqui nec ex adipe, neque ex lymphâ, nec ex sero bilem confici posse probari potest; saponacea non est adeps, cùm merum oleum sit; alba est lymphâ, statim per se ipsam concrevit, nec spiritu vini ex eâ quidquam extrahitur; serum denique in quod omnes resolvuntur humores, nil habet quod biliosum sit, nec quid tale referunt urinæ.

In rubrâ igitur sanguinis parte, proximam esse bilis materiam verosimilius est; sanguis enim, ut bilis, saponaceus est, cùm eo detergantur manus; resinofus similiter est, cùm exsiccatus flammam concipiat, & tincturam in spiritu vini præbeat; in putredinem denique pronus est, & cùm solvitur & putrescit, colorem flavum in-

duit ; patet id in echymosi, & in sanguinè ad ignem leniorem putrescenti.

Jam verò sanguis ex intestinis redux , liquidiori parte in colatoriis relictâ , in dissolutionem propendet , ut in alcalescen-
tiam , & putredinem ; stagnat enim in meseraicis vasis , leni fovetur calore , & in-
testinorum putrido inficitur halitu ; sol-
vitur ergo , & flavescit in ipso hepate , in
quo lentiori procedit gressu , & in tubos
denique secedit biliares ; atqui jam ad
acredinem vergens , acrior faciliùs fieri
potest , immixto febrili miasmate.

Sed si Febris intermittens causa sit bi-
lis, vim quamdam peculiarem, eamque in-
solitam sibi adsciscat necesse est ; nam
exundat sæpissimè *ano* & *cato* absque ullo
Febris intermittens insultu ; nec verò in
eam magis proni sunt qui ictero laborant,
atqui tamen tunc, si uspiam, debet esse no-
xia ; nam in hepate stagnat , sanguinem
aliosque humores inficit , partium func-
tiones perturbat , nec usui solito inservit
in stomacho & intestinis.

His permoti haud dubiè nonnulli ma-
teriam quamdam putridam , humores om-
nes inficientem , incusandam esse cen-

fuerunt : Indè ortum duxit eorum opinio , quòd in Febrifugis antisepticam vim eamque insignem observârint ; talis est, v. g. corticis peruviani vis, quæ putredini valdè adversa est ; fatendum tamen quòd qui solam incusârint putredinem , longiùs omninò quàm par est, processerint ; febrem intermittentem non accendunt putrida ingesta ; prætereà grassantur ejusmodi Febres sæpissimè in iis locis , in quibus nullum est putredinis vestigium ; imò sunt quædam remedia, quæ, ut ovorum testæ v.g. eam promovere possint, & quæ tamen verè febrifuga sunt.

Sive autem bilis acrior , sive materia quædam putrida Febrim exsuscitet , inquirendum superest , num in aliquâ parte lateat , an verò per totum corpus diffusa sit ; probare quidem videntur nonnulla febrilem causam per omnes partes diffundi ; nam in labia aut circà os, cùm se proripit , videtur erumpere ; in iis enim pustulas excitat , & sui discessûs , cùm difflatur, relinquit vestigia ; id confirmant multa quæ in certis ægris veluti ex toxico per omne corpus diffuso se exerere solent.

Sed non leviora prostant argumenta qui-

bus probatur in aliquo recessu latere imprimis febrilem causam, aut saltem aliquam esse partem quæ eâ causâ præcipuè afficiatur; liquet id, ut modò dicemus, ex variis Febrium intermittentium phœnomenis.

Eam partem, in quam recidit præcipuè veneni febrilis vis, hepar esse, omnia suadere videntur; nam urinæ in Febribus intermittentibus, croceo & lateritio imbuuntur colore, ut in hepaticis affectibus. Tanta insuper bilis copia in ejusmodi Febribus gignitur, ut emetico exhibitó exundare videatur; eo educitur sæpissimè quasi oleosum & lentum magma. Tantus est ejus proventus, ut ad vomitoria confugere opus sit; omnia videlicet in bilem varii generis abire videntur, nec nisi eâeductâ potest curari Febris.

Quod autem indè consequi necesse est, vultus plerùmque flavedine quâdam suffunditur; intensior fit flavedo hæc in eis qui malè curantur, ita ut tandem vero laborent ictero: nisi autem sublatum fuerit id vitium, ut quis Febre defungatur expectandum non est; certum est saltem, eam, si fortè desierit, in limine esse: in iis

denique qui ejusmodi Febre sublatis sunt, inest semper aliquod hepatis vitium; non potest ergo dubitari, quin præcipuè in hoc morbo afficiatur pars hæc, in eaque lateat mali fomes.

In re autem tam intricata non licet longiùs progredi; certum quidem videtur in corpore gigni, aut aliundè advehi materiam quamdam, eamque per totum diffundi corpus, & hepatis esse infestam; at quomodò colligatur, aut vires acquirat? Quomodò velut impetu facto insurgat ejus vis, & paulatim defervens diffusetur, & evanescat? Quomodò denique remaneat fomes, qui fermenti instar, humores inficiat, atque iterum iterumque alternis easdem cieat turbas? Id profectò statuere non licet, nisi cùm omnia Febris symptomata, ejusque effectus lustraverimus.

C A P U T I V.

De causis remotis.

REMOTAS causas enumerare facilius est, quàm quid efficiant, dignoscere; & primò quidem, neminem latet quòd

ejusmodi Febres variarum tempestatum
fœtus sint ; nec tamen dici potest quid
temporum mutationes ad eas potiùs quàm
ad alios morbos conferant ; observatione
tantùm didicimus, quòd ex tali aut aliâ
aëris temperie, certi in corporibus exciten-
tur motus ; nec ii tamen in omni animan-
tium genere perindè occurrunt ; canes,
equi, boves intermittentibus Febribus non
ita obnoxii sunt, aut saltem non nisi rarò
admodùm ejusmodi laborant morbis.

Humana è contrà corpora in eos valdè
sunt prona ; vix adest quisquam qui Febre
intermittenti non laboraverit ; incidit hæc
in puerilem, in adultam, & senilem æta-
tem ; vere imprimis, & graviùs autumnò
grassatur, non quòd nulli sint qui per sum-
mum frigus, aut per summum calorem
Febre laborent intermittenti. Sed iis vigen-
tibus, rariùs omninò occurrit morbus hic ;
in universum frigoris & caloris continua
& summa vis diversos omninò & pauciores
gignit morbos.

Sunt intereà certi anni quibus vix ap-
pareant Febres verno tempore, ut nec
autumnò, qui tamen certius eas adducit ;
ast aliàs sporadicè, aut epidemicè irruunt,
idque

Idque in quasdam regiones potius quam in alias; pro variâ autem tempestate, aut soli ratione, citius aut tardius incipiunt & desinunt. Cum verò præcox est earum adventus, graviolem fore epidemiam ominari possumus. Vidi aliquandò in hyemem processisse magnam earum Februm stragem: minùs tamen intacta antè corpora attingebant, quàm ea quæ semel invaserant.

Ut certis temporibus, ita certis locis grassantur Febres intermittentes. Qui paludum viciniam incolunt, hi Febribus imprimis obnoxii sunt; sæviunt eæ v. g. in septentrionalibus Gallix plagis: miserandam earum stragem experti sunt aliquandò Galli, cum ad Batavorum littora admoveretur exercitus. Ea erat illarum Februm natura, ut cum per certum tempus excurrissent, vix curationem reciperent; corpora etiam validissima, morbi vi labefactata, ipsius reliquias per varias traxerunt regiones.

Ex solo exhalantibus corpusculis oritur morbus hic, undè in iis quid videtur inesse quod ex muriaticâ aquâ prodeat; sed alterius generis exhalationes non minùs noxiæ sunt. Erat ad magnæ Urbis mœnia stag-

num latissimum, profundumque; in illud à quadraginta annis, omnia domorum & vicorum confluebant purgamenta; quandiu verò putridæ hæc fœces aquâ immersæ latuerunt, nil mali indè prodiit. Sed cùm in molem auctæ ad aquæ superficiem se extulissent, sæviit horrenda Febris per vicina urbis loca; cùm quadringenti tantummodò aliis temporibus quolibet anno efferrentur, duo hominum millia tunc intercidebant.

Erat hoc peculiare his exhalationibus, quòd qui propè lacum degerent, carnes asservare per tres horas non poterant; eæ statim fermè putrescere solebant, omnisque culinaria suppellex crustâ quâdam brevè obducebatur; ideò fortassè alterius generis erat Febris hæc; erat scilicet mali moris, capitisque varios inducebat affectus; quod quidem in Febris ad maritimas Galliæ oras grassantibus non observatum; sæpiùs scilicet in graviores abire solebant viscerum obstructions.

Indè profectò elucet, esse in epidemiis quid per aëra vagans, & è sinu terræ prodiens, quod Febres intermittentes potiùs quàm alios morbos inferat. Cujus autem generis sit aut naturæ, dijudicare arduum

est : hoc tantum ex observatis liquet, gigni posse similem causam in corporibus, ipsamque ex ingestis aliquando ortum trahere ; ea tamen ut certam Februm intermittentium causam incusare non licet. Nam cum quis v. g. post errata in victu Febri laborat ejusmodi, potuit in eam pronus esse ; potuit antè latere miasma quoddam ex constitutione temporis prodiens. Rem ita se habere in castris v. g. dubium non est, si victus v. g. sit pravus, glutinosus, ut ex fabis ; austerus, ut ex fructibus nondum maturitatem adeptis ; tunc facilis omnino, autumnali imprimis tempore, in Februm intermittentium prolapsus.

De his perinde se res habet, ac de aliis causis occasionalibus, de decubitu v. g. in loca humidiora ; de aëre frigidiori ; de exercitio nimio ac labore ; de animi pathematis, ut ira & tristitia ; de vigiliis protractis ; de excalescentium medicamentorum usu. His omnibus, ut cuique notum, succedunt sæpissimè Febres, non ut veris propriisque causis, sed causas proximas excitantibus. Corpus nempe jam prædispositum in eas propendebat Febres ; tunc levi de causâ, veluti ignem concipiunt so-

lida & liquida ; esset profectò non inutile arcanum , quod certò Febrim intermittentem inferre posset.

C A P U T V.

De frigore febrili.

FEBRILI causâ se exerente , oritur statim frigoris sensus , idque morbis acutis , & Febrim intermittenti commune est. Sed in Febribus continuis , longè alius est frigoris incessus , aliaque ejus vis. Sunt equidem nonnullæ quæ mali sunt moris , & quæ intensum inducunt frigus , illudque omninò infestant. At in genere nec tandiù nec tam graviter ægros urgere solet ; undè statim occurrit signum quo futura prævidere , Febris nimirum impendentis naturam definire , eamque ab aliis , antequàm calor insurgat , distinguere liceat. Statui enim in univèrsum potest , eas Febres quæ summo cum rigore incipiunt , ex earum esse numero , quæ certos habeant alternosque circuitus.

Non alii autem causæ immediatæ , quàm nervis quâdam occultâ causâ in mo-

motum actis, tribui potest affectus hic; patet id ex variis exemplis in praxi occurrentibus; sola v. g. calculi biliaris in canalem choledochum actio, solusvè irritans motus, intensissimum frigus per omnes partes solet diffundere; idem sæpè præstitum vidi solo cathetere vesicam attingenti, imò & clystere in intestinum hæmorrhoidibus excruciatum injecto; similis exurgit perfrigeratio ex viscere quodam subito affecto, ex intestinorum v. g. strangulatione solâ, ex suppuratione jam peractâ, & partis alicujus cavum replente; vidi militem, qui ex magno hepatis abcessu, ad mortem usque per duos dies obriguit. Non est ergo dubium, quin ex stimulo quodam in hanc vel illam partem agente, concitari possit frigus in Febris inter-

Hujus frigoris invasionem præcedere solent varia phœnomena; primò quidem, aliqua totius corporis lassitudo & gravitas, anxietatis sensus, oscitatio, & pandiculatio, pallor, & in somnum aliquandò proclivitas; deindè autem variè præludit aut incipit frigus, modò scilicet è pedibus, modò ex scapulis, modò ex dorso videtur

insurgere, per totum corpus vagari, & variis veluti rivulis hæc & illac inordinate excurrentibus se se diffundere; hinc horripilationes, horrores, rigores varii, veluti aquâ frigidâ perfunderentur membra.

Interea sæpissimè tanti sunt horrores & rigores, ut in tremorem facessant continuum; contremiscunt manus, brachia & cætera membra; tremula est imprimis maxilla inferior, quæ celerrimo alternoque rapitur motu, idque aliquandò tantâ vi, ut collidantur dentes magno cum strepitu, fractique in nonnullis commemorantur: videtur omninò quasi convulsivus, & repetitus conatus motus hic, ita ut nequaquam coerceri & cohiberi queat, licet summâ vi in eum nitantur ægri; ita verò exagitati his concussionibus sedili nequaquam stare possunt; coguntur necessariò decumbere, & membra veluti glomerare, atque alia aliis admovere & comprimere.

At sæpè non omnes partes æquè aggreditur frigus; vidi aliquandò partes infernas frigentes, supernis calore exustis; memoratur æger, cui unum frigeret latus, dum aliud caleret; occurrit mihi quidam Febri laborans, cui brachium tantummodò

esset algidum ; sunt alia non minùs rara quæ variè frigus infringant, aut promoveant, variamque ipsi faciem inducant. Sed cùm hæc in frequentia sint, his non immorari licet ; artis non sunt quæ à communi recedunt naturæ ductu ; hæc præterea in nothis Febris, non in veris intermittentium insultibus observari solent.

Variè excurrit frigus hoc, intermittentes antecedens Febres ; varius scilicet est ejus gradus, nunc levis, nunc mediocris, aliàs verò summus ; partes extremas imprimis obsidet, rarò internas attingit, aut in iis percipitur. Variè autem sævit pro ægrorum ætate aut temperie ; longè intensior est ejus vis in senes & cacochymos, quàm in juvenes aut virium robore præstantes ; interea longior aut brevior est ejus decursus, modò per duas aut per tres sævit horas ; aliquandò verò ad quatuor, imò quinque protractum vidi.

Cùm autem longiùs decurrit, non existimandum semper validiorem portendere paroxysmum ; in genere quidem quò gravius invadit frigus, eò acrior insurgit Febrilis æstus & vis ; sed sæpissimè observavi, quòd cùm brevi temporis spatio exhorruisset

æger, in plures horas protraheretur paroxysmus, isque intensissimus; è contrà verò post longum frigus, brevem Febris accessionem, eamque leviolem miratus sum.

Nec in omnibus quidem ejusdem Febris paroxysmis æquè infestat frigus; ejus aliquandò ægri nullum fermè percipiunt sensum, quandò in diurnitatem abeunt Febres; non minùs abest, aut minùs leve est in quibusdam ex iis recens exortis; sunt scilicet nonnullæ quæ primâ tantum vice, aut duobus aut tribus insequentibus paroxysmis à frigore incipiunt; nulla dein aut levi tantùm refrigeratione paroxysmi significatur adventus; at in genuinis intermittentibus, nisi fortè lapsu temporis aliquantò degeneres fuerint, id ita non se habet, nec ita à solitâ recedunt normâ.

Cùm ita protrahuntur paroxysmi, ut ii ab invicem parùm distent, minùs conspicuum ut plurimùm frigus est; levi tantùm refrigeratione monentur multi de Febris adventu; in pedibus tantùm nonnunquam se exerit frigus, sed est ubi nequaquam ab ægris advertatur; è contrà verò, ut alibi ostendemus, est ubi paroxysmum, aut exacerbationem antecedit; nil scilicet in

Febribus, uti & in reliquis naturæ motibus perpetuum est; aliæ quo inceperunt gressu non incedunt, aliæ verò ab aliarum licèt similium more discedunt.

Non mirum ergo, si in Febribus intermittentibus, quæ inordinatè incedunt, insolita quædam frigoris loco se prodant symptomata; quosdam vidi qui de dolore cuidam parti infixi quererentur, uti de vero rheumatismo; alii sunt ægri qui adventante paroxysmo somno urgeantur; imò aliquandò tantus est sopor, ut verum videatur coma. Vix poterat excitari ægra quædam; & si excitaretur, statim iterùm in somnum delapsa, veluti absque sensu jacebat; indè autem quàm facilè mens possit affici, patet. Occurrit mihi foemina quæ sub paroxysmi adventum loquax admodùm fiebat, nec alio signo de imminente Febri monebantur adstantes.

CAPUT VI.

Quinam sint frigoris febrilis effectus.

EX frigore febrili multa in corpore universo oriuntur; & statim quidem, ut primò ad ea quæ exterius se produnt attendamus, contrahuntur arteriæ; nec id alii causæ tribui potest, quàm nervis in ipsas agentibus; indè autem pulsus fit parvus & frequens; incipit scilicet deprimi antè ipsum frigus, tardiùsque incedere; postea autem celeriori & inconstanti gressu ferri solet, idque imprimis in senioribus; in iis enim sæpè tremulus & inæqualis occurrit; in junioribus autem ut plurimùm, nec ita depressus, aut incertus esse solet; sed de his aliàs agemus.

Ex hâc arteriarum contractione sequitur pallor, qui in ipsis unguibus, in labiis, in vultu, & reliquis se prodit corporis partibus; livor etiam ad hæc sæpè accedit; imò vidi mulierem cui in febrili frigore, nasus cœruleo suffunderetur colore; aliquandò etiam maculis fusco-cœruleis in-

tertincta apparet cutis ; sanguis enim ex arteriis egressus , in primis venarum reticulis colligitur ; patet id ex injectionibus , quæ puncticula , & veluti petechias aliquandò efficiunt ; at rariùs hæc occurrunt , quæ in partibus frigore externo viventibus , se produnt ; sanguis scilicet ejus vi in venis hærens , cœruleum , & veluti violaceum induit colorem.

Sed ut fiat stagnatio , non satis est ut arteriarum contrahantur parietes ; potest enim in iis contractis esse summa vis ; necesse est ergo ut sanguis in eas vix immitatur , dùm sævit febrile frigus ; atqui tunc in majoribus venis colligitur , eo nimirum obruitur vena cava ; auricula dextra , ventriculusque ejus simul turgent , & veluti in prælo sunt , quæ in iis continentur. Indè verò minima ventriculorum contractio , & minimus tantum parietum à se invicem recessus ; hinc eorundem veluti convulsivus motus , & aliquandò palpitatio in febrili frigore ; hinc denique anxietas summa , & nonnunquam syncope , quæ in certis ægris Febrim solet antecedere.

Sed quare colligitur sanguis in cavis cardiacis ? Et primò quidem , quin hoc ita

fit, ex observatis dubium esse nequit; quod verò causam spectat, videtur statim quòd frigoris vi depulsus ab externis partibus sanguis in interna retroagatur; deindè verò variis partium succussionibus versùs majores venas agitur; progredi denique omninò nequit per textum pulmonum; undè necessariò, & in arteriâ pulmonali, & in ventriculo dextero, ejusque auriculâ coacervatur magna liquidi hujus copia.

Quæ autem sanguinis stagnationem in pulmone inducunt, ex multis pendent; & primò quidem, quia ejus ut & cæterarum partium textus, objicitur continuus obex appellenti ex corde sanguini; undè in vasis pneumonicis colligatur necesse est; videbitur ideò certius, si respirationis per frigus febrile spectetur incessus; repetitis enim succussionibus fiunt inspirationes; quoties autem non possunt ritè expandi vesiculæ, difficiliùs progrediuntur liquida, & necessariò in vasis suis coacervantur; non mirum ergo, si post mortem sanguine nigro & polyposo turgentes inveniantur pulmones, & si in frigore febrili moriantur ægri.

Non magis mirum videri debet, si visceribus sanguine turgidis exsuscitetur calor interna urens, dum externæ frigescent partes; rigentibus brachiis aut pedibus per hyemem, idem viget ut plurimum caloris gradus sub axillis & in inguinibus; perindè autem se res habet in febrili frigore; imò perfrigeratâ sub Febris adventum corporis superficie, intensior fit motus in visceribus, undè sit in iis æstus major necesse est.

Dignosci posse videtur ex siti intensâ, quantus sit ejusmodi æstus; ea enim sævit imprimis cum æstate exæstuant viscera; tunc autem, ut sicciores sunt fauces, ita sicciorem esse œsophagi & ventriculi ipsius superficiem conjicere licet; sed non minùs certum est, absque intensiori caloris gradu, sæpè urgere sitim; hanc concitat acriorum ingestorum vis, eaque saburra, quæ in primis stabulatur viis; potest v. g. in iis hæere bilis, cujus natura in Febris omninò depravari solet. Memini me observasse in fœminâ hepatis vitio laborante, quòd præter modum siti-bunda esset, cum in stomachum influeret biliosi magmatis copia.

Confirmatur hæc causa vomitu & nau-
seâ, quibus vexantur ægri in Febrili frigore;
vomitu ejiciunt, initio Februm imprimis,
magnam bilis copiam, aliàs tenaciorem,
aliàs liquidiorè; imò eam foetidam esse
aliquandò observavi; at licèt multùm possit
causa hæc, subesse possunt aliæ non mi-
noris momenti; vexatur hepar, uti innui-
mus; in stomachi regione exurgunt spas-
mi, qui ex sanguinis stagnatione & irri-
tatione indè ortâ deduci debent; nec
tamen necesse est ad primas subvertendas
vias, ut proxima sit Februm causa; pleu-
ritis, nephritis, uteri affectus hoc stipan-
tur symptomate; sufficit ad subvertendum
ventriculum, ut certi exagitentur nervi.

Varius quidem est hic vomitus aut vo-
mendi conatus; primis in insultibus, ut
plurimùm, se exerit, & in graviore Febrì
gravior est; in vernali ergò parciùs sævit
atque in autumnali; at eâ ipsâ tempestate
mitescit, postquàm per certum tempus
decurrit febrilis vis; imò & planè desinit,
ita ut solum frigus experiantur ægri; nec
profectò quidquam levaminis ab hâc sto-
machi quâcumque subversione expectare
licet; morbosa planè est; & licèt copiosa,

amurcosa & putrida rejiciantur, remanent semper faeces emetico medicamento expurgandæ.

Cùm autem frigoris vi exfuscitetur nervorum actio in stomachum, & constringantur intestina, non mirum si vellicentur & distrahantur omnium partium fibræ; ideò scilicet, accedente aut vigente frigore febrili, toties disseminantur dolores varii per universum corpus; aliàs dolent articuli, ipsorumque membrorum tractus, ita ut rheumatismo laborare videantur; aliàs partibus internis insidet dolor; fuit ubi ipsa intestina doloribus excruciatâ observaverim; in genere tamen dolores vagi & veluti punctiones, frequentiores sunt per universam cutem, aut per certa ipsius loca.

Licèt intereà per frigus febrile excitentur dolores, id cùm valdè sævit, sensum obtundit; si infligatur leve vulnus, aliquandò nullus percipitur dolor; imò fuere, qui admotis igni pedibus, exuri se non animadverterunt; ob eandem causam purgantium vis in intestina irrita est, si per tempus quo rigent ægri, aut non multò antè exhibita fuerint; constringuntur sci-

licet partium stamina, urgente frigore; sanguis & ipse vitalis spiritus per vias solitas excurrere nequeunt; deest ergo motus, qui sensûs principium est, aut conditio sine quâ cadunt aut languent omnia.

Indè patet quænam exoriantur turbæ in omnium partium functionibus; afficiuntur respirationis organa; cerebrum ipsum aliquandò impetitur; secretiones perturbantur; transpirationi objiciuntur undèquaque impedimenta; urinæ colorem exuunt, tenuiores sunt, paræ & aqueæ; constrictis scilicet tubis renalibus per nervorum actionem, effluunt tantummodò quæ liquidiora sunt, & cum necessariò in vasculis imminuatur motus, crassiora ab aliis disjungi nequeunt, nec per angustiores vias secedere; undè remaneant in suis colatoriis, aut aliò deferantur necesse est.

CAPUT VII.

De calore & sudore febrili.

POSTQUAM per certum tempus decurrit frigus, incipit mitescere, eique succedit calor sensim per extremas se diffundens partes, & qui varius omninò esse solet; intensior nimirum est, si gravius sævierit frigus, remanet sitis, adest oris & cutis siccitas, supersunt dolores per artus, succedit non rarò inquietudo, jactatio, & anxietas; intereà rubet totum corpus, & vultus imprimis, color rubeus aut flammeus urinis inducitur &c.

Ut autem caloris illius causas attingamus, videndum quomodò certis in casibus insurgat; & primò quidem, cùm quis balneo frigido immersus est, quâdam dein Febris specie laborare solet; cùm manus frigore rigentes nive fricantur, excitatur calor, ruborque inducitur; ex his dein exhalat vapor seu fumus; si quis diù vento frigidissimo, aut glaciali aëri se objecerit, incalescit tandem & rubet facies; contingit

idem, imò & cum dolore in quâcumque parte, quæ intensum frigus experta est.

Haberi ergo debet frigus tanquàm causa irritans; nam in refrigeratis partibus remanet acrior stimulus, stamina nimirùm contrahuntur, coacervantur in iis, & stagnant liquida; undè se proripiente frigoris vi, aut sensim auctâ per irritationem nervorum actione, insurgit vitalis motus; sanguis continuo appellens validiùs agit in vasa quæ ipsi obicem ponunt; ex continuo autem motu & fibrarum distractione, sequitur necessariò calor.

Similem quamdam in Febre intermittenti inesse causam, dubium non est; frigoris vi collectus hæret sanguis in cavis cardiacis, in pulmone & in vasis mesentericis: hæc autem sanguinis moles veluti continuo stimulo, vitalem vim seu nervorum concitat actionem; indè necessariò increscit arteriarum motus, & calor intensiùs urget; intereà prout partium contractio, & liquidorum stagnatio major fuerit, eò major in genere erit æstus; aliquandò tamen ita contrahuntur omnia, ut vitalis vis oppressa & veluti suffocata, nequaquam suscitari possit, & omninò restringatur.

Non tamen huic causæ ita insistendum ut ex eâ tantummodò exoriri calorem credamus; dubium enim esse nequit, quin adsit alia à frigore omninò diversa, ea nimirùm quæ Febrim infert; patet id ex Febris ipsi intermittentibus, quæ absque prævio frigore, aut saltem absque intenso ejus gradu invadunt, & sæpissimè graviùs urgent; prætereà, in Febris continuis & in pleuritide, aliisvè affectibus antecedere solet refrigeratio; remanet interim causa irritans, vel inflammatio, ex quâ pendet succedens calor, atque omnis Febris decursus; frigus denique periodicum observavi, nullo omninò insequente calore.

Quod innuere visum est, calorem prægresso frigori tribuendum esse, est certorum remediorum effectus; iis scilicet tolli frigus & Febrim observatum est; at si successerint remedia hæc antè frigoris invasionem ingesta, quis ausit asserere ea in causam ipsam frigoris & Febris simul vim suam non exerere? id profectò ita se habere innumera probant, ut in Februm curatione demonstrabimus.

Intensior est quàm fortassè statim videatur in Febre intermittenti caloris vis;

superat enim calorem qui in variis Febris acutissimis urgere solet ; ascendit scilicet ad 39. gradum aliquandò ; hinc autem patet quantum esse oporteat in Febris ardentibus incendium , cum sæpius ex intermittentibus sint compositæ. Eò nimirum intensius erit , quò plus sanguinis in venâ portâ , in regione cardiacâ , & in pulmone coacervatum fuerit ; ideò iis in partibus tantum ægri experiuntur æstus , eâdem de causâ in aliis morbis multa patiuntur aliæ partes , caput v. g. in phrenitide , fauces in anginâ acriori exuruntur calore.

Febrilis æstus phœnomenon est sudor ; uti copiosè manare solet , cum valido exercitio commovetur corpus , ita & affatim profluit , cum auctus est arteriarum motus ; at si intensius urgeant Febris & calor , non ita aperiuntur cutis spiracula , constringitur è contrâ omnium partium textus ; undè ardor & siccitas in universâ corporis peripheriâ ; expectandum ergo donec deferbuerit Febris ; tunc autem relaxatis febrillis & colatoriis cutaneis , prorumpit undèquaque serosus latex ; superstes febrilis motus , relaxatio partibus inducta , vasorum cutaneorum repletio , sudorem plus minusvè promovent.

Perspicuæ sunt & certissimæ hæ sudoris causæ; inducta quidem laxitas dubia non est desinente Febri: febrili impetu distrahuntur fibræ & debiliores fiunt, teneriores enim & molliores fiunt carnes, caloris & motûs vi; poterunt ergo faciliùs effluere per poros liquida, idque eò magis, quòd validiori circuitu repleta sunt vasa cutanea; ad eam etiam exundationem per sudoris vias multùm confert mutata sanguinis crassis: solvitur, ut liquet, in iis qui Febrim passi sunt; pallidi namque & exangues fiunt, ideò hæmorrhagiis aliquando obnoxii sunt; imò ob degeneris sanguinis vitia in scorbutum solent incidere. #

Inde patet quanta hîc varietas possit occurrere; in certis ægris incipit quandoque sudor cum calore; in aliis tardiùs aut non multò postquàm incanduit corpus; in nonnullis verò seriùs erumpit; diutiùs prætereâ aut per brevis temporis spatium solet promanare, sed aliàs profusus & aliàs parcior; hæc autem variè se habeant necesse est pro morbi causâ, pro viscerum scilicet affectu, pro vario frigoris aut caloris gradu, vel pro ægri temperie; inde aliquandò insolita erumpit su-

sudorum vis; Febre intermittenti laborantem vidi, qui sexties quâlibet die cutaneam veluti experiretur illuviem, bis terve intra horam indusia deponere cogebatur.

Ut in sudoris organa, ita in alia colatoria varia est caloris vis, urinæ enim rubro inficiuntur colore; tenuiores sunt scilicet vigente frigore; nam omnibus constrictis colatoriis & liquidorum languente motu, elabi solummodò possunt quæ tenuiora sunt per renum secernentia organa, & remanent crassiora, aliis immixta humoribus; at aucto febrili motu flammæ fiunt; à bile & oleosis partibus immixtis & subactis, pendet hic color, variusque esse solet; modò nimirum intensior, modò tenuior; intenditur autem profusâ sudorum copiâ, nam per poros cutaneos secedunt subtiliora liquida, undè ex urinoso latice detrahantur oportet & concilietur ipsi rubedo; ita cum quis validè commovit corpus & impensè sudavit, ardent veluti urinæ, quæ deinde effluunt, & parcior est earum copia, sed fiunt simul spumæ urinæ, & in pelliculam concrescit earum superficies; in iis post exantlatam paroxysmi vim

duplex dejicitur sedimentum, lateritium scilicet, albumque & læve; primum quidem, de quo aliàs agemus, symptoma morbi est, aliud verò solutionis signum; de eo multa apud veteres; an verò æquè certa sint ac ipsis creditum, non facile dixerim; sed à recentioribus nimium videntur neglecta. #

Galenus ipse initio tertianarum Februm, earum solutionem ex urinis ominari solebat; expectanda est juxtà eum post quartum circuitum, si rubræ sint aut flavescerent, & adsit enæorema; post septimum si rubræ tantummodò sint, post tertium verò si primâ die deiciatur sedimentum læve & æquale; hæc quidem subsidentia magni momenti est in febris quartanis præcipuè, sed, ut aliàs ostendemus, varia omninò esse solet.

C A P U T V I I I.

De Apurexiâ quæ paroxysmos sequitur.

POST sudorem succedit apurexia, & omnia in naturalem statum videntur restitui; sed ejus temporis quo filet Febris

varius est decursus, multa que in ipso notanda occurrunt; intervalla quidem ad sensum lucida esse omnino credi posset, nam vix occurrit quod morbi speciem præferat: vix tamen fieri potest ut à perfectâ valetudine in morbum, & à morbo in valetudinem fiat statim transitus; undè Galeno injecta quædam suspicio de perfectâ apurxiâ; non potuit is adduci ut crederet diebus intermediis perfectè quiescere febrilem vim.

Noctes paroxysmum antecedentes multis inquietæ observatæ sunt, certumque est, si attentè res inspiciatur, remanere per intercalares dies aliquod morbi vestigium; statui saltem potest solam intervallorum mediam partem ab omni motu præternaturali posse esse liberam; quin imò quies perfecta esse non potest, nam remanet morbi fomes qui ab uno ad alium paroxysmum stimuli instar urgere debet; præterea non possunt interna se optimè habere, cum quid semper hæreat in vultu quod morbum redoleat, cum urinæ & fæces à naturali statu recedere soleant, cum denique non ita vigeat ut plurimum appetitus, nec æquè perfecta sit digestio aut ciborum concoctio.

Prout igitur paroxysmorum statura hora propius accedit, debent tacitæ, aut aliquatenus sensibus obviæ excitari turbæ; eorum quidem paroxysmorum insultus in eandem horam solent incidere; at perturbatur non rarò ipsorum ordo; antecedunt scilicet solitum invasionis tempus, ita ut modò sensim, modò longiori spatio illud præcurrant; tunc autem vires Febri novas accedere signum est, eamque celeriori gressu ad continuam properare; contrà verò cum seriùs invasit Febris, de eâ aliquid demptum esse statui potest, mitior certè est ejus vis, & brevior retardati cujusque paroxysmi decursus, unde spes esse potest ad finem inclinare morbum.

Ut ultrà citràque incidunt invasionis tempora, ita paroxysmi in variis Febribus variè excurrunt; longiora nimirum aut breviora sunt eorum intervalla; inde autem deducta est tertianæ in duas species divisio; alia scilicet est legitima seu exquisita, alia verò notha seu spuria; exquisitæ paroxysmi ad horas duodecim, spuria verò ad horas octodecim plus minusvè excurrere dicuntur; at quod exquisitam sive vulgarem spectat, eam ad horas duodecim

protrahi vix unquam observatur, nec uspiam mercuriali in quadraginta annorum praxi occurrit; experientiâ autem quotidianâ docemur paroxysmos intrâ horas quinque, sex, septem vel octo horas confistere; excipiendi sunt tamen aliquandò primi insultus, qui in nonnullis ægris longiùs solent procedere.

Eorum paroxysmorum decursum multa cum Febris continuis habere communia creditum est; autumant scilicet nonnulli, ut intrâ septem dies certæ Febres continuæ desinunt, ita septem circuitibus judicari tertianam Febrem; at notari velim Febrem continuam septem dierum nocte ac die vigere, intermittentem verò ex viginti quatuor horis, per quinque aut octo tantùm excurrere; aliæ verò continuæ, quæ undecimâ, quatuordecimâ, vigesimâ primâ desinunt, quânam ratione ad quamcumque Febrim intermittentem referri poterunt? an ad quartanam v.g. quæ tertiana diuturnior est; supponamus ejus terminum esse sexagesimum diem, quod sanè dubium omninò est; erunt per id tempus accessiones quindecim, eæque sex aut octo horarum; è contrâ verò per totos quatuor-

decim aut viginti dies excurrent continuæ absque ullâ intermissione.

Siquid in ejusmodi Febre & in continuis simile sit, id positum est in solâ earum remissione; solent nimirum exacerbari & mitescere certis temporibus; sed perseverat Febris, & brevissima est remissio aut vix aliquandò exploranti patet; è contrâ verò per unum duosvè dies desinit aut omninò desinere videtur Febris intermittens; atqui nil affine esse potest inter Febres quæ continuò procedunt gressu per longum temporis spatium, & eas quæ statis temporibus alternè redeunt & evanescent.

CAPUT IX.

De causâ quâ fit ut Febris evanescat, & statis temporibus redeat.

SED undè Febris hæc evanescentia, & alternis statisque temporibus præfixus reditus; id profectò si assequi liceat, non quærendus quæstionis nodus nisi in causæ febrilis phænomenis aut in similibus si qui sint, alternisque variarum partium vario-

rumque affectuum motibus ; statim igitur inquirendum quomodò incedat varièque resurgat aut deliteſcat febrilis cauſa , cujus tam intricata & obſcura ratio.

Hujus cauſæ natura nobis omninò incognita eſt , hoc tantùm liquet eſſe in eâ ſtimulantem vim & incandefcentem ; eâ ſpiritum vitalem ſtatim attingi, & veluti obrui, ipſamque tandem motu aucto calore ſubigi, ita ut ſibi eſſe remedium videatur ; perinde quodammodo in ejus agendi ratione ſe res habet ac in crapulâ, opprimitur ſtatim ejus vi ventriculus ; deinde excitatur febrilis motus , qui omnia ſanguini admixta ſubigit, veluti coquit & eliminat ; at in ipſo differt à Febri intermittente Febris hæc, quòd per ſe ipſam curetur, nec niſi novo in victu errore concitata reſurgat.

Relinquuntur ergo Febris ſemina poſt paroxyſmos , ideòque cum ſtatis temporibus in eam erumpant neceſſe eſt, vel ut augeatur eorum vis & ut ipſa quaſi fermentum ſe undequaque diffundat ; vel colligatur oportet , antea per corpus ſparſa, & quemdam in locum confluat ; ſed ſi aucta vel collecta vires ſuas exerat , quomodò fieri poteſt ut dum eas acquirit, intenſioresque

fiunt, iners omninò sit aut esse videatur; perinde scilicet se habet ejus incandescencia & vis atque in pulvere pyrio, qui per se iners est; & qui, si admoveatur igni, explodi solet.

Cùm ergo per dies intercalares veluti mortua fileant Febris semina, causâ aliquâ indigent quâ exfuscitetur eorum vis; at quænam sit ea causa, non facilè statui potest; multa equidem Febri concitandæ apta videntur; sed non possunt certo subjici typo; necesse est ergo ut per se ipsam statò tempore erumpat febrilis causa; citiùs tantummodò aut tardiùs se exerere poterit si quædam occurrant quæ ipsi possint vires addere.

Sed quod profectò mirum est, ita frænari potest ut in corpore latens febrim non concitet & alios affectus inferat; post certa adhibita remedia v. g. repressi paroxysmi possunt non exurgere, & ægrum fieri potest totum corpus; sunt nimirum ægri in quibus Febri ita compressæ succedit gravitas corporis, ventris intumescencia, appetitus dejectus, quod verò non expectandum videretur, si redeat Febris; aliquandò his omnibus levatur æger, absimitur causa

redintegratis paroxyfmis, ita ut ejus remedium videatur Febris.

Aliàs, quod magis mirabile, sublatis quibuscumque symptomatis remanet febrilis fomes innoxius; incedit ejus vis tacitè, aut potiùs latet veluti ignis cineri suppositus; tunc sæpè, si quod incidat erratum in victu; si frigore aut aëre humido attingatur corpus, aut quâdam aliâ ratione partium perturbentur functiones, tunc, inquam, quæ siluit v. g. per mensem unum aut diutiùs Febris resurget sævitque veluti ipso initio.

Nec quidem dici potest eam ex illis causis ortum trahere; his enim nil inest quod ad Febrim intermittentem potiùs quàm ad alios morbos plus conferat; pristinam tantummodò exsuscitari labem probatur, ex eo quòd non quæcumque tunc resurgat Febris; imò è contrà si tertiana aut quartana primùm se prodiderit, eundem typum præcisè refert quæ iterum exoritur; remanet ergo eadem causa, nec ipsius ullatenus immutatur natura.

Observatur & hæc constantia sive immutabilitas in ipsis reduplicationibus; nam si contingant in tertiana, hæc in ter-

tianam duplicem faceffit; ſi verò in quartana, exoritur quartana duplex; eundem nimirum ſervant ordinem paroxyſmi, ſibi-que tertiâ aut quartâ quâque die reſpondent; vel in iſtis anticipationibus ſe pro-
dit ordo quidam non rarò; ſingulis enim diebus aliquandò & æquali temporis ſpa-
tio ſtatam antecedunt horam paroxyſmi; in reſſu denique ab ordine hoc non re-
cedunt Febres; in duplici tertianâ v. g. definit una, alterâ remanente cum omni-
bus ſuis dotibus; idem obſervatur in du-
plici quartanâ, imò & in eadem triplicatâ.

Non tamen ita ſemper ſibi conſtare Fe-
brium naturam exiſtimandum eſt, ut
tertiana in quartanam non mutetur, aut
quartana, quod tamen rarius eſt, in ter-
tianam non faceſſat, aut quotidianæ ſpe-
ciem præ ſe non ferat; inde autem effici-
tur ejuſdem fermè cauſæ ſobolem eſſe
utramque Febrem, aut ſaltem alteram
alteri eſſe aliquatenùs affinem; tertiana
autem magis abnormis eſſe ſolet; ita ſæpè
mutatur ut nil de primario typo retineat,
& vix dignoſci poſſit; patebit illud ex
certis Febribus, quæ ex aliis compositæ va-
riè omninò incedunt; ſed liquet id im-

primis ex Febris tertianis quæ in hecticarum speciem diu excurrunt, diversisque adscitis symptomatibus faciem omninò diversam induere solent.

Cùm facessit aut evanescit hæc constans Febris causa, aliquandò equidem veluti uno ictu tollitur, nec dignosci potest quomodò eam attingant causæ eam tollentes; eam aliquandò abigunt subitæ mentis & corporis perturbationes, terror v. g. aliquandò Febrim quartanam curavit; idem præstitit ira, calor intensus, motus, summa partium internarum perturbatio; at quod minùs mirum, eandem jam sopitam causam & latentem concitare possunt; solus rei insolitæ aspectus eam sæpius revocavit, conspecto v. g. glire nonnunquàm summâ vi resurgere visa est.

Multò magis subdita est febrilis causa variis remediis; imò quod iterum mirum, sibi aliquandò adversis; quæcumque autem ea sint, ipsis curatur Febris eâdem prorsùs ratione quâ antidotis fugantur venena. Tacitè tamen absque ullâ perturbatione se aliquandò veluti sponte proripit febrile venenum; quod verò propiùs ad rem, de quâ agitur, spectat, ita
sublatâ

sublata Febri, remanent nonnunquam ejus quædam vestigia; sunt enim affectus qui eodem tempore quo paroxysmus se exerere solebat, prodeant; vel adest tunc capitis aut corporis gravitas vel dolor aliquis, aut quidam quasi ingrata rei sensus totum corpus afficit. Imò, si quibusdam credendum, eodem tempore sive versùs eandem horam, cum post diuturnum discessum iterùm exoritur, prodire solet.

CAPUT X.

An in aliis affectibus, aut in variarum partium actione insit aliquid quo duci possimus ad detegendam periodorum febrilium causam.

SED ut ad quæstionem propositam redeamus, an in iis omnibus elucescit aliquid quo explicari possit, ut alternis moveatur & quiescat febrilis causa? Fatendum profectò ex tam accuratâ phænomenon historiâ, leges quibus hæc causa subjecta est magis adhuc incertas videri & intricatas; videndum ergo est num ex

50. LIBER PRIMUS
ex aliis affectibus aliquid deduci possit, quod tam obscuræ rei lucem aliquam affundat; multa in iis occurrunt quæ ad Febrem intermittentem referri possunt; vel in iis ipsis quæ dissimilia sunt quædam se produnt, in quibus alternorum motuum causas perspicere aut suspicari licet.

Ad periodorum rationem assequendam, voluerunt quidam ita partes comparatas esse in animantium corporibus ut certis possent subjici legibus; potest v. g. quivis certum tempus evacuationibus alvinis præfigere; potest & appetitus ciborum ita regi ut certis horis exsuscitetur; potest denique somnus certis circumscribi temporibus; assuetudine scilicet eâdem horâ expergiscimus; sed quid inde licet concludere? Dicit profectò nequit in Febre intermittenti assuescere partes quieti & alterno motui; eæ enim vel ipso initio, quam inire debent, ineunt viam.

Sunt motus quidam naturales & præternaturales, qui magis ad Febrem intermittentis accedunt motus: menstrua v. g. statò tempore solent erumpere; idem contingit non rarò in hæmorrhoidum fluxui obnoxiiis; in utroque autem casu non alia vi-

detur incusari posse causa, nisi sanguinis per certum tempus aucta copia quæ dein per uteri collicias, & per hiantia hæmorrhoidalium vasorum ora sibi viam aperit; similem causam incusare licet in bilis, salivæ, transpirabilis materiæ, sudorisque effluxu; qui aliquandò certas servat periodos; idem dici potest de urinâ, quæ quandòque certis temporibus copiosius profluit.

Non absimilis est ratio tumorum quorundam, ex quibus periodicè effluere solet sanguis; hi sedulò in examen vocati exhibuerunt venas summâ dilatatione in amplissimos canales mutatas; in has è minimis arteriis immissus sanguis in molem assurgebat; & statis temporibus sibi objecta infringebat repagula; aliud exemplum aliquoties vidi in variis tumoribus per medium sectis; ex eis periodica oriebatur hæmorrhagia ob collectum in quodam cavo sanguinem.

Alii sunt affectus periodici, qui ex eadem causâ deduci nequeunt; tales sunt hemicranîæ; dolores aliquandò acutissimi & veluti per quemdam circuitum, & alternis insurgentes & evanescentes; occur-

runt & multi alii machinæ humanæ motus, qui instar maris æstus incedunt; ipsæ Febres continuæ remittunt & exacerbantur; nocte imprimis ingravescere solent, & matutinis horis aliquatenus concidunt.

Sed quâ ex causâ verosimiliùs hæc deduci possunt quàm ex materiâ quâdam cujus augetur aut imminuitur quantitas, vel quæ acrior mitiorvè fieri solet? Nonne prostat v. g. hujus rei argumentum in Febribus continuis imperfecta crisi judicatis? Expulsa est materiæ morbificæ magna copia, ideòque conceditur quies per aliquod tempus; quæ autem relicta, colligitur iterùm, viresque recipit, & inde in Febrim relapsus.

Simile quid proflare videtur in podagrâ & in epilepsiâ; in podagrâ quidem dubium non est quin sit materia quædam ipsam efficiens; hæc autem per corpus circuit diù tacitè & innocuè; colligitur tandem in certis partibus ipsi excipiendæ aptioribus: cùm autem collecta est & movetur, statim exoritur insultus.

Quod verò epilepsiam spectat, videtur saltem aliquandò ex collectâ etiam mate-

riâ ortum trahere, cum v. g. ex quodam loco affecto, contuso, aut vulnerato insurgit, nonne in eo fit collectio quædam quâ tandem stimulantur nervi; nonne id multò magis evidens est cum in miasmate retroacto ejus latet causa? nam si fonticulis apertis expellatur miasma ejusmodi, solvitur morbus, ita scilicet impeditur ejus miasmatis collectio.

Hæc ad Febrim intermittentem partim saltem referri possunt; probatur id multis quæ & in iis morbis eadem esse videntur; & primò quidem podagræ causa latere potest per certum temporis spatium; excusciatur ea nonnunquam fermè subitò, sive sponte, sive animi pathematibus, sive erratis in victu; Febrem aliquandò infert Febri intermittenti non absimilem; in varias partes detrudi potest, in iisque varias concitare turbas; subigitur tandem dolore & tractu temporis; prætereà collectâ materiâ evanescente, aut immutatâ remanet fomes, ex quo vere sæpiùs & versùs autumnum prodire solet.

Quædam denique insunt, licet adeò diversi sint morbi, epilepsiæ & Febri intermittenti communia; invasio in epilepsiâ

est subita , & inexpectata ; nervos irritat & in consensum trahit ; periodica est aliquandò , pathematis & erratis in victu excitatur , subigitur causa vel expellitur motibus internis & externis ; superest tamen fomes ex quo similes erumpant insultus.

Videtur & ab invasione Febris intermittens aliquid non planè alienum præ se ferre hysterici affectus invasio ; turgente utero v. g. excitatus statim aliquandò subito insurgit , uti & epilepsia à quâ non multum distat ; stomachum subvertit , frigus infert , aliasque ciet turbas ; irritantur scilicet nervi donec evacuatio succedat menstrua , & tollatur sanguinis collectio,

Si igitur conjecturæ tot & tantis tamen argumentis innixæ indulgere liceret , statui posse videretur : 1°. Dari in Febris intermittens quamdam materiam in corpore genitam vel aliundè advectam, quæ per universas , ut diximus , diffundatur partes. 2°. Eam tamen præcipuè hepatis esse infestam , in eo eam colligi , in illudque vires suas exerere. 3°. Postquam ad certum gradum devenit , & certa vis ei est

addita, ipsam veluti admoto stimulo visceris illius textum nervosque vellicare, sanguinis cursum retardare, acrimoniam pravasque dotes illi conciliare. 4°. Eam veluti facto impetu in nervos agere totumque commovere corpus, & tandem ex loco primùm affecto & ex omnibus aliis partibus Febre insequenti excuti & difflari. 5°. Denique remanere fomitem qui sensim iterùm auctus easdem concitet turbas.

CAPUT XI.

De varia causæ febrilis actione.

UT ut hæc se habeant, patet saltem quænam possit in Febris occurere varietas, aut quam variam faciem præ se ferre possint; venenum enim febrile diversas omninò potest induere formas; ita discrepare videntur aliquandò, quas inducit Febres, ut alienæ eas esse profapix quibusdam visum sit; non tamen inter eas tantum inest discrimen; quæ ex eodem fonte procedunt, ab simili possunt viâ progredi, aut variis stipari symptomatis.

Febres vernaes v. g. & autumnales non ejuſdem eſſe naturæ quibuſdam viſæ ſunt, idque multis argumentis probari poſſe contendunt; & primò quidem, in-quiunt, vernaes ſalutares ſunt; nullâ fermè medelâ indigent; ſeptimo, ut plurimùm deſinunt circuitu; gravioribus non ſtipantur ſymptomatis; non ita urgent nauſea, vomitus, & calor; urinæ non ita ſuffunduntur rubore, nec lateritiæ ſunt; ſudores cùm ſint minùs profuſi, non ita exhauriuntur ægrorum vires; verno denique tempore abſunt quartanæ, nec in eaſ abeunt tertianæ; autumnales denique vernalibus fugantur, & vernaes autumnalibus.

Sed invalida ſunt omninò ejuſmodi argumenta; quod ſtatim probat eandem eſſe earum Febrium naturam, eſt ipſarum in certis epidemiis non diverſa facies; ſi in ver incidat v. g. epidemica & intermittens Febris, ea quidem accedente æſtate miteſcit aut evaneſcit; ſed iterùm ſe eadem prodit ſæpiſſimè accedente autumno, iuſdem ſcilicet ſtipata ſymptomatis, eundemque omninò induens morem.

Si verò epidemica non ſit, non magis

ab autumnali abſimilis eſt, eadem omninò ſunt prævia & ſubſequentia earum ſymptomata ; idem eſt ipſarum typus ; hoc tantum modò intercedit discriminis, quod in tempus iis ſolvendis aptiſſimum incidant ; eo veluti renovantur corpora, viget tranſpiration, ideòque ipſæ autumnales quæ ad veruſque excurrerunt ſe proripere ſolent.

Reliquum eſt igitur ut quædam tantummodò intercedat differentia inter veneni febrilis effectus ; præcipua autem eſt illa quæ tertianas v. g. à quartanis dividit ; ſunt reverà ejuſdem naturæ, licèt adeò videantur diverſæ ; nam aliæ in alias commutantur, cùm tertianæ in quartanas & quartanæ in tertianas abire ſoleant ; prætereà adſunt eadem in utriſque ſymptomata ; frigus ſcilicet, calor, & ſudor ſibi eodem ſuccedunt modo ; ſi quod in cauſis occurrat discrimen, id in vi intenſiori aut remiſſiori poſitum eſt ; quî autem fiat ut tertiâ vel quartâ quâque die erumpat venenum, id profectò ſtatui nequit.

Sunt tamen quædam quibus juxtâ multos à ſe invicem discrepant tertianæ & quartanæ Febres ; imò, ſi quibuſdam credatur, ab ipſo initio prævideri poteſt cujus

generis futuræ sint ; adest v. g. in tertianis horror & rigor , in quartanis verò simplex sæpissimè refrigeratio aut horror ; cùm verò incidit rigor , non est pungens instar acûs , sed gravior aut veluti ossa essent contusa ; longiùs interim excurrit frigus ut plurimùm , in senioribus præcipuè , quibus ut diximus , sanè infestum.

Non minùs à se ipso differt pulsus , si observatis habenda sit fides ; nam in tertianæ accessione tarditas non multùm quidem à naturali abest , in quartanâ verò multò magis ; est scilicet, veluti in decrepitâ ætate, tardus, rarus & durus ; in multis verò gressu incedit tremulo & obscuro , & valdè inæquali ; non rarò post celeres parvasque vibrationes insurgunt validiores, & inter eas longum excurrit intervallum ; videtur denique, teste Galeno , ut jam diximus , arteria ossi alligata , ita ut indè se efferre nequeat.

Calor frigori succedens non æquè intensus in quartanâ , nec mordax est aut lancinans ; sudor hunc insequens quibusdam parcior observatus , aliis magis profusus ; varia similiter in variis est urinarum facies , crudiores juxtâ Galenum ini-

tio, procedente verò morbo intensiori tinctæ colore profluunt; crassior deindè dejicitur hypostasis, alba quidem non verò rubra aut lateritia; quidam intereà alia omninò observarunt; ipso ineunte paroxysmo saturatæ illis occurrerunt urinæ, eæque dein cum laudabili sedimento; tenuiores tamen diebus à Febre vacuis; quod verò majoris momenti, antè morbi solutionem turbidæ & nigræ visæ sunt.

Hæc quidem, quin observata sint nullum superest dubium; sed non ideò perpetua esse existimandum; quod mihi frequentius occurrit discrimen non ita latè patet; appetitus quidem, ut plurimum, in quartanariis vigere aut saltem non ita dejectus mihi visus est; frigus experiuntur per longius temporis spatium; sed rigori & membrorum concussioni minùs obnoxii sunt; pulsum habent magis depressum & inæqualem; non ita incallescunt; breviores sunt paroxysmi; sudores diutiùs protrahuntur, minùs tamen profusi erumpunt, & noctibus per tempus intercalare non rarò profluunt; urinæ denique colore minùs saturato rubent, & cum longior sit intermissio, tenuiores

in eâ sæpiùs occurrunt; intereà est ubi lateritiæ sint, idque non rarò observatum.

Majus intercedit discrimen in earum Februm decursu, & ipsarum solutione & curatione; quartanæ nimirùm longiores sunt, ad annum imò & diutiùs aliquandò excurrunt; cùm autem longiùs processerunt, difficiliùs curantur; hæmorrhoidum fluxui eas sæpiùs cessisse certum est; sed de his satis superquè dictum; prætermittimus & alia, quæ ut illis Febribus peculiaria commemorarunt Veteres, ut licèt vera sint, experientiæ quotidianæ non sunt satis consentanea; ea autem nosse imprimis interest, quæ ut plurimùm occurrunt; quæ rariùs se produnt, artis non sunt.

C A P U T XII.

De iis Febribus quæ ab intermittentibus alienæ earum speciem præ se ferunt.

FEBRES intermittentes, quarum decursum & naturam definire conati sumus, facilè in genere per se patent; sed negotium facessunt aliquandò quædam Febres, quæ de earum genere esse viden-

tur, cum tamen omninò ab iis absint & ipsarum tantummodò falsam speciem præ se ferant: non pauca profectò, sed multiples sunt, & à variis procedunt causis ejusmodi Febres; eas ergo ab iis quæ veræ sunt intermittentes secernere operæ pretium est.

In certis catarrhis v. g. filet Febris per diem, & nocte accedente excandescit, præviâ etiam refrigeratione; post varias pleuritides, cum de die benè habuerint ægri, exurgunt versùs noctem paroxysmi, unde abscessum aut alias morbi reliquias suspicari licet; in Febribus ipsis quibus obnoxia sunt, quæ parturierunt foeminae, nonnunquam aliquid quod intermittat observatur; post ipsas Febres continuas, matutinæ horæ lucidæ sæpè videntur, nox verò modò levem modò aliquantò gravio-rem adducit paroxysmum, eumque frigoris, ut plurimum, expertem; pedetentim tamen se subripiunt absque ullo sæpissimè febrifugorum auxilio; ipsis denique affectibus hystericis inest aliquandò paroxysmorum febrilium species; de nocte non rarò exurgit pulsus, veramque Febrim adesse quis inexpertus crederet;

sed brevi desinit aut mitescit hic arteriarum motus, nec paroxysmorum febrilium tempora percurrunt ejusmodi excandescentiæ.

Aliæ insuper sunt Febres quæ genuinæ aut veræ sunt, quotidianæ ideò à Medicis dictæ, quia singulis diebus recursus aut paroxysmos habent conspicuos; pomeridianis horis aut versùs noctem imprimis exurgunt; antecedit sæpè frigus leve aut levioris quidam horroris sensus; aliquandò verò omninò absunt, calor nec intensus nec mordax est, sed humidus, tenuis & inæqualiter diffusus; pulsus parvus est aut saltem parùm elatus, plùs tamen vel minùs variis in casibus; paroxysmi aliàs longiores aliàs breviores, iisque desinentibus non diffluit sudor, nec ut plurimùm in veram abeunt apurexiam; remanet febriculæ quoddam vestigium; urinæ lateritiæ non sunt, sed initio tenues ut & sæpè per morbi decursum; fiunt tamen aliquandò crassæ & turbulentæ procedente morbo.

Eas Febres quæ non ita frequentes sunt, ut dein dicemus, observare est in iis qui partium quâdam laborant obstructione, in

abdomine imprimis; occurrunt in iis v.g. in quibus non ritè se habent hepatis munia & ventriculi, tum in iis qui vigiliis, animi pathematis, laboribus mentis aut corporis confecti sunt; non minùs se produnt ejusmodi Febres in iis qui crapulæ nimiùm indulserunt, qui voluptatum illecebris irretiti exsuccii fiunt; occurrunt deniquè eadem in mulieribus, quæ uteri aut ovariorum obstructione laborant, ut & in iis quæ menstruis deficientibus multa ab iis patiuntur; nec ætas quidem prima seu juvenilis earum Febrium expers est, iis imprimis conflictantur puellæ versùs annum duodecimum aut versùs illud tempus quo efluxui muliebri sternitur via.

Hæ autem Febres licèt aliquem intermittentium typum referant, ab iis tamen omninò diversæ sunt; nequaquam scilicet referri possunt ad duplices tertianas aut quartanas triplices; in istis, uti diximus, sibi accuratè respondent alterni paroxysmi; in quotidianis verò non ita se res habet; non est prætereà in illis certa aut notabilis apurexia; nec urinarum in genere lateritius color; absunt & alia quæ memoravimus ut veræ intermittenti pro-

pria ; quando denique earum cura febrifugis tentatur specificis, aut ea nil omninò proficiunt, aut omnia in pejus ruere solent ; concitatur scilicet iis nonnunquam hecticus, acrisve calor, qui fortè naturæ solius, aut leviorum remediorum operâ averti potuisset.

Ut autem quotidianæ Febres aliquam Febrium intermittantium præbeant speciem, ita quæ intermittunt, quotidianas nonnunquam referunt ; in his v. g. qui diù tertianâ vexati sunt, aut perversâ curati methodo, remanet quidam fomes ex quo aliquandò serotinis horis paroxysmi instar exurgit febrilis motus ; at tunc plerumque prostant obstructions quæ varias abdominis partes occupant ; ideò Febris hæc, quæ ex relicto simul intermittantium semine prodit, ad quotidianas propiùs accedit ; exacerbatur, ut plurimum, si febrifugis imprimis calidioribus impugnetur ; nec iis locus esse potest, nisi cum affectarum partium functiones restitutæ sunt.

His positis, quæ experientiâ certâ innixa sunt, superfluum omninò videtur de iis omnibus agere, quæ quotidianæ Febri à

Vete-

veteribus tribuuntur ; de eâ nil reperire est in genuinis Hippocratis scriptis ; at multus est Celsus in ejus Febris enarrando decursu, eamque ut certo typo, modò subditam, modò ut abnormem descripsit ; accuratior eo Galenus quædam selegit peculiaris quæ longo usu observavit ; eam ad partium obstructions aliquot innixus exemplis retulit : vereor tamen ne in quibusdam experientiæ limites excesserit ; non occurrit enim ita sæpè ac ex variorum Scriptorum libris credi posset.

Non observavit Febrim hanc Mercurialis per quadraginta annorum luculentam praxim ; sapientissimè monet Riverius ex sexcentis ægris accessiones quotidie patientibus, vix unum quotidianâ laborare Febri ; intereâ quædam commemorat huic Febri propria ; ea scilicet juxtâ eum præcordia distendit, ad dies quadraginta, imò ad duos tresve menses protrahi potest ; variis denique stipatur symptomatis, & in alios morbos ut cachexiam, hydrophem, lethargum degener commutatur.

CAPUT XIII.

De affectibus quos mentiuntur Febres intermittentes à sua natura degeneres.

SED si quædam sint Febres quæ Febrim intermittentem mentiantur, ita & ipsa alios mentiri solet affectus; est ubi in quâdam parte latere aut colligi possit ejus vis, ita ut hæc pars sola aut maximè videatur ægra; deindè verò peculiaria sibi adsciscere potest symptomata, in quibus tota morbi vis posita videatur; alios denique potest æmulari morbos, qui suo more incedant, nihilque præ se ferant quod intermittentium Febrium indolem aut speciem referat.

Et primò quidem quæ simpliciora sunt in exemplum adducam: sæviunt aliquandò pulsu vix immutato dolores acerrimi, stas revertentes temporibus; sæpiùs v. g. observavi cruciatum ejusmodi, suprâ orbitam exortum absque ullo alio symptomate; sed est ubi in ejus doloris insultu fit veluti palpitatio circà partem affectam; occurrit & mihi in quodam ægro ophtalmiæ species, quæ certâ horâ prodire sole-

bat; licet autem ejusmodi inflammatio, parvo temporis spatio non soleat evanescere, brevi in naturalem statum restituebatur oculus.

Prostant exempla hemicraniae terribilis periodicè recurrentis, quae Febris intermittens soboles est, aut potius ipsa Febris in hemicraniam commutata; at exurgit interdum universi capitis dolor, qui ejusdem prosapiae est; hominem vidi qui eo ita excruciebatur, ut fermè maniaco similis esset; statim quidem incerti moris visus est hic affectus; sed propius re inspectâ, se prodiit illius latens ingenium; nam insurgebat semper versus meridiem; excurrebat dein summo cum impetu; at post aliquot horas remittebat.

Sed ut in orbitâ, in oculis ipsis atque externâ capitis superficie defigitur Febris causa; ita singulas quascumque corporis partes potest aggredi; hoc ita verum est, ut nonnullis partes quaedam visæ sint Febrili laborare, reliquis benè se habentibus. In his frigoris sensus vel calor, in illis motus convulsivus vel tremor periodicè recurrens observatus.

Quod verò non minùs mirum est, scæ-

viunt sæpè dolores ex causâ febrili orti absque manifestâ Febri, etiam cùm partes internas obsident ; à me observatum aliquandò memini acerrimum stomachi dolorem, eumque periodicum & febrifugis sublatum, absque eo quòd ullam in pulsum intulisset mutationem, nulla intercesserat incandescencia, & integra omninò videbantur aliarum partium munia.

Ut plurimùm tamen res ita non solet procedere ; viget enim Febris, cùm per varias partes defertur febrile venenum ; id autem in quibusdam modò defixum hæret, modò plurimas aggreditur ; quin imò est ubi eas successivè peragret ; erat v. g. quidam qui per paroxysmum dolores acerrimos in cruribus & tibiis expertus est ; ascenderunt ii versùs abdomen, deinde verò ad caput, unde veræ suborta apoplexiæ species ; sed alii iique insoliti & summum inducentes discrimen occurrunt in Febri ipsam larvantes affectus ; ab ea autem ita alieni sunt ut ipsa naturam mutasse videatur, nec facilè aliquandò dignosci possit.

Pendere potest mutatio hæc variis ex causis latentibus ; quæcumque autem ex

sint, veneni febrilis tunc acrior aut magis deleteria est vis, ipsaque è fomite suo in varias partes convertitur; patet hæc conversio ex natura veneni hujus erraticâ, cum in variis locis latere aut defigi possit; liquet vis acrior ex parotidibus quibus obnoxii sunt varii ægri Febre intermittenti laborantes; confirmantur hæc omnia obstructionibus quæ ex materiâ febrili circumeunte ortum trahunt & Febri subactâ superesse solent.

Cum verò his de causis febriles insultus insolita, eaque periculosa sibi adsciscunt symptomata, non statim quidem cum Febri exurgere solent, sed tertio vel quinto ad summum paroxysmo se produnt; tunc autem vel frigus febrile abigi nequit, in eoque moriuntur ægri; vel leviter incallescit corpus, & dein in frigus relabuntur imprimis extremæ partes; variè autem tunc impetuntur viscerum functiones, hæ plus, aliæ minùs, vel denique fit *anaesthesia* singularis, aut huic contrarius inducitur affectus, jactatio scilicet aut anxietas perpetua, & tunc summum impendet periculum.

Quod imprimis annotandum, pulsus

in univcrsum parvus fit & celer, ita ut vix se prodat : in univcrsum, inquam, nam quidam sunt casus, in quibus majori vi incedit ; cum v. g. impetitur caput, & in lethargum aut comatosum affectum incidunt ægri, validius pulsant arteriæ ; non minus earum insurgunt vires in rheumatico dolore ; nec profectò mira est varietas hæc, cum variè vim suam exerat febrile venenum ; stimulat v. g. aliquandò partes veluti admoto caustico, eas nimirum abradit & sanguinem mucumque elicit ; alias spasmodicis urget motibus, seu convulsiones ciet, imò & hæc frequentissima est ejus agendi ratio.

Sub hac tam alienâ facie variè decurrere potest larvata Febris, & à paroxysmorum more recedere ; est ubi continuo gressu ferantur ea quæ tam inopinatò se exeruerunt symptomata ; aliàs imò & sæpiùs per aliquot dies excurrunt ; in quibusdam ægris seriùs, in aliis citiùs concidere solent ; tunc autem non facilè dignoscitur Febris ingenium ; non succedit enim symptomatum certa remissio vel intermissio ; juris sui non fiunt oppressæ partes, nec restituuntur earum functiones.

Sed non rarò ingenium moremque suum servat conversum in certas partes febrile venenum ; nam paroxysmorum more insurgere solet & remittere ; indè autem patet etiam absque intenso febrili motu & absque calore insigni subigi aliquatenùs vel difflari venenum hoc ; aliquatenùs , inquam , nam remanent vestigia eorum affectuum , qui in varias partes delati sunt , iique sequenti paroxysmo ut plurimùm graviores fiunt ; quod verò magis insolens est , post veram plurium dierum intermissionem aliquandò recrudescunt.

Non tamen credendum tantam & æquè semper infestam esse vim veneni febrilis aberrantis & in partes quasdam dejecti ; cùm febrifugorum operâ v. g. fugati sunt paroxysmi , fit aliquandò ut venenum hoc aut ejus reliquiæ in partes externas detrudantur ; tunc sæviunt in iis dolores , nec nisi iterum accenso febrili æstu tolluntur ; sæpiùs autem & eâdem de causâ afficiuntur internæ partes , tumet nimirùm abdomen , læduntur certorum viscerum functiones ; quò autem omnia in naturalem reducantur statum , opus est similiter in cer-

tis ægris ut iterum insurgat Febris; saltem ita iis non rarò medetur natura; indè verò patet quàm proficius esse possit motus & calor ad subigendam veneni febrilis causam.

CAPUT XIV.

De Febre intermittenti malignâ.

HIs præmissis patet aditus in Februm malignarum intermittentium historiam; & quidem ita hæc incedunt ut sæpè in caput recidat omnis fermè earum vis; soporosi fiunt ægri; impetitur mens; inducitur lethargus, imò nonnunquàm vera succedit apoplexiæ species & paralyfis; quod verò magis infrequens est, catalepsiæ quid simile observatum traditur; non mirum ergo si adsint convulsivi motus, tendinum subsultus, tremores, visûs, auditûs, aliorumque sensuum defectus, aut denique vitalis spiritûs omnimoda prostratio.

Hæc omnia adeò inexpectata, variè oriuntur, decurrunt & recedunt, leve ha-

bent aliquandò initium & aliquandò grave; est ubi statim tanta fit eorum vis ut idiopathica videantur, id est, à Febre intermittenti omninò aliena; sed suum tandem prodire solent ingenium, in eo quòd post certum tempus leventur ut plurimum, & paroxysmorum more incedant; remanent intereà graviores aut leviores reliquæ in variis ægris; alii stupidi & veluti attoniti; alii rerum omnium immemores sunt; quod verò minùs obvium est, cùm periculi omnis sequenti paroxysmo videantur nonnulli immunes, tertio insurgente in pristinum relabuntur statum; imò cùm vera per aliquot dies successerit intermissio, non semper omnis abjiciendus metus, fit relapsus, ut diximus, & universa malorum cohors iterùm aliquoties irruit; hæc autem vel sponte naturæ vel remediis possunt superari. Diarrhæa & urinarum copiosus effluxus omnia quandòque sustulit; ut plurimum tamen non nisi certis impugnata remediis solent evanescere.

Ut in caput, ita in respirationis organa convertitur febrile venenum; rariùs tamen eas partes obsidere solet, nec qui-

dem quâ de causâ satis perspicuum est; cum autem in illas insurgit, non eadem omninò ratione vim suam exerit; & primò quidem spasmos concitat, qui & in alias simul deferuntur partes; ex iis autem sive ex veneni hujus stimulante & causticâ actione exoriuntur dolores varii; alii diaphragmatis aggrediuntur regionem, in eâque defixi acerrimè sæviunt; alii lateribus inhærent, & ita miseros excruciant ægros, ut situm mutare nequeant.

Non mirum ergo si indè insignes sequantur respirationis angustix; instat tussis, vexat anhelatio, exoritur orthopnæa; hinc veluti catarrhi suffocativi aut asthmatis species, oppressio scilicet & repletio pulmonis ut à crassiori muco; at aliam faciem nec minùs formidandam induit aliquandò morbus; mutari scilicet videtur in sævam pleuritidem aut peripneumoniam; adest sputum sanguinis, dolor pectoris fixus & lancinans, pulsus depressus solummodò cum his non consentit symptomatis.

Cum cuiusque paroxysmi initio multa patiatur stomachus, non mirum videri debet, si in eum acriùs desæviat febrile vene-

num; aliàs eam partem vexat angor intolerabilis; aliàs insurgit morsus aut dolor atrox; veram adesse crederes inflammationem aut erosionem; hinc autem nausæ, vomendi enormes conatus iique inanes; animi deliquium, sudor fronte aut vultu diffluens, oculorum caligatio, pulsus exilis, frigiditas, mortem instantem ostentare videntur; nec quidem eam effugient ægri, si diutiùs aut graviùs iis torqueantur, aut si sæpiùs aut pluribus paroxysmis ea experiantur.

Inter has angustias urget sæpè immanis vomitus, rejicitur biliosum magma, vitellinum, porraceum, foetidum, imò aliquoties cruenta & nigra magno impetu sursum feruntur; dejiciuntur eadem per secessum in quibusdam ægris, licèt in sola epigastrii regione desæviat dolor; intereà non in stomacho solo aut in alvo se prodit tanta morbi vis; adest linguæ scabrities, & urinarum paucitas spasmis inducta; deferuntur & il in partes externas, in eisque varios cient motus; occurrunt ergo in Febre intermittenti quæcumque choleram morbum comitantur symptomata; sed hoc intercedit discrimen, quòd

in Febris desinente paroxysmo desinant; in cholericis autem affectu non tales dare soleant inducias.

At ut in stomachum, ita in alvum vim suam exerit aliquando febrile venenum; ita atroces insurgunt dolores, ut veluti caustico corrodi videantur intestinales fibrillæ; quæ dejiciuntur, copiosa omnino & varia sunt, vel serosa scilicet, vel biliosa & variegata; sed in quibusdam ægris tanta est stimuli urgentis acrimonia, ut mucosæ & subcruentæ sint fæces veluti in dysenteriâ; modò sanguineatræ sunt, modò verò loturam carnis referunt; ex his autem magna virium sequitur prostratio; singultuosi, frigidi, & semimortui jacent ægri: emergere eos posse vix nisi expertus crederet; quod tamen omnino mirum, desinente paroxysmo mitescunt, imò evanescent sæpè terribilia hæc symptomata; in variis intestinorum morbis expulsâ eorum causâ, superstes est irritatio, at difflatum febrile venenum, secum omnia auferre videtur.

In externas partes sicut in internas irruere potest hujus miasmatis impetus; efflorescunt nonnunquam in totâ corporis super-

ficie varii generis papulæ, quæ febrifugis adhibitis evanescere solent; intenso aliàs rubore suffunditur cutis; in certis partibus magis, in aliis minùs; at sæpiùs veluti sudoris Anglici species erumpit; hic quidem ex fronte & pectore affatim emanare in multis incipit; ubique calidus est; & quò magis profusus, eò magis intenditur Febris; post certum tamen temporis spatium, aliàs citiùs, aliàs seriùs frigidus fit; deprimitur pulsus & veluti formicans in nonnullis incedit; in his intereà fit præcordiorum angustia & compressio, in aliis flammeus aut caustici stomachum urentis sensus, in omnibus verò irrequieta jactatio & urinatum suppressio; ipsa corporis facies impendens ostentat discrimen, lividus enim aut cæruleus carni inducitur color.

Ipsò Febris initio, algenti nimirum corpore & varia rigoris aut horroris concussione exagitato, insurgere solent dolores per varias partes; indè autem patet quòd in similem affectum abire possit omnis febrilis veneni impetus: in his ipsis sudoribus de quibus modò actum est, tantus aliquandò exurgit crurum aut tibia-

rum cruciatus, ut ferro excindi videantur; sed insurgit nonnunquam dolor rheumaticus universalis, aliàs quamdam præcipuè partem obsidens, aliàs verò hæc & illàc vagans aut errabundus; præcipuum hoc videtur symptoma, nonnulla tamen eaque varia secum adducit; deliquium infert animi in quibusdam ægris, in aliis spasmodicis statur motibus, non rarò verò inflammatorius videtur, in varias tamen partes nihilominùs versatilis.

Sed si partibus quibuscumque infestum esse possit febrile venenum, in iisque defigi, idem in motùs quo vigent & vivunt, principium solummodò insurgere potest, id est, principium vitale aggredi, totamque perturbare partium œconomiam; id v. g. accidit in iis qui syncope terribili aut *anaestesiâ* per totum paroxysmorum tempus laborant; facies tunc cadaverosa, oculi clausi, spiratio sublimis, vera denique mortis imago.

Est interea ubi non tam vitæ motùsque principium quàm caloris nativi fomes impeti videatur; aliquandò frigori incipienti nullus succedit calor, aliàs postquam se exerere incepit, restinguitur sen-

sim ; superficies corporis externa veluti marmorea , vultus plumbeus , extrema livida , & ut paucis omnia comprehendam , occurrunt quæcumque lypiriam Febrim comitantur ; adsunt insuper nonnulla quæ perpetua non sunt , urget v. g. fitis intensa , mens hebescit , urinæ parcè fluunt &c.

Multa ab iis omnibus diversa possunt in proteiformi Februm intermittentium decursu occurrere ; sed hìc ea tantùm commemorare quæ nobis experienciâ innotuerunt , visum est ; iis confirmantur , quæ tanto labore è naturæ latebris à Mortono eruta sunt , eoque duce à doctissimo Torti observata & accuratiùs descripta ; sed antecesserat eos celebris admodùm Medicus , qui non minùs acutè intermittentium Februm metamorphosim quamdam sive abnormem vim perspexerat ; est scilicet is Salius Diversus , qui eas tantâ diligentîâ observavit , ut ejus verba hìc referre non pigeat.

„ In quarumdam , *inquit* , Februm intermittentium principio , dum leve ali-
„ quod frigus vel horror adesset , tanta caloris eveniebat retrocessio , ut prægelida

„ esset caro , facies consimillima morituro ,
 „ pulsusque adeò minimus ut nullus esset ;
 „ hic accenso calore magis apparebat , sed
 „ parvus , inæqualis , frequens & imbecil-
 „ lis ; sitis inexhausta erat , anxietas sum-
 „ ma , timor maximus , inquietudo ingens ;
 „ sensus caloris urens , dum ad tactum
 „ nullus , vel parvus esset ; animi defectus ,
 „ sudores frigidi , cordis palpitatio & tre-
 „ mor. Hæc omnia declinante Febri de-
 „ sinebant , incipiente declinatione pulsus
 „ elevabatur , redibat calor ; has Febres , id
 „ est , earum paroxysmos vidi ad horas sex-
 „ decim aut octodecim protrahi , hinc pe-
 „ culiare observavi , quòd nox accessionem
 „ præcedens , ultrà quàm credi potest , esset
 „ inquieta , licèt non febrerent ægri .

Similium Febrium deleteriam vim ob-
 servavit deindè Valesius , easque *maligna-*
rum nomine insignivit ; sed Ludovicus
 Mercatus ipsarum historiam omnibus nu-
 meris absolutam tradidit , diagnosim im-
 primis & prognosim accuratè instituit , &
 proteiforme earumdem ita effinxit inge-
 nium , variosque casus , ut pateat nullam
 esse formam quam non possint induere ;
 experientiâ assiduâ , non opinione aliorum
 edoctus ,

edoctus, nil fermè ex omnibus symptoma-
tis prætermisit, quæ & Medicis illudere
solent & ægrorum moliri perniciem.

CAPUT XV.

*De commutatione Februm intermitten-
tium in alias sive remittentes,
sive continuas.*

EJUSMODI sunt sæpè affectus quos
mentitur Febris intermittens, sed
quod non minùs ab ejus ingenio vide-
tur alienum, ipsa Februm aliarum for-
mam potest induere, & sub eâ quasi su-
perinjectâ larvâ de litescere; ut autem
sub alienâ hâc specie dignosci possit,
ejus varias facies variosque incessus attingemus.

Et primò quidem juxtâ plerosque, aliis
Febribus comitem se adjungere potest in-
termittens Febris; quotidianæ v. g. con-
juncta visa est fermè omnibus, sed raro
admodùm occurrit quotidiana, eamque
ab aliis distinguere admodùm difficile est;
quomodò ergo eam cum tertianâ simplici

aut duplici adesse statui potest? nonne occultari ipsam oportet, fociis earum symptomatis? Theoriæ omninò nimium tribuerunt Veteres, tum multi qui antè Harvæum vixere; pituitæ enim bilis commixtionem aut pugnam commenti sunt; & pro ut altera aliam superare videbatur, varii generis exurgere Febrim asseruerunt.

Non ita incertum an cum quibusdam aliis conjuncta incedat aliquandò Febris intermittens, cum pleuritide v. g. commixta in quibusdam ægris remittit alternè & insurgit; cum variolis ipsis ipsam nonnunquam pari gressu excurrere observavi, sed non ita patet ejus toties memorata cum continuis Febris conjunctio; non solùm explorantem fugit, & difficilè dignosci potest, ut jure dixit Galenus, sed quod ipse nec alii suspicati sunt, abesse omninò potest, etiam cùm adesse videtur, imò ipsam à naturæ institutis esse alienam statui posse crediderim, idque gravissimis innixus argumentis.

Quòd præcipuum mihi videtur ex observatione simul & ratione petitur; & primò quidem in continuam abire posse Fe-

brim intermittentem negari nequit; cùm autem alieno à sua natura gressu incedit, per varium excurrit tempus; modò per sex aut octo dies, modò ad undecimum, aut decimum quartum, imò ad vigesimum progreditur; atqui tamen mutatâ formâ, non mutatur ingenium Febris ejusmodi; paroxysmos enim habet plus minùsve conspicuos, & stasis redeuntes horis. Deinde verò sæpissimè in veram intermittentem desinere solet, in tertianam nimirum, aut duplicem tertianam, ut plurimum; unde, ut patet, non nova inducitur Febris, sed prior quæ continua erat, vel unam amittit suâ partem, vel in duas intermissione distinctas dividitur.

Nec minùs intereà cum ratione, quàm cum experienciâ consentit mutatio hæc; cùm enim febrilis veneni intenditur vis, necesse est ut diutiùs excurrant paroxysmi; imò ita protrahi possunt ut unus alterum attingat; tunc autem veram præ se ferunt continuæ speciem; sed cùm insurgat eorum vis stasis horis, & quædam inducant symptomata periodicè recurrentia, intermittentium morem simul retinent; prætereà occurrunt iidem quotidie bre-

viores vel longiores aut etiam longissimi, alii in alios veluti uno tractu abeuntes; distinguntur tamen, vel quo erumpunt impetu, vel præviâ remissione aut refrigeratione.

Sed ne ad incerta divertere videamur, ab ulteriori hâc de re disquisitione temperabimus; nosse satis est intermittentem Febrim continuarum speciem induere; eam plus minùsve ad eas accedere, plures aut pauciores paroxysmos in idem tempus incidere, ipsos magis vel minùs posse remittere, quæ ipsos antecedunt, aut quæ subsequuntur, longè esse diversa; in quibusdam nimirum se prodit frigus; in aliis verò, ne illius quidem occurrit vestigium; similis est sudorum ratio, nam vel diffluunt aut vix erumpunt, vel paroxysmos nullatenùs excipiunt.

Hinc autem statim intelligere est, quid fiat Febres remittentes, subintrantes & duplices tertianæ continuæ; remittentes illæ sunt in quibus postquàm certâ vi decurrit paroxysmus, mitescit idem donec statâ horâ aut circiter insurgat alius; subintrantes verò dicuntur eæ in quibus primus paroxysmus nondùm desinit, cùm incipit al-

ter, ita ut primus in subsequenterem videatur subingredi.

Indè patet subintrantes ex remittentium esse genere, nec nisi gradu alias ab aliis differre; aut quod verius est, non nisi nomine diversæ sunt, cum reipsa eadem sint; quod verò duplices spectat tertianas continuas, ex sunt, quæ continuo quidem progrediuntur gressu, sed insuper quotidie stas exacerbantur temporibus; hinc ergo iterum videre est, eas ad remittentes & subintrantes pertinere.

Ab iisdem non aliena est semi-tertiana veteribus tantoperè formidata; juxta Hippocratem horrida est, continua, acuta, & unâ die leviùs, alterâ verò graviùs insurgens; juxta Celsum ex quadraginta octo horis, sex & triginta occupat, nec ex toto in remissione desinit; frequentes intereà habet accessiones, ut aliud morbi genus videri possit; at Galenus de eâ accuratiùs prodidit, quòd continua sit, sed tertiâ quâque die cum horrore exacerbetur; duplex, inquit, in eâ occurrit Febris, tertiana nimirum & quotidiana continua, totusque ejus decursus est horarum quadraginta octo; in quibusdam equidem à

se dissentire videtur Scriptor hic; at eò recidunt fermè omnia, quæ sparsim de Febrî hâc tradidit.

Ex his, aut potiùs ex latenti Febris illius naturâ, multæ sunt ortæ lites apud insequentium sæculorum Scriptores; alii antiquorum mentem assequi conati sunt; multi quædam addiderunt, vel ex opinione, vel ex observationibus desumpta; quidam nimirum binos eâdem die exurgere paroxysmos crediderunt; hos observavit Riverius, imò quadruplicis tertianæ cum continuâ quotidianâ incedentis meminuit; alii subesse continuam ex visceris alicujus inflammatione ortam suspicati sunt, & indè horrores se mutuò excipientes deduxerunt; omnes verò tertianam simul cum continuâ decurrere consentiunt, utrique tamen vim inæqualem aut intempestivos tribuerunt rigores.

Nos verò de his litibus parùm solliciti, non quid præcisè senserint Scriptores, sed quid ab eorum mente non ita abludens observetur, inquiremus. Febrim igitur hæmitritæam duplicem esse tertianam continuam statuemus; at ea est ejusmodi ut paroxysmus unus frigus habeat præ-

vium, alter verò nequaquam; incidunt insuper in eam horrores vagi & incerti, plus minùsve certis temporibus se exerentes; indè autem patet hæmitritæam esse mali moris Febrim, ad lypirias aut epialas accedentem.

Nec quidem eam ab iis abludere crediderunt veteres, tum ii qui eos sunt subsecuti; lethalis dicitur Hippocrati, & juxtà eundem, vomitum, horrorem, cardialgiam secum adducit; Galeno autem auctore periculosa omninò est; pulsus in ea tardus & rarus, calor recedit ab extremis ad ventrem & thoracem, veternosos sopores, deliria & vigiliis inducit; Febris syncopalis nomine donatur à Rondeletio; ut pestilens describitur à Schenkio; cum peste incedere fertur à Spigelio; suborta imprimis grassantibus Febribus malignis Foresto visa est; eâ de causâ haud dubiè ex malignâ ortum trahere eos quibus stipatur rigores, à Vallæo creditum est.

Non mirum ergo videri debet, si hæmitritæi descriptiones à medicis traditæ tantoperè discrepantes videantur; non cadunt omnia quæ jam recensuimus in eandem Febrim; plura in hâc, pauciora

aut diversa in aliâ occurrunt ; modò rigor, modò refrigeratio aut horror solet prælude-
re ; est ubi rigor & calor se alternatim exci-
pant, & multiplices insurgant exacerbatio-
nes, seu paroxysmi ; ea denique pejoris
notæ symptomata, quæ in intermittentes
incidunt, & quæ, ut diximus, tam varia
sunt, in semitertiana etiam periculosè se
produnt ; undè in utrisque malignum
quid latere æquè certum est.

Ejusdem fermè generis esse *Tritaiophias*
statui potest ; *tertianarias* hoc nomine in-
dicare voluit Galenus, sed quæ magis ef-
fent remittentes & benigniores ; sunt ta-
men hæ sæpiùs periculosæ, idque impri-
mis, cùm inordinatas habent exacerbatio-
nes ; sed non minùs intentant periculi
aliæ Febres quæ, ut plurimùm, similis pro-
sapiæ sunt, Febres nimirùm ardentes seu
causi veteribus dictæ ; occurrunt in iis,
ut observavit Galenus, omnia tertianæ
indicia ; eo solo differunt quòd neque
cum rigore invadant, neque ad integram
deveniant apurexiam ; hoc ita certum est
ut in tertianas seu veras intermittentes
desinant, à quibus tamen, si nomen spectes,
tantoperè videntur recedere.

CAPUT XVI.

Confirmantur, quæ jam dicta sunt, variis observationibus.

HINC patet ut per se ipsas larvari possint Febres intermittentes cùm continuæ fiunt aut remittunt; sed ut melius sub tam alienâ facie dignoscantur, earumque natura perspicui accuratiùs possit, historiam eorum quæ in certis mihi occurrerunt epidemiis, summâ cum diligentia tradere conabor.

Per æstatem torridam & per insequentem autumnum grassabantur Febres statim continuæ, at per dies tantummodò quinque aut sex; deinde verò intermittentium more cursum absolvebant; at sequenti anno cùm tertianarum duplicium aut simplicium ritu incoepissent, in continuas quindecim aut viginti dierum abire solebant; per hujus autem temporis decursum variè insurgebant paroxysmi; aliàs statis horis, aliquandò nocturnis, nonnunquam matutinis, non rarò pomeri-

dianis ; erat ubi dum una dies nonnisi levio- rem haberet paroxysmum , altera ve- hementiorem secum deveheret ; non in- frequens etiam erat ut eâdem die vel die- bus alternis tres exacerbationes paterentur ægri.

Nusquàm fermè in his Febribus exa- cerbationes præcedebat frigus ; aderat tamen earum initio in nonnullis ægris re- frigerationis sensus ; sed in iis non æquè sæviebat febrilis vis , ac in aliis, in quibus nullo frigore prævio notabatur paroxys- mus ; cùm autem desinebant ejusmodi Febres , sæpè in intermittentes mutaban- tur , aut abnormi incedebant gressu ; erant qui de die satis benè habere vide- bantur , nocte verò ingruente , febrilis exoriebatur motus ; varia in multis occur- rebant symptomata , quæ recensere om- ninò superfluum judicamus.

Biennio post aliæ grassabantur Febres , quæ more triplicium tertianarum solebant incedere ; in his frigore prævio insurge- bant exacerbationes ; undè certum peti poterat intermittentium signum.

Sed in ejusmodi epidemiis non eundem typum sequebantur Febres ; earumque

symptomata; multas vidi continuarum more procedentes, absque ullo frigoris sensu; ad undecimum, decimum-quartum, vigesimumque excurrerant diem; in iis nonnisi versùs finem, citiùs tamen aliquandò aliquid quod remittentem Febrim significaret, occurrebat; in quibusdam dein certis temporibus mitior videbatur febrilis motus, & lucida erant intervalla; tantæ autem & tanto impetu exurgebant exacerbationes, ut summum ægris impenderet periculum.

Verno autem insequentis anni tempore, non eam omninò faciem referèbant Febres; pleræque initia habebant leviora; per sex dein vel decem dies continuo gressu decurrebant; in iis nil intermittens aut remittentis typi conspici poterat; graves erant paroxysmi, nullo frigore præcedente conspicui, nisi fortè in quibusdam qui levem aliquandò refrigerationem cum tussiculâ experiebantur; quod nobis ejus Febris detegebat ingenium; ipsius tantùm initio prodire solebat, ea nimirùm intermittentium cursum, licèt à normâ devium solitâ æmulari videbatur; eandem præ se ferebant

speciem, cùm continuæ esse desinerent; nam tertianarum duplicium more tandem incedebant.

Aliam in his continuis Febribus faciem observavi, in variis ægris plures eâdem die remissiones & exacerbationes se excipiebant; caloris & frigoris sensus alternus in plures excurrebat dies; tandem ejusmodi Febris, ut aliæ, de quibus egimus, in veram remittentem aut intermittentem abire solebat; sed erat ubi febrilis impetus absque hâc alternâ caloris & frigoris vicissitudine procederet; per tres quatuorve dies aut plures intensissimus erat, subsequenti verò tempore aderat remissio, per unum diem aut per longius temporis spatium; deinde verò recrudescibat omnis morbi vis per dies tres aut quatuor continuos; sæpiùs autem se excipiebant veluti alternis, remissio hæc & vehementia, quæ nullum certum servabant typum.

Hinc patet in his epidemiis omnia in genere reduci posse, 1°. ad febres quæ statim intermittentes videntur: 2°. ad eas quæ in remittentes mutantur; 3°. ad continuas ita incipientes, licèt à verâ intermit-

tentium causâ ortum traherent : 4°. ad alias quæ ex verè intermittentibus in continuas abeunt : 5°. ad earum decursum qui in quinque vel sex dies, imò & plures protrahi potest : 6°. ad multas ejusdem naturæ, quæ ad quindecim aut viginti dies excurrunt : 7°. ad remissiones longiores aut breviores, plus minùsve conspicuas & aliquandò ad sensum nullas : 8°. ad frigus quod modò exacerbationes antecedit, modò ab iis abest : 9°. ad variam insultuum & remissionum vicissitudinem.

CAPUT XVII.

Quàm variæ & periculosæ ejusmodi Febres, probatur aliis observationibus.

AT inter epidemias maximè memorandas unam referam, quæ ex stagno latissimo, & putridâ materiâ referto ortum ducebat; sæviebant primis temporibus Febres quales modò descripsimus; sed vagata est alia è genere continuarum remittentium, quæ in paroxysmis caput impetere solebat; incidebat, ut pluri-

mum, pectoris summa oppressio, delirium, convulsio; sæpè veram apoplexiam mentiebatur Febris hæc; sæpiùs lethargi speciem induebat; aliquandò immoti ægri, sinè sensuum ullo usu aut ullâ vi, summâ scilicet eorum inertia jacebant; non rarò paroxysmus cum horrendo capitis dolore & artuum cruciatu non ferendo incedebat; remittente autem eo omnia mitescebant, & aliquandò in tuto versari videbantur ægri.

Prodibat aliàs quadamtenùs diversa morbi facies; excandescibat Febris cum dolore lateris lancinante; pectus, ut in peripneumoniâ gravatum & anhelum premebatur; erat ubi continuus, horrendusque vexaret vomitus; infestabant anginosi dolores, intestinorumque cruciatus, aliaque id genus symptomata, quæ per totum paroxysmi decursum immaniter sæviebant; præter spasmos & motus convulsivos superveniebant in multis animi deliquia; in plurimis verò tanta virium imbecillitas, ut jamjam morituri viderentur; quidam instar mortuorum prostrati jacebant; in eâ autem prostratione summam frigiditatem & veluti marmoream observavi.

Interea varia erat in his omnibus pulsus vis; aliquandò tantus erat symptomatum impetus, ut iis veluti obvolutus paroxysmus oculos fermè explorantium effugeret, pulsus scilicet contractus, omninò debilis & quasi animam agentis videbatur; aliàs verò, idque in genere, summa erat Febris; pulsus validus isque frequentissimus; in nonnullis tamen non æquè elatus, aut tantâ vi digitos feriens; sed satis conspicuus & manifestus, ut intensam adesse Febrim ex eo solo pateret.

Anno sequenti grassata est Febris ejusdem generis; duplex erat tertiana & continua subintrans; in eâ vel primo frigoris insultu symptomata insurgebant apoplectica, & lethargica; eò usque procedebat eorum vis, ut per totum sævirent paroxysmi decursum; eo autem evanescente ægri ex miserrimo statu veluti reviviscentes, sensuum mentisque compotes fiebant; nil mali perpeffos jurâsses; tanta scilicet erat remissio Febris & symptomatum intermissio, ut primo aspectu ægrotare non viderentur, si juniores essent; at in ætate provectoris, nisi ars opem ferret, in pejus ruebant omnia, & impenden-

tem mortem effugere ægri non poterant.

Alia ejusmodi aut saltem non multum absimilis triennio post mihi occurrit epidemia; hæc per æstatem & per autumnum grassata est; innumerosque ægros letho dedit; sed ut melius innotescant ejus Febris symptomata, casus quosdam describam sanè peculiare; ex his iterum dijudicari poterit, quàm varii esse possint veneni febrilis effectus; patebit imprimis quantum periculi ex iis impendeat, etiam cum in certam salutis spem adducti videntur ægri, aut cum nil periclitari ex morbi vi credi posset.

Febre remittenti laborabat puella; hæc verò tertio insultu sensuum usu caruit; ita interim oppressus est pulmo, & tantus exortus est stertor, ut intra octo horas fato functa fuerit. Felicior non fuit æger quidam in quem deindè incidi. Duplici tertianâ Febri correptus fuerat; sed is tertio paroxysmo in mentis alienationem delapsus, quæ per triduum excurrit, non videbatur per diem valida Febris, tamen ingravescente per noctem morbo sublatus est.

Incidit alter in Febrim remittentem
continuum;

continuam ; is die quinto in lethargum sive coma coniectus est , & accedente pectoris oppressione fato functus est. Aliâ ratione , seu alio gressu processit Febris ejusmodi in quadam muliere ; ea nimirum statim verâ intermittenti laborabat ; sed quarto aut quinto paroxysmo mente mota est ; perstitit hoc in statu absque Febre ad sensum validâ per sex dies , & tandem ad se rediit ; sed Febre iterum ingravescente , primo paroxysmo sublata est.

Commisâ fuit meæ curæ Monialis Febre laborans remittenti ; aderat quotidie horror & rigor ; tandem quinto die in lethargum incidit ægra per viginti quatuor horas excurrentem ; sensim tamen ad se rediit , & mente constans fuit per unius diei spatium , at recurrente horrore paroxysmoque , pectore quasi suffocato obiit. Non minùs inexpectatum fuit aliorum fatum , qui post leniores Febris insultus , frigidi evaserunt , animi deliquiis , exolutisque viribus , aut iis oppressis , è vitâ decesserunt.

Ex iis patet mentis arcem imprimis in his impeti Febribus , tum summam earum vim in pulmonem sæpiùs recidere ; non

minùs præcordia his urgentur, cùm cor ipsum multa pati soleat ; ut denique uno verbo rem conficiam , spiritus vitalis, veluti veneno quodam inficitur aut suffocatur ; hinc deducenda sunt in quæ incidunt ægri periculosa symptomata ; urgebant ea tanto impetu , imprimis in senibus , ut nisi initio summa adhiberetur diligentia , de iis omninò actum esset ; faciliùs evadebant juniores ; neglectis tamen remediis, aut morbi acerbitate artem superante, magna succubuit eorum cohors.

Hoc profectò admirari licet in ejusmodi Febribus , ex tam levi aliquandò initio tantum intrà paucos dies exoriri periculum ; sed non minùs arduum videtur detegere quomodò causa ita cerebrum perturbans , & pulmonem opprimens, possit per se ipsam inducias dare ; ita nimirum sæpè progreditur , ut post triduum, quadriduumque desinat , & per unum diem aut ampliùs benè se habere videantur ægri ; non eo more procedunt alii morbi , sensim affectæ liberantur partes ; & postquam functionibus suis redditæ sunt , aut redditæ videntur , per unum duosvè dies , non impendere solet vitæ discrimen ex

subito resurgente morbi insultu; saltem id ita in genere non se habet, ut in malignis remittentibus.

Indè verò deduci potest *canon*, qui levis non est in acutis morbis momenti; liquet nimirum non semper inflammationes aut fixum partium solidarum vitium, in summâ functionum perturbatione incusari posse; mente excedunt, furibundi sunt, peripneumonici videntur ægri multi, aliî doloribus acerrimis conflictantur, subvertitur in nonnullis stomachi & intesti-
norum actio; non urgentiùs videretur periculum in summâ inflammatione, aut in vulnere, vel in irritatione spiritum vitalem attingente aut suffocante; brevî tamen temporis spatio liberari possunt partes, quæ tot & tantis premuntur angustiis; sequitur ergo, terribilia sympto-
mata ex stimulo vagante, modò se proripiente, modò verò redeunte oriri posse; & aliquandò plus timoris, quàm periculi invehere.

CAPUT XVIII.

*Ut dignosci possint Febres intermittentes
sub aliâ specie latentes aut larvatæ.*

EN diversam Febrium intermittentium faciem, & accuratam symptomatum, quibus larvari solent, historiam; reliquum ut signa tradantur, quibus earum Febrium natura detegi possit; ita urgent, ut plurimum, ut nisi noverimus quid morbi tam insolentis prodat genium, ægri in summum adducantur discrimen.

Et primò quidem ex earum Febrium initiis, earum indolem nosse licet; si enim intermittentes, aut solummodò remittentes fuerint, & dein insolitis incendant symptomatis, tunc profectò in larvæ suspicionem devenire licet; sed jam non suspicio, at certum erit de iis iudicium, si insurgant exacerbationes præmissò frigore; si verò adfuerit quævis refrigeratio, ad alia recurrendum est signa, tunc enim continuæ tantummodò paroxysmis exacerbatae præbet speciem hæc Febris;

atque ita decurrunt multæ, quæ nil ad remittentes pertinent.

Si tamen in Febris quæ nullo incipiunt prævio frigoris sensu, subitus fuerit paroxysmorum exortus, si iis veluti ictu percutiantur ægri, cum se benè habere videntur; si pandiculationes, & dolores capitis, loco frigoris præcesserint, tunc, inquam, intermittentium Februm indicatur sub alienâ specie ingenium.

Eadem Februm se prodit indoles ex remissione notabili respectu paroxysmorum; tanta est aliquando eorum acerbitas, ut periculum ex iis impendeat, dum in remissione omnia videntur tuta esse, intervallum lucidum est; tunc autem nullus superest dubitandi locus, quin lateat Febris remittens, sub veræ continuæ specie.

Non minùs est manifestum Febris ingenium, si post exacerbationem emanat sudor; si paroxysmi eâdem circiter horâ redeant; si exactè sibi singulis aut alternis diebus respondeant; si adsint symptomata vehementiora quæ per periodos exurgant & desinant uti deliria, furores, lethargus, dolores capitis acerbissimi, vi-

rium defectus, intestinorum tormina, &c.

Denique, ut modò diximus, ex urinarum colore potest de Febre intermittenti latente non minùs certa institui diagnosis; in eâ enim Febre sæpissimè lateritiæ sunt, quod fermè infallibile signum est; sed ejusmodi non sunt nisi in remissione; undè semper ad eam summâ curâ attendendum.

Exemplis quibusdam patebit, quàm certa sint hæc signa, & quomodò inter tot diversa symptomata quibus involvitur Febris, indagari & dignosci possit; & primò quidem mulierem vidi veluti attonitam, affectibus hystericis, doloribusque per universum corpus excruciatam, & in mortis limine versantem; cùm in hac virium prostratione quidam subitò insurgerent paroxyfmi, non dubitavi quin adesset Febris ex intermittentium genere; ideò statim ad febrifuga confugi, iisque exhibitis citò convaluit ægra.

Aliam vidi sanguinis sputo laborantem; dolore lateris punctorio excruciatam; exacerbationibus variis in summum discrimen adductam; cùm verò audissem à frigore inceperit morbum, & præcessisse

aliquot paroxyſmos in ſudorem deſinentes, ſtatim de febrifugo exhibendo cogitavi, & brevi omnia cum Febri evanere, quæ tantum metum incutiebant, ſymptomata.

Laborabat quidam pleuritide acerrimâ, in quâ inſolitas & periodicas obſervavi exacerbationes; eæ non ſenſim, ſed quaſi ex improvifo ſubito veluti impetu inſurgebant; prætereà ſanguis copioſè expuebatur in paroxyſmis, quod omninò inſolens eſt; his ita ſe habentibus, omnia intermittentium Febrium latentis cauſæ tribuenda cenſui, & febrifugo eſſe impugnanda; ejus autem operâ brevi temporis ſpatio reſtitutus eſt æger, qui in ſummo verſabatur periculo.

Vir venationi aſſuetus in Febrem ſummâ cum vi decurrentem incidit; ſucceſſit brevi delirium atrox, calor urens, exagitatio incoercibilis; ſed cùm per periodos graviùs inſurgerent ſymptomata, & modò exacerbarentur, modò miteſcerent, ſtatim ſuſpicio de larvatâ Febre mihi injecta eſt; ſine morâ igitur ad febrifuga confugi, iisque devictus eſt terribilis morbus, qui aliis omnibus videbatur exaſperari.

Monialis denique virgo Febre laborabat continuâ eaque remittenti; sed adeò brevis erat remissio, ut vix posset animadverti; intereà summum instabat periculum; ea erat paroxysmorum vis, ut ægra animam agere videretur; tanto permotus discrimine, cùm lucidius licet omninò brevius observassem intervallum, febrifugi non levem ingessi copiam, nec quidem id sine fructu, omnia enim mitiora evaserant.

Alia possem ejusmodi referre exempla, sed hæc proposito sufficiunt; non prætermittendum tamen me solâ epidemiâ grassante ductum statim apud multos ægros in harum Februm suspicionem devenisse; at iis temporibus, quibus non vagantur ejusmodi morbi, exacerbationum periodici recursus, dein verò dies unus mitior & alter periculi plenus, remissio satis lucida, licet brevis, & symptomatum summa & de repente se exerens vis; hæc, inquam, ut plurimum, mihi Febris ingenium prodiderunt; quod verò urinas spectat, eæ multis in casibus ejusmodi à colore naturali minimè discedunt.

CAPUT XIX.

Quid ex præcipuis Febrium symptomatis sequatur, aut metuendum sit.

SED à larvatis Febribus ad veras intermittentes redeamus, earumque inquiramus effectus, & periculosas reliquias; hæc quidem quas recensimus perpetuæ non sunt, imò verò talis præest œconomia animalis vis, ut earum Februm insultus plerumque superet, & omne avertat discrimen; sed hæc non quæ semper impendeant, sed quæ aliquandò insint aut inesse possint in Februm intermittentium decursu pericula ostendere est animus.

Vidimus quidem quid statim efficeret frigus, at ex eo quid impendeat non minus patet; dubium sanè non est quin ex constrictione quam inducit, ex sanguinis in pulmone & in hepate stagnatione prædisponantur partes ad varias obstructions, & inordinatos motus; ideò v. g. hepar toties afficitur; ex eo constricto non exit bilis per colatoria; fiunt lividi ægri; digestionis labefactatur officina; alia viscera

non absimili læduntur ratione, nec suo munere fungi possunt.

Sed cordi potest inferri vis summa; ventriculi longè fieri possunt ampliores, ut & venæ cavæ; hinc palpitationes & sanguineæ concretiones, quibus obnoxii sunt qui Febrem intensiorem diuturnamque passi fuerunt; non minùs adversa esse potest sanguinis in pulmone stagnantis moles; ex eâ aliquandò prodiit sanguinis sputum, vel asthmatis species; nec profectò hæc frequenter occurrunt; at sufficit ut occurrere possint.

Aliud aliquandò, ut innuimus, impendet periculum ex frigoris vi, eo deprimatur vitalis spiritus, nec is aliquandò potest resurgere; ita nimirùm aliquandò obruitur, ut in frigore animam ponant ægri, neque id profectò mirum, cùm pulsus aut evanescat aut parvus sit & frequens, cùm perturbetur respirationis incessus, cùm stagnent denique liquida in cerebro, ut in aliis partibus; indè autem patet periclitari ægros, si longior sit refrigeratio; vidi multos in tantum adductos discrimen, ut nisi ars occurrisset, è medio sublati essent; id equidem in adultiori ætate infrequens est

periculum; sed in senectute non rarò impendere solet.

Non tantum inest calori febrili periculum; cum quis è frigore emerfit, ei in tuto res esse solent; at num inuritur partibus labes, quæ sensim augetur & tandem inexpectata erumpit? ascendit calor in Febre intermittenti, in tertianâ v. g. ad gradum 39um circiter, altiùs verò progreditur in Febribus compositis; si autem in quodam benè valente eveniat, ut quotidie, aut alternis diebus per sex aut octo horas eò incandescat calore, qui ne summo quidem labore, motu, aut cœli æstu in corporibus excitari possit, an id tutum erit, licet per reliquum diei & noctis corpus ad solitam redeat temperiem.

De eo iudicium ferri potest, ex iis quæ summum calorem sequi solent; quanta rarefactio in partium molliorum textu? quanta distractio in tenerrimis staminibus? quænam mutatio in liquidis, in quâ tantum potest naturalis calor? mirum profectò, cum hominibus & animalibus per summum æstum incedentibus tantopere noceat calor, ut eis toties mortem intulerit; mirum, inquam, ægros non in

majus, quàm solet, adduci discrimen in summo Febris intermittentis ardore.

Ut ut tamen periculum effugiant, cùm calore torrentur febrili, lædantur eo necesse est partium functiones earumque organa; & quidem in nonnullis ægris quanta jactatio in paroxyfmi æstu; vidi aliquandò qui circa regionem cardiacam tantam experirentur anxietatem, ut ei ferendæ omninò viderentur impares; non minùs anxii sunt ægri, ob pulmones nimium æstuantes; caput ipsum ardere videtur, nec profectò dubium quin tenerriam cerebri medullam attingat hujus ardoris vis.

Quanta autem his partibus aliisque hac deflagratione veluti exustis potest inuri labes? gravissimum profectò instansque videretur periculum, si soli crederemus theoriæ; at naturæ vires experientiâ usque cognitæ nos ab hoc metu ad spem in Febris ipsis quibus torrentur ægri plerùmque revocant; ut certus nihilominùs haberi debet canon, partes multa necessariò pati à summo paroxyfsmorum æstu, eoque sæpiùs recurrente ad plurimos morbos viam sterni posse.

Huc accedit vasorum actio quæ calori respondet, ea tanta est per paroxysmorum decursum, ut dupla sit pulsus frequentia, & multò major cordis impetus; hinc verò patet in genere quid patiantur ipsa vasa, tum majora, tum quæ tenerrimam in pulpam abeunt; læduntur necessariò partium textus, earum colatoria & functiones; ex intensiori sanguinis motu pendet dolor capitis acerrimus, spiratio frequentior & difficilior; quòd verò periculosius est, fit congestio quædam in venâ portâ, & in hepate; fieri enim nequit, ut liquida per hujus partis ambages, eâ celeritate progrediantur quâ ex arteriis in venas impelluntur.

Sudores licèt profusi, non idem minantur periculum; sed his licèt sublevetur corpus evanescente paroxysmo, non tollitur Febris causa; quin imò hoc levamine exhauriuntur ægri; sic v. g. qui propter errores in victu aut post crapulam alternis diebus sudoribus diffluat per tres aut quatuor horas; an id salubre tandem esse potest; num potius cùm per id tempus experientiâ teste quinque aut sex exhalare possint liquidorum libræ, indè quoddam

impendet discrimen? id saltem dubium esse nequit in profuso, diurnoque & repetito febrili sudore.

Non aquea simpliciter, quod & ipsum malum esset, per cutis colatoria amandantur; succi ipsi crassiores, partibusque nutriendis & reparandis dicati elabuntur; undè necessariò debiliora fiunt vitæ organa; in ejusmodi cutaneos effluxus ita proni fiunt aliquandò ægri, ut nullâ de causâ iis diffluant per noctem imprimis; abactâ Febri sæpè remanet hæc in sudores propensio, vixque coerceri potest; at quod majoris est momenti, superstes est tunc morbi fomes, aut alicujus partis vitium.

His profectò effluviis relinqui in vasis crassiora certum est & indè multa impendere possunt; huic tamen theoriæ non nimium est indulgendum; solvuntur simul crassiores sanguinis partes; id præstat motus & caloris vis; non minùs ad hanc dissolutionem confert bilis acrior & alkalescens, quæ in sanguinem reafusa per omnes diffunditur vasorum ambages; aliis humoribus similis conciliatur acrimonia, ut patet pustulis circa os prodeuntibus: hinc ægri qui diutiùs Febri laborarunt, exangues luridique videntur.

Quàm immutentur humores patet ex ipsis urinis; dum viget febrilis motus, flammæ sunt, ut innuimus, at evanescente paroxysmo spissiores, spumosæ, rubræ admodum, colorem sibi adsciscunt lateritium; eminent imprimis color hic in sedimento quod copiosum esse solet; hoc autem nil continet nisi terram rubore tinctam, ut sæpius expertus sum per filtrum depurato lotio; hoc autem colatorio idem fit, ac in renibus per tempus quo circuitus intenditur vis; nam filtro transcolatur flammæ caloris liquidum, dum remanet crassior terrestrisque substantia quæ transire nequit.

Ejusmodi verò urinæ ita Febribus intermittentibus propriæ sunt, ut nusquam fermè abesse soleant, si genuinæ sint ex Febres; imò earum evanuisse fomitem nequaquam statui potest, si colorem lateritium retineat lotium, aut rubedine quadam tinctum sit; fallit hoc aut fallere potest tantummodò, cùm adest morbus quidam hepaticus; si quandò autem adsit materia alba copiosa ad fundum vasis dejecta, id in bonis numerari debet, & tanquam cri-seos alicujus signum; hoc autem me rarò admodum observasse fateor.

Deest solummodò signum hoc in quibusdam Febribus intermittibus; quæ ejusmodi carent urinis lateritiis Febres, ex sunt imprimis aut vernaes, aut quæ in continuas & remittentes abeunt; est tamen ubi in ipsis colorem lateritium retineat lotium, & in remissionibus prodeat; exit scilicet materia crassior & rubra, cum ita per Febrem conceditur quies partibus, ut laxentur colatoria earumque viæ pateant; undè liquet initio morbi, si urgentior sit, à naturali colore non posse urinas recedere, at easdem, si mitescant symptomata, rubrâ & lateritiâ tincturâ infici.

CAPUT XX.

De variis affectibus qui Febres intermittentes comitantur.

VIDIMUS jam quid ex quolibet Febrium intermittentium symptomate ipsis propriè & perpetuò timendum sit; videndum jam superest quinam sint effectus qui ad nullum ex ipsis symptomatis, sed ad omnia simul sumpta aut potiùs ad ipsam

ipsam Febrim in genere referri possint; non sunt equidem perpetui ii effectus, abesse enim aut adesse possunt; sed quid mali ex iis redundet in quorundam præcipuè organorum functiones inquirendum superest.

Quod maximè in Febre intermittenti familiare est, urgent ægros capitis dolores modò leviores modò acerrimi; statim quidem videtur eorum vim ex sanguinis in cerebrum impetu esse repetendam; sed non semper ea est incusanda causa; est aliquandò summa circuitûs vis, absque ejusmodi capitis affectu; venenum febrile, ut jam innuimus, mentis arcem solet aggredi; convulsiones ciet, lethargum imò & maniam infert; eâdem autem causâ cerebri membranas stimulat; sævissimus tamen indè exortus cruciatus in ipsâ Febris vi prodire solet, & simul cum eâ decedere.

Aliorum ægrorum querelas audire est de ventriculi affectibus; nauseat scilicet, subvertitur, à cibis abhorret, inest ei gravitatis, ardoris, constrictionis sensus; simul in quibusdam exurgunt dolores varii generis; quod verò non minùs

frequenter occurrit, nec minùs negotiù faceffit, est distensio seu intumescentia; ea vel in ipsis Febris quæ non diù excurrerunt aliquandò observatur; iis verò desinentibus, in multis superstes est; se prodit tamen imprimis in iis quæ diuturnæ fuerunt, sive remediis perperàm impugnata.

At frequentior est alvi intumescentia, quæ quidem varia esse solet; modò enim mollior est, modò instar pergameni exsiccati videntur integumenta; aliàs verò & ut plurimùm abdomen elatum quidem, sed distentum & quasi conglomeratum occurrit; est ubi tanta sit ejus renitentia atque durities, ut marmoris instar esse videatur, nec tamen, quòd omninò mirum, in eo quidquam aliud reperire est præter aerem vi suâ elasticâ intestina expandentem.

Procedunt hæc omnia, ut plurimùm, ex læsis hepatis functionibus; tollitur nimirùm aut imminuitur bilis secretio, acrius fit recrementum hoc, & veram refert amurcam; si verò gravior sit Febris, queruntur aliquandò ægri de gravitatis sensu, de anxietate indè ortâ, de doloribus in

hypochondrio dextro sævientibus; levem quidam patiuntur hepatitidis speciem: indè autem patet quare flavus aut lividus inducatur vultûs color, & quàm facilè sit ut Febri intermittenti succedat icterus, qui in certis epidemiis sæpiùs occurrit.

Sunt & multa alia quæ ex eodem scaturiunt fonte; quid mirum v.g. si visceris ita ad vitam necessarii tam gravi læsione lædantur cæteræ partes circumpositæ? Si irritatione & spasmorum vi intumescat intestinalis tubus? Si denique ipsæ partes externæ tumidæ fiant? Non longè etiam ab initio Febris aliquandò eum tumorem observavi in certis epidemiis post septimum aut octavum diem; seriùs tamen accidit, ut plurimùm, & pendet, ut hydrops, à viscerum vitio.

Aliorum insuper malorum causa & fons hepar est in intermittentium decursu; colligitur scilicet in hujus visceris textu, & stagnat sanguis; progredi nequit, qui in venam portam appellit; eo igitur turgeant oportet cæteræ abdominis partes, cùm in iis simul moram patiatur, & continuò in eas affluat; turgebit ideò imprimis lien, qui toties in molem excrescit; turgidi erunt

ventriculi & intestinorum parietes ; intumescet similiter affluentibus liquidis mesenterium , in quo tot & tanta disseminantur vasa ; indè autem obstructiones , diarrhææ putridæ , dysenteriaë , periculosi sanguinis effluxus ; solent hæc omnia occurrere in Februm diuturnitate & in certis epidemiis.

Indè patet flatuum vim in Febris non solam esse causam , quæ alvum in tumorem attollat ; augetur scilicet , ut modò diximus , viscerum moles ; colliguntur , & concresecunt varii humores in certis locis ; his fluidis tum intrà vasa conclusis , tum deviis , intumescit variarum partium textus ; patebit id ex corporum , de quâ mox agemus , sectione ; non mirùm ergo videri debet , si exploranti occurrat abdomen inæquale , & si videatur quasi tumoribus confitum ; si durum denique reperiatur , aut à naturali recedens mollitie ; fieri enim nequit , quin irritatione Febris concilietur rigiditas.

Magis mirum est profectò ejusmodi aut flatuoso prodeunte tumore , Febrim in multis remittere , imò desinere aut naturam mutare ; videtur febrile venenum

cùm in alvum vim suam exerit , reliquum corpus deserere , aut potiùs aliâ ratione illud vexare ; eodem se res habet modo in partium infernarum, de quo modo agemus, tumore ; cùm scilicet exurgit ejusmodi tumor , decedit Febris , aut spes est fore ut brevi decedat ; non tamen id perpetuum est ; sunt nonnunquam quos urgeat Febris, cùm abdomen & infernæ partes , tum aliæ intumescunt ; novus exortur tunc morbus, Febribus ex quibus originem trahit, additus.

Sunt hæc profectò gravissima in Febre intermittenti, sed his non ita nos detereri oportet, ut illicò existimemus vitæ impendere discrimen ; pueri v. g. qui sunt iis maximè obnoxii, eò aliquandò videntur esse redacti, ut nil præter mortem expectare fas sit ; ii tamen veluti reviviscentes emergunt non rarò, idque nonnunquam solius naturæ beneficio ; in adultis similiter, cùm partium omnium abdominalium læduntur functiones, & vix trahi posse videntur vitæ reliquiæ ; in adultis, inquam, ita Febrium vi per plurimos menses imò per annum confectis, omnia nonnunquam in meliùs abeunt ;

multos remedia ritè adhibita , multos ipsa
cœli mutatio & ipsa adventans æstas ita
restituit , ut eos ægrotasse non crederes.

Id verò non aliundè deduci potest ,
quàm ex duplici causâ ; & primò quidem
in tam misero rerum statu omnia ex solo
febrili veneno pendere possunt ; potest id
& sæpè solet hæere in universis corporis
latibulis ; ita verò latens vim suam in
viscera exerit , ea stimulat , liquida in ipsis
morari cogit , & omnia præstat , quæ ob-
structionibus periculosis solemus tribuere ;
atqui tamen turgent solummodò vasa &
adhuc pervia sunt ; patet id ex eo quod
levi aliquandò remediorum auxilio tollan-
tur quæ tantum incutiebant timorem ;
ipsa Febris intempètivè suppressa & ite-
rùm resurgens abdomen nonnunquam pe-
nitùs restituit , licet turgidum & disten-
tum ; aliud denique non minoris momen-
ti suspicari possumus , illudque experien-
tiâ confirmatur ; obstructions nimirùm
quæ à Febre intermittenti ortæ , peculiare
sunt , nec adeò periculosæ , atque illæ quæ
ex aliis causis ortum trahunt ; indè fit ut
remediis & spei sæpè locus sit , cùm de
ægris actum esse videtur.

CAPUT XXI.

*De affectibus qui post curatas Febres
supersunt.*

HÆC sunt quæ in ipso Februm decursu solent occurrere ; at multa prostant , nec ea parvi momenti , quæ eisdem curatis , supersunt ; & primò quidem dolori capitis acerrimo obnoxii sunt ægri ; tantâ vi insurgit aliquandò hic dolor , ut in eum videatur commutatus morbus ; medium videtur discindi caput , nec ullus conceditur quieti locus ; tunc autem penitè excessisse febrile venenum credere non licet ; fuit tamen ubi post tantos cruciatus evanuerit , vel sponte naturæ , vel solâ diluentium operâ.

Aliàs fugata Febri , diffluit undique totum corpus ; nocte imprimis urgent sudores , & aliquandò tantâ vi erumpunt , ut his brevi exhauriantur vires ; in tantâ autem illuvie , longè à vero aberraret , qui curatam esse Febrim crederet ; conversum tum videtur febrile venenum in cu-

tis organa ; potest quidem quandoque sudor in partium refundi debilitatem ; at tanto non exundat impetu , nisi adfuerit morbosa causa visceribus infixâ ; ex eo fomite prodeunt , ut plurimum , copiosiores cutis effluxus , aut ex aliquo miasmate in eam delato ; hinc fit , ut refrænari vix possint ; & si coerceantur incongruâ medendi ratione , res in pejus ruere solent , ut mihi multiplici constat observatione .

Ex iis omnibus quæ Febri fugatâ supersunt aut superesse possunt , multò graviora sunt , quæ in visceribus hærent vitia ; & profectò , cum tanta sit aliquandò veneni febrilis vis , non mirum si suâ relinquat , eaque diuturna vestigia ; prodeunt autem ea imprimis in hepate , ex eoque originem ducunt multi affectus , quibus vix levare possunt ægri ; sunt & aliæ partes , in quibus non leviores remanent morbi reliquæ ; indurescit pancreas ; in molem attollitur lien ; intestina vix functiones solitas recipiunt ; languet dejectus appetitus ; prostrantur vires ; vultus colore livido aut flavescenti inficitur .

Patet indè quàm facile sit , ut Febribus succedat aqueus in variis partibus tumor ;

statim atque remittit ipsarum vis, pedes in multis tibiæque œdemate laborant; fit autem hæc illuvies in textu cellulari, tum propter obstructions quæ supersunt, tum propter veneni febrilis vim in partes infernas conversam; hinc potest haberi ut signum fatiscentis Febris ejusmodi tumor, aut potius ejus causæ è fomite suo depulsæ & deviæ; pueri autem minùs huic intumescentiæ sunt obnoxii, incidit etiam potius in tenuioris fortis homines; sive quia minùs accurata fuit medendi ratio, seu quia nimio fracta labore, corpora in obstructions magis prona sunt.

In verum hydropem ascitem abit sæpè hæc pedum tibiæque intumescencia; non minùs frequens est leucophlegmatia universalis; sed in certis epidemiis sæpiùs se prodit; anno elapso v. g. intumescabant pedes, tibiæ, brachia & manus; pulmones ipsi illuviei hujus expertes non erant; maxima aderat aliquandò spirandi difficultas; tussis acrior vexabat, & tunc imprimis, cùm omnes obsidebat partes leucophlegmatia; frequentiora autem hæc erant, si Febres fuissent abnormes, remittentes continuæ v. g. & dein intermit-

Non minùs gravia tamen hæc sunt aliquandò in simplici Febre intermittente. Vir triginta annorum nuper Febre tertianâ laborabat ; ea per plures menses neglecta in Febrem abiit inordinatam ; huic tandem successit leucophlegmatia , quâ omnes intumuerunt partes , & quæ nullo potuit debellari remedio ; quod mihi magis mirum visum est , nil fermè in visceribus , quod incusari posset , repertum est ; indè autem sequitur solo febrili veneno per universas partes diffuso , oriri posse universalem illuviem , quæ tandem mortem inferat.

C A P U T XXII.

De vario relapsu in Febres intermittentes.

LIQUET ex iis omnibus quæ in Febre patiuntur viscera , quàm facile sit ut febrile venenum diù in iis lateat & inexpectatò toties resurgat Febris ; ita in relapsum prona est , si quibusdam credendum , ut circà diem & horam , quibus invadere solebat , adhibendæ sint cautelæ ;

observatum scilicet fuit à nonnullis post ejus solutionem, atque etiam post longam paroxysmorum intermissionem, eodem tempore quo primùm prodire solebant eos resurgere, imò impendet juxtà quosdam Medicos periculum, ne si quid eadem peccetur horâ quâ incipiebant accessiones, iterùm eæ exsuscitentur; at sanè mihi dubium est, nùm accurata fuerit observatio.

Quidquid autem ex iis sit, certâ constat experienciâ, quòd si Febris radicitùs curata non fuerit, non nisi ad quindecim aut quatuordecim dies eam inducias concedere; non tamen id perpetuum est, sed ut plurimùm tantummodò ita se habet; & primò quidem, est ubi longiùs interjiciatur spatium; sicut v. g. non rarò per hyemem Febris, & verno tempore se exerit; desinit iterùm eadem per æstatem, autumno nihilominùs reversura, nisi ei remediorum occurratur operâ; aliquoties tamen inter hæc stadia exsuscitantur variis de causis.

Sed sicut variæ sunt eæ causæ, ita varii esse possunt in Febrem relapsus; sæpè cùm restitutionis illuxit spes, omnia in

pristinum relabuntur statum; resurgunt scilicet paroxysmi, variaque est eorum vis, & per varium excurrunt tempus; desinunt deindè iterùmque exsuscitantur, sed est ubi magis abnormes sint; nam remittentium vel continuarum ritu prodeunt identidem, & postea intermittentium sequuntur morem; ita protrahuntur aliquandò per longum tempus, variisque ægri conflictantur symptomatis sibi inordinatè succedentibus.

Hæc quovis tempore occurrere possunt, ac frequentius sese in certis produnt epidemiis; alternas has facies alternumque quietis & motus febrilis reditum observavi, imprimis in iis Febribus quæ in paludosis grassabantur locis; cùm eæ per certum excurrissent tempus vix curationem recipiebant; quâvis datâ occasione solebant resurgere; sæpè cùm restituti viderentur ægri, id est, paroxysmis liberati, fungebantur fato; alii vix ab autumno ad æstatem usque vitam trahebant; nec tunc quidem liberabantur omnes; melius tantùm habebant multi; reliquiis interim febrilibus, variisque symptomatis confecti, in primum relabi solebant statum.

In ejusmodi autem relapsu, tum in aliorum temporum & locorum epidemiis, alia mihi occurrerunt; redibant quidem paroxyfmi ftatis horis aut diebus, at perfecta non erat intermiffio; vigebat intercalari tempore febrilis motus & calor internas depafcens partes; videre eft in ejusmodi cafibus ægros vix fe fufcientes, luridos, flavefcetes; adefc fcilicet veluti continua Febris, licet paroxyfmi confuetum fervent morem; undè duplex videtur morbi feu febrilis motûs caufa, alia fcilicet in viscerum vitio pofita eft; alia in miasmate, quod Febris intermittens fomes eft.

Eft ubi ad heclicas magis videantur accedere ejusmodi Febres; evanefcunt quidem paroxyfmi ftatis temporibus incandescentes; at infurgit pulfus nocturnis horis abfque frigore aut calore graviter urgenti; intermedia tempora à febrili motu nufquàm funt immunia; hoc imprimis in iis obfervavi ægris, in quibus perversâ methodo curatio tentata eft; occurrunt etiam ejusmodi reliquiæ in iis ægris, in quibus aut viscerum vitio aut veneni morbofi vi, sæpiùs recrudit Febris.

Non ultrà progrediemur in lustrandâ variâ relapsuum specie ; sed si tam diversi generis esse possint , ea est , saltem juxtâ quosdam , Febre intermittenti laborantium conditio , ut cùm eos semel invasit & perfectè per crìsim & per remedia sublata est , eâ per reliquum vitæ tempus non ita tentari soleant ; pauci saltem admodùm sunt , qui quartanâ sæpiùs correpti fuerint ; non tamen hoc ita dictum credo , ut nil postea metuendum sit ex epidemiis , aut ex iis locis in quibus endemiæ sunt ejusmodi Febres ; cùm enim febrili miasmate circumfusa sint corpora , fieri nequit , ut ea non tandem attingat , quæ etiam huic excipiendæ minùs sunt idonea ; hoc tantùm innuere haud dubiè voluerunt quidam Medici , ejus veneni viribus minùs in genere patere ægros , qui eas experti sunt.

Quidquid hac de re statuendum videatur , ex modo dictis sequitur , duo maximè spectanda in Febris intermittens reliquiis ; & primò quidem an solummodò remaneat fomes , qui Febrem solito more incedentem reducat ; deindè verò an is in affectus quosdam abierit , &

partium principum vitia quædam indu-
 xerit; metuendum sanè, nec id imme-
 ritò, ne ex iis pendeant relapsus; tunc
 autem vix datur curationi locus, aut si
 abigi Febrem intermittentem contigerit,
 supersunt ægri tudines, quibus per totam
 vitam conflictantur ægri; remanent præ-
 fertim obstructiones, viscerum functio-
 nibus omninò adversæ.

CAPUT XXIII.

*De vitiis quæ in cadaveribus post Febres
 intermittentes reperiuntur.*

PATENT eæ obstructiones, eaque vi-
 tia, ex cadaverum sectionibus; nec
 quidem hic agam de iis quæ reperiuntur
 in corporibus Febre remittenti compositâ
 defunctis; veneni febrilis vi obruitur vita-
 lis spiritus; impetitur caput; labefactan-
 tur aliæ partes; spasms & irritatione om-
 nia perturbantur, & indè mors, perindè
 ac in continuis Febris.

Intermittentes autem simplices, aut
 quæ in hæcticas ipsive similes abierunt,

varia in certis corporibus relinquunt sui vestigia; in quibusdam tamen partibus potius quam in aliis sævire solent; caput v. g. insons reperitur, licet nonnunquam gravissimis torqueatur doloribus.

At circuitus & respirationis organa, multa, ut diximus, patiuntur; sanguine nigro turgent cordis atria & pulmonis vasa; fit illuvies inter minimos ejus lobulos; effusa se prodit aqua in thoracis cavo; eâ turgent in quibusdam pericardium; id imprimis observatum in iis qui in maritimis oris Febre intermittenti confecti occubuerunt.

Ventriculus cum vomitu toties subvertatur, non mirum si, ut diximus, flatibus omninò distentus reperiatur; eò procedit aliquandò distensio & irritatio, undè ortum duxit, ut dubitari nequeat, quin indè mors successerit, spasmò scilicet in ventriculi parietibus insurgente multi sublati sunt; vidi homines, qui cum Febre liberati viderentur, post cœnam repleto stomacho fato functi fuerint; in his mirè intumescebat pars hæc flatu distenta, vel aquâ turgens, aut ingestis obruta.

At hepatis imprimis inusta reperitur
labes;

labes; albidum est, ut plurimum & veluti exangue, & maceratum; nonnunquam mole auctum, induratum, glandulis flavis oblitum; aliàs verò sanguine turgens, eoque nigerrimo; fuere in quibus post duplicem tertianam, abscessum reperi, in quibusdam verò venam portam in tubum amplissimum abiisse observavi; multa alia à nonnullis memorantur de hujus visceris vitiis; insigniter tumefactum se obtulit; obstructi omninò visi sunt meatus per hujus substantiam reptantes; bile turgens & obstructa reperta est vesicula fellea.

Pancreas non minùs afficitur per Febrium intermittentium vim; in nonnullis cadaveribus quædam tantùm ejus partis puncta videntur obstructa; in aliis universa ejus moles scirrhusa aut insigniter aucta se obtulit; fuere qui abscessus observarint in ejus textu; eâ autem de causâ, in eo quidam, ut diximus, Febrium intermittentium fomitem latere crediderunt; sed mirum profectò non est in ejusmodi partem incidere obstructiones; cum sanguis per venas hepaticas cursum suum absolvere nequeat.

Eâdem de causâ incusatus fuit lien;

excrescit nimirum in summam aliquandò molem ; imò brevi temporis spatio eam ita excrevisse vidi ; quod verò magis mirum , in quibusdam ægris in naturalem rediit statum , nullis nisi antifebrilibus adhibitis medicamentis ; sed aliud incurrit non rarò vitium pars hæc ; repletur nimirum sanguine atro , picis instar ; abit dein in putrilaginem , ita ut in quibusdam crepuerit. Erat mulier quartanâ laborans neglectâ ; cùm verò solitis muniis vacaret ægra hæc , repentè concidit mortua ; in dissecto cadavere , lienis soluta compages reperta est , multaque sanguinis copia per abdomen effusa.

Indè patet quàm multa , ut diximus , recidant vitia in peritonæum & mesenterium , in iis memorantur reperti scirrhi & abscessus ; ego verò lustratis his partibus læsas præsertim observavi mesenterii glandulas ; in pueris maximè eas obstructas & in molem assurgentes vidi ; in peritonæi verò duplicaturâ occurrerunt varii tumores qui illuviei ansam præbere solent , aut ejus sunt effectus ; concrescunt scilicet liquida stagnantia , & in steatomata abeunt.

In intestinis nonnulla observantur, quæ Febri tribui possunt; sæpè, ut diximus, valdè tumida sunt; ex eo autem quòd intumescant variis in locis, sequitur quòd in aliis constricta sint; varias angustias imprimis in intestino colo reperi, atque eo plerumque loco, ubi renem scandit sinistrum, & infrà eum demergi videtur, antequàm in intestinum rectum abeat; ex ejusmodi autem angustiiis multa sequuntur quæ hîc prætermittenda sunt, & quæ facilè prævideri possunt.

Alia aliquandò occurrunt post Febres intermittentes vitia; his autem aliisque quæ jam memorata sunt positis, judicari potest, an ex Febres inter salubres naturæ motus numerari debeant; hoc quidem ita se habere multi variis argumentis, & Veterum autoritate nixi probare conati sunt; sed an certò liquet morbum per se ipsum salutarem esse posse, aut saltem an id ita in genere statui potest, cum tanta labes partibus variis inuratur in Febrium intermittentium decursu?

Theoreticæ rationes inania sunt plerumque figmenta; experientia sola audienda est; ea quidem multis suasisse videtur

quartanam multum ad longævivatem conferre; sed hoc tantùm asseri potest, Febrē intermittentē quibusdam morbis aliquandò mederi posse; sunt v. g. corpora laxiora in quibus languent partium internarum motus; sunt rheumatici dolores sicut affectus nervei & convulsivi, qui aucto interno motu curari possint; eo nimirum tolluntur stagnationes; additur vis partibus seu functionum vitalium organis; eliminantur per sudores noxii succi; liquidis circumeuntibus nova inducitur crasis; totus denique immutatur corporis habitus.

Quidam ergo paroxysmi febriles valetudinem possunt restituere aut firmare; at si graviores sint, & si per certum tempus redeant, non solum salubres non erunt, sed noxam inferent, & eò quidem magis periculosam, quò teneriores erunt corporis partes, aut quò magis certis morbis affectæ fuerint; sint v. g. icterici aut in tussim proni vel in alium pulmonis affectum, nil boni ex Febris expectari poterit; hoc saltem ut plurimum verum est, nec aliter se habere potest, nisi fortè fuerint succi quidam noxii, qui hos inferant affectus, & Febris vi immutari possint.

LIBER SECUNDUS

DE

FEBRIUM

INTERMITTENTIUM,

ET

REMITTENTIUM CURATIONE.

CAPUT PRIMUM.

*Quàm difficilis sit Februum intermittenti-
um curatio, & in quo ea sit posita.*

SUPEREST jam instituenda Fe-
brium intermittenti-
um cura; eam
quidem tradere vix necessarium
multis videbitur; nullus est qui se cu-

randis iis Febris imparem profiteatur; indè autem orta fiducia quod pauci aut ferè nulli earum Februm vi soleant occumbere; eæ aliquandò sponte se subducunt, aut faciliè in multis curantur ægris, prostant denique arcana in omnium manibus, eaque nonnunquàm Medicorum assensu comprobata venditantur; quæ ergo tradi possunt præcepta, eorumque apparatus nil aliud præ se ferre videntur, nisi inanem doctrinæ ostentationem.

Sed multa aliquandò ex Febris intermittenti impendent pericula; difficile est in multis ægris eas expugnare; noxia esse potest ipsa curandi ratio; prætereà quantæ exortæ sunt lites de curandi methodo? Ut nulla est ridicula opinio quæ authorem non habuerit Philosophum; ita nullum absolum noxiumvè remedium est, quod Medici alicujus arcanum non fuerit.

Ipsa natura videtur nobis in morborum curatione illudere; sic calidis aliquandò & frigidis æquè curantur Febres; profuerunt his acria, aliis demulcentia; quibusdam vinum & spiritus vini; nonnullis aqua affatim hausta feliciter successit; venena ipsa curationibus variis insignita

fuerunt; denique nil fermè est noxium aut innoxium, quod Febres intermittentes non curaverit; imò, cùm ratione duce eas incafsùm aggressi fuerint Medici, evenit non rarò, ut perversâ methodo penitùs fugatæ fuerint.

Via igitur quæ ad Febrium intermittentium curationem ducit non ita expedita, sed è contrâ valdè lubrica; quò major videtur remediorum supellex, eò facilius est in eorum delectu aberrare; ut autem de iis institui possit iudicium, quædam præmittemus.

Et primò quidem, quæ sibi non constant, vel quæ plerùmque non succedunt, ut remedia haberi nequeunt; atqui talia sunt multa quæ circumferuntur, & quæ ut antidota venditantur; longiùs autem ableganda, quæ periculi quid habent; ejusmodi sunt acria & calidiora, quæ semper fermè, etiam dum curant, noxia sunt; ejusdem denique sint censûs oportet, quæ viribus adeò adversis donantur; ex duobus enim omninò contrariis alterum noceat oportet, idque imprimis si valida sit eorum in corpus actio.

Ex tot curationibus quæ his remediis

tribuuntur, nil deduci posse patebit, si earum veram inspiciamus causam; ejusmodi enim est febrilis veneni ingenium, ut ad Febris intermittens curationem nil aliud requiri aliquandò videatur, nisi quædam insignis subitaque mutatio; hinc metus aut terror subito incussus Febrim aliquandò abegit: idem præstitit calor summus, motus, acriorum usus, &c. atqui hæc certa non sunt remedia; si enim in uno succedant, in innumeris fallent; imò si scopum non attingant, & veluti uno ictu Febrim non tollant, omnia in pejus ruent.

Ne ipsa quidem remedia Feбри dicata tutò exhiberi possunt, nisi summâ cum cautelâ; sunt quæ ipsi fugandæ idonea sint, & quæ noxia esse possint; indè vix condonandus inter tot Medicos variarum gentium dissensus; confidunt & diffidunt certis remediis, idque aliquandò æquè immeritò; vix qui eisdem utuntur, de methodo consentiunt; ita miserorum hominum vita eorum traditur disputationibus.

In tanta ergo opinionum varietate magni interest veram indagare medendi me-

thodum; in duplici autem remediorum genere hæc posita est, in remediis scilicet quæ generalia dicuntur, aut aliis morbis communia; deindè verò in iis quæ specifica sunt, aut Febri dicata; remediis generalibus, evacuantibus nempe, diluentibus, & aperientibus summa inest vis; eorum usu corpus ad naturalem statum propiùs reducitur; circuitus enim fit facilior, partes meliùs suo funguntur officio, depravati alterantur aut ejiciuntur succi; remedia ergo specifica, præmissis remediis generalibus, certius & tutius adhiberi poterunt; his ad curationem sternitur via, illis curatio perficitur.

CAPUT II.

An quævis Febres quæ intermittunt, iisdem curari debeant remediis? an sibi relictae, per se ipsas desinant vel crisin quamdam moliantur? & an ipso initio earum cura instituenda sit?

SED statim videndum num in omni Febre intermittenti eadem esse de-

beat curandi ratio ; & primò quidem intermittentes vernaes longè ab autumnalibus discrepant ; earum quidem natura diversa non est, ut jam innuimus ; videtur solummodò in vernalibus mitius esse febrile venenum ; hoc intereà perpetuum esse credendum non est ; fuit ubi verno tempore graviores observaverim Febres.

In genere autem facilè fugari solent ; postquam enim per breve tempus excurrerunt, spontè sæpissimè abeunt ; soli regimini addicti ægri iis liberantur ; si quibusdam remediis indigeant, aperientia, salia neutra, ut arcanum duplicatum sufficiunt, ut plurimùm ; indè patet quod si quædam sint Febres quæ salubres dici possint, maximè istæ ; iis scilicet aperiuntur quæ per hyemem obstructa sunt vasa & spiracula ; in motum aguntur stagnantes succi, motuque febrili immutantur, aut per excretoria ejiciuntur.

In alia etiam tempora aliquandò incidunt Febres, quæ magno curationis apparatu non indigent ; vel scilicet corpora aggrediuntur benè se habentia, nec pravis succis scatentia ; vel quod sæpè accidit, minimâ vi insurgit febrile venenum ;

potest ergo in iis debellandis non tantum curæ adhiberi; saltem pauca remedia sufficiunt, ut diluentia, v. g. aperientia, leniter purgantia; si necessaria sint specifica, non ita necesse est, ut tantâ cautelâ suscipiatur curatio; qualis videlicet morbus, talis debet esse curandi methodus.

Hic verò incidit magni momenti quaestio, an scilicet si sibi relinquuntur Febres, per se ipsas curari possint; sunt qui septimo circuitu eas desinere posse credant, iisvè veluti continuis præfixum esse tempus; ita equidem comparatum esse existimo, ut si accurato regimini subjecti essent ægri, regimini, inquam, quale in morbis acutis præscribi solet, brevi se proriperent Febres; quibusdam id exemplis mihi persuasum est; ut tamen nullum superesset dubium, necesse foret, ut huic regimini absque ullis aliis remediis certus addiceretur ægrorum numerus.

Sed quod minùs dubium est, si cum tali regimine adhibeantur levia remedia, generalia nempe, facili negotio sæpissimè curari poterunt ejusmodi Febres, id v. g. ita se habebit, si febrili motui non insit summa vis; si non grassetur epidemia gra-

vior; sunt autem necessaria, quæ modò diximus, remedia, quia adest non rarò nimia sanguinis copia; quia pravis succis scatent primæ viæ; quia denique summus adest aliquandò bilis proventus; removenda sunt statim omnia hæc impedimenta, ut spontè, & propriis viribus opus suum absolvat natura.

Ea autem, si ita regatur, crîsim quamdam moliri solet, & primò quidem tertius paroxysmus videtur gravior, sextus verò gravissimus; septimus, qui ut plurimum ultimus est, mitiùs urget, sed tunc vel lenis sudor, vel diarrhæa succedit, aut utrâque simul viâ se proripit morbi causâ, seriùs equidem aliquandò; nam est ubi aliquot dies post septimum paroxysmum incidant hi naturæ motus. Fatendum tamen quod in multis ægris non observentur ejus crîsis vestigia, sed tunc præcipuè cùm remediorum farragine turbata sunt omnia, aut cùm specificâ eorum vi febrilia obruuntur symptomata.

Prodit alia quæstio non minoris momenti de iis Febris, in quibus tum ad generalia, tum ad propria deveniendum remedia; quæritur scilicet num incipiente

Febre, statim ejus curam moliri necesse sit, an verò ea Febris sibi permittenda videatur per certum temporis spatium.

Non agitur hîc de iis ægris quibus salubres esse possunt Febres, si earum ope v. g. tolli possit quidam alius morbus, tunc quidem possunt per aliquot tempus naturæ permitti; at si in corpora non malè habentia incidant, num melius esset, si nequaquam in eâ incidissent; num perindè satius est ægros iis liberari, quàm veneno in omnes partes sæviente excruciaci; suadent ergo omnia, ut quam primùm fieri poterit, è corpore eliminetur.

Ego verò Febris vim ejusque genus observare soleo, deindè verò cùm vidi eam naturæ vi non nisi difficilè superari posse, statim, præmissis tamen præmittendis, ad remedia specifica mihi deveniendum existimo; nec profectò per multorum annorum decursum quidquam mali indè ortum vidi, imò & Febres graviores absque ullo suû relicto vestigio evanuerunt; in eo tantummodò versatur rei cardo, ut ritè exhibeantur medicamenta, & iis sternatur via per diætam diluentem, refrigerantem, & aperientem; fateor equidem

quòd si statim ad antifebrilia, eaque calida deveniant Medici, fore ut multis noceant; sed indè non sequitur, sibi per certum tempus permittendas esse Febres; solent eæ sibi relictæ altiores agere radices, difficiliùsque curari.

CAPUT III.

De venæ sectione.

QUOD primò occurrit remedium, est venæ sectio; fatendum tamen est, eam per se ipsam Febribus intermittibus non mederi; ideò tam sæpè malè audiit & quasi inutilis habita; imò, si quibusdam credendum, ut noxia habenda est; in eam fortè opinionem fuerunt adducti hæmorrhagiis copiosissimis, quæ aliquandò vires his Febribus addere visæ sunt; non indè tamen sequitur, ablegandam esse sanguinis missionem, veluti nil boni in tali morbo præstare possit.

Hac de re multa nobis natura & experientia observanda suppeditant; vidi sæpissimè Febres duplices tertianas unicâ

venæ sectione in tertianas simplices abire; media ergo Febris potest tolli misso sanguine; sed quod non minoris est momenti, observatione certâ & repetitâ mihi constat paroxysmos omninò mitiores fieri, vel seriùs redire; prætereà postquam missus est sanguis, minùs urget calor, parcius est sudor, dolor capitis est levior, functiones partium meliùs procedunt.

Sit igitur aliud certissimumque principium, si venæ sectio Febrem non tollat, eam aliis remediis viam sternere, & ideò præcipuè esse necessariam; statuendum solummodò superest, num in quibusvis Febris requiratur, num in multis prætermitti possit, aut potiùs prætermittenda sit, quinam denique ei sint præfigendi limites.

Equidem in quocumque febrili motu, absolum sanè esset ad venæ sectionem confugere; sunt Febres in quibus ab eâ abstinere licet & oportet; tales sunt eæ quæ leviores sunt, aut quæ viribus exhaustis vel certis exanthlatis morbis superveniunt; eò minùs tali indigent remedio, quòd multæ eæque aliquandò graviores absque sanguinis missione curatæ fuerint; non tamen his qui-

buscumque exemplis nos à rationis & experientiae præceptis dimoveri licet; tutius est non necessariam tentare venæ sectionem, quàm ab eâ præter rationem temperare.

Noxium imprimis esset venæ sectionem prætermittere, si turgeat sanguis, si intensior sit febrilis motus, si calore urenti aut acutissimo capitis dolore vexentur ægri; metuendum sanè esset ne gravior fieret Febris, & variarum partium læderentur functiones; non alii profectò causæ tribuenda sæpissimè Februm pertinacia quàm huic neglecto remedio; indè non rarò febrifugorum irrita, imò & noxia vis; his adversari sanguinis copiam, tum circuitûs impetum, & indè exortum calorem, certissimâ constat experientiâ.

Quousque autem urgenda sit sanguinis missio, nequaquam definire licet; pendet id ex corporum naturâ & ex symptomatum vi; cum ea nimirum varia esse possit, modò plùs modò minùs, aliquandò verò multum sanguinis detrahendum; at imprimis quò propiùs ad continuarum indolem accedunt Febres, eò sæpiùs ad remedium hoc confugiendum; hoc verò
 experientiâ

experientiâ & ratione confirmatum præceptum quibusdam exemplis illustrabitur.

In constitutione quæ hîc loci vigebat, Febres erant tertianæ duplices, imò multæ continuarum induebant speciem; atqui in iis ægri nullum percipiebant levamen, nisi post tres aut quatuor venæ sectiones; in multis ita durus erat pulsus, & ita acutus capitis dolor, ut quinquies vel sexies venæ sectionem repetere cogerentur Medici; si ei parcerent, ingens urensque urgebat calor; atroces erant capitis dolores; in verè continuas abire solebant Febres; postquam verò satis laxata fuerat misso sanguine corporis compages, remittebant brevè omnia symptomata, induciasque concedebant ad alia exhibenda remedia.

In tertianâ Febri eâque nothâ & vehementiori, idem se mihi sæpiùs obtulit; cùm parciùs adhibita esset venæ sectio, graviora esse solebant symptomata; incassum in aliis quibuscumque remediis quærebatur levamen; cùm verò Febris pertinaciâ coacti Medici ad sanguinis missionem, cui nimium pepercerant, redirent, statim omnia leviora fiebant, calor scilicet mitescebat, remissior erat par-

xyſmorum vehementia ; quæ verò fruſtrâ adhibita fuerant alia remedia , ſuccedere ſolebant.

Intereâ in ſimplici Febre intermittenti , imò in duplici tertianâ non continuâ , una aut altera ſufficiet venæ ſectio ; nec ultrâ imprimis progrediendum erit , ſi perfecta , aut quanta eſſe poteſt , fuerit inter paroxyſmos apurexia , aut ſi talia ſint febrilis motûs incommoda , ut ferri poſſe videantur , abſque eo quod graviora patiantur partium functiones.

At in iis Febribus, quæ per certum tempus evaneſcentes , iterùm reſurgunt , quis venæ ſectioni erit modus ? an quoties ſe exerunt , ad eam recurrendum ? abſolum fanè eſſet ſanguinem mittere , ſi ſæpiùs miſſus fuerit ; ſi poſtquam per aliquot dies evanuerit Febris , iterùm revertatur ; ſi pluries ægros dimiſerit & corripuerit ; ſi ejus diuturnitas cachexiam adduxerit ; ſi jam ab æſtate vel autumno per mediam hyemem excurrerit ; denique , ut paucis verbis tota hæc res comprehendatur , ferant vires oportet venæ ſectionem , nec niſi ſymptomatum vi ad eam adigi debemus.

Causæ non medetur, ut diximus, venæ sectio, motum tantummodò frenare potest; quid autem proderit frenum, cum languet vitalis vis; hæc ipsa quæ hîc impugnamus, non nisi imprudentiæ frenandæ inservire possunt; non potest quis, nisi insanus, Febres diù sanguinem profundendo prosequi; eo prætermodum detractò sublatus fertur Hispaniarum Princeps, idemque aliis contigisse certò scio; hæc tamen in genere non ita dicta esse velim, ut venæ sectionem à quibusvis Febribus inveteratis ablegandam esse censeam; si pulsus eam postulet aut permittat, si nimia sit Febris incandescencia, ab ejusmodi remedio abstinere non licet.

CAPUT IV.

De evacuatione primarum viarum.

UT antè venæ sectionem, ita post ipsam imperanda est tenuis diæta, vel ipsis diebus intercalaribus, morbi saltem initio hæc necessaria est, atque ut perfectæ curationis fundamentum haben-

da; simul verò diluendum corpus, quò ritè expurgari possit; non enim succedent avacuantià medicamenta, ni potùs aquosi copiâ laxatæ fuerint partes; requiritur imprimis prævia hæc laxitas in corporibus exercitatis, plethoricis, biliosis, sicco temperamento donatis; inducitur ea faciliùs, si clysmata simul injiciantur, iisque evocentur intestinorum fæces.

His peractis, de evacuatione primarum viarum, & totius tubi intestinalis cogitandum est; non equidem in iis residet Febris fomes; sed ad eam exasperandam multùm possunt pravi succi, putridi, vel biliosi; iis inficitur sanguis, inducitur acrimonia, excitatur calor & irritatio; exoritur saltem impedimentum, quod remedium antifebrilium viribus officit; constat id certissimæ experientiæ testimonio, quandoquidem collecta in stomacho aut in intestinis cacochylia, difficiliùs instituitur Februm intermittentium curatio; quæ facilè post evacuationem tollerentur, eâ omissâ aut neglectâ altiores agunt radices.

Sed undè incipiendum, an ab emeti-

cis, an verò à purgantibus? videbitur fortassè ab emeticis temperari posse, quia vomitu repetito excruciantur ægri paroxysmorum initio; hùc accedit, quòd quæcumque hærent in stomachi latebris necessariò expelli possint naturæ ipsius conatu aut beneficio; sed nos docuit experientia inutilem esse ejusmodi conatum; Febris enim nihilominùs validè urget, & statis temporibus resurgit; ideò autem non prodest, imò nocet vomitus febrilis, quia in Febris invasione omnia constricta sunt; undè non potest ritè expurgari ventriculus; instat solummodò irritatio, quâ incassùm torquetur & subvertitur ejus motus.

Postulat igitur emesim arte concitatam morbi curatio; demonstratum est enim hepar imprimis laborare; colligitur in eo biliosum magma; sanguis in venæ portæ ductibus stagnat; & nisi huic stagnationi occurratur, erit ea cum biliosis succis veluti alius morbi fomes, qui facilè incandescet; non certius autem huic stagnationi & bilis congestioni occurrere possumus, quàm emetico medicamento; cùm enim eo concitatur vo-

mitus, hepar veluti in prælo est, alternis & repetitis premitur succussionibus; pellitur ergo sanguis ex ejus vasculis; bilis in porum hepaticum & intestina adigitur, cum aliis succis in stomacho hærentibus per os rejicitur.

Videtur imprimis necessarium medicamentum hoc in certis Febris, aut earum certis constitutionibus epidemicis; ægri enim maximam bilis viridis, crassioris, & olei spississimi tenacisque instar emittunt copiam; quod verò sanè mirum aut saltem magni momenti est, tantus est biliosi hujus magmatis fomes aut provenus, ut unâ vice vomere multis fatis non sit; post parvum enim temporis spatium, ea prodit bilis copia, ut iterum concitato vomitu nil de eâ detractum videatur; quoties autem illius se prodit ea redundantia, toties in limine adstat Febris; unde ali morbum eo recremento, alioqui ita necessario, variis probari potest argumentis.

Nec dubium profectò est, quin & in aliis partibus oriantur stagnationes: id ex frigoris febrilis vi, tum etiam ex inæquali & aucto dein circuitu sequitur; idem pro-

bant obstructions, toties intermittenti Febri succedentes; atqui ad promovendum liquidorum cursum, multum confert emetici medicamenti vis & actio; ejus scilicet stimulo sollicitantur nervi; iis autem vellicatis, & in motum actis, omnes vasorum fibrillæ per universum corpus motibus exagitantur reciprocis; urgentur ergo liquida, quæ in extremis vasis moram trahebant, aut quæ ad concretionem propendebant.

Confirmantur ea omnia experimentis innumeris, & primò quidem ita efficax est emeticum medicamentum in Febribus intermittentibus, ut eo sæpè veluti uno ictu tollantur Febres; si verò superstites sint, imminuitur earum vis; quod autem summi est momenti, aliis remediis tunc conceditur locus, remediis, inquam, quæ incassum omninò adhiberentur, nisi præmissus esset vomitus, eoque universa corporis compages commota esset; in eo igitur imprimis posita est emetici vis, ut febrifugis tutam certamque paret viam.

Hoc ita certum est, ut prætermisso emetico, rebelles omninò fiant Febres & diuturnæ; tunc verò, quod iterum vali-

152 LIBER SECUNDUS
diffimum est argumentum, non alio remedio, quàm emesim moventibus eas aggredi licet; innumera me docuerunt experimenta non nisi exanthlato vomitu, restitutionis spem aliquam elucescere; ita verò efficax mihi visum hoc remedium, ut in constitutionibus gravissimis eo præcaveri posse impendentes Febres crediderim; nec quidem me fefellit opinio hæc; multos in eas inclinantes concitato, vel etiam repetito vomitu ab iis immunes servavi.

Pueris & adultis æquè proficuum observavi emesim; nec quidem in iis formidandus tartari stibiati usus; docuit me experientia leniorem esse ejus energiam in teneriori, quàm in magis provecâ ætate; sæpissimè tamen, ne terrorem incuteret hujus remedii usus, kermes minerale adhibui, idque feliciter. Cùm trium annorum puella Febre tertianâ & certis temporibus quartanâ laboraret, me identidem remedium hoc exhibuisse meminî; quoties autem vomitus fuit concitatus, toties per octo vel duodecim dies inducias obtinui; ita miseram hanc ægram Febre excruciatam, & letho fermè proxi-

nam , ab autumno per hyemem ad æstatem usque deduxi ; tunc autem naturæ viribus tempestatisque beneficio restituta est.

Sed emesis concitetur oportet hoc aliifve medicamentis ; nam si in vias infernas, ut aliquandò contingit , convertatur eorum vis , non æquè scopum attingent ; id observavi in multis ægris , sed imprimis in quadam constitutione , in quâ per alvum ferri solebant medicamenta ; nam ex evacuatione intestinali , quantumvis copiosâ , non idem percipiebatur fructus , qui ex vomitu prodire solebat ; tali autem in casu ipecacuanham tartaro emetico anteferre mihi visum fuit ; eo certius subvertitur ventriculus & in eo contenta expelluntur.

Si aliorum autoritate hæc confirmare necesse esset , peti possent argumenta ex variis Medicorum Scriptis ; necessarius est vomitus, inquit Celsus, omnibus qui antè Febres horrore & tremore vexantur ; Galenus *ad Glauconem* plurimos solo vomitu perfectè curatos scribit ; Paulus & Aetius similiter emesim laudant ; ei magnam vim tribuerunt nonnulli posterioris

ævi Scriptores; inter eos Riverius eam magnis laudibus extollit; juxtâ ipsum magis certam præstitit remedium hoc operam, quàm quodvis aliud medicamentum; profuit imprimis, si per tres dies quolibet manè exhiberetur; at hoc non nisi infirmo viscerum robore, & cum summâ cautelâ tentare licet.

Sunt qui eadem insistentes viâ ad asarum, ut ad sacram anchoram in diuturnis Febribus confugerint; nonnulli sale vitrioli eas fugarunt, ut apud Jacotium legere est; quidam aquam benedictam Rulandi cum successu non pœnitendo usurparunt, alii denique validiora medicamenta, ut Mercurium vitæ & præcipitatum rubrum non reformidarunt; sed ita comparatum est humanum ingenium, ut nil fermè ratum fixumque habere possit; opinionum incerto veluti fluctu actum, hâc & illâc in nova fertur commenta; inde repetendum hoc vitium, quòd Veterum vestigiis non insistant Medici, & quòd aliorum observationibus ad eadem non excitentur tentamina.

CAPUT V.

De purgantium usu.

NON tamen hæc omnia ita dicta velim, ut sine emeticis nullam posse curari Febrem credatur; absque præmisso vomitu tolluntur multæ vel desinunt; sunt quæ leviores sint, quàm ut tanto indigeant molimine; occurrunt prætereà impedimenta, quæ huic remedio adversantur; ventriculus scilicet in multis ejus ferre nequit irritantem vim; nocet ea imprimis pulmonibus affectis; nocet & cachecticis, qui aliarum partium certis laborant vitiis; absolum denique esset, ægros toties emeticis vexare, quoties resurgit Febris, cùm in diuturnitatem abiit.

Cùm verò hoc invocare auxilium non licet, purgantia omittenda non sunt; imò si emesi ventriculus solummodò expurgatus fuerit, aut pauca, ut sæpè fit, dejecerit alvus, sollicitetur ea necesse est; ideò solent nonnulli cathartico - emetica in usum vocare; satiùs tamen mihi videre-

tur primò lene aliquod purgans ingerere, postea verò, cùm inceperit demitti alvus, emeticum exhibere; ita enim obtinetur uterque desideratus effectus; expurgatio autem quæ per vias infernas instituitur, tam necessaria est, ut eâ non præmissâ incassum sæpissimè tententur alia remedia; potest hic canon multis probari argumentis.

Statui primò potest in genere plethoram quamcumque in Febris esse noxiam; necesse est ergo, ut quamprimùm fieri poterit è tubo expellantur intestinali, qui in ipso hærent, pravi putridique succi; eò pluris facienda est hæc expurgatio, quòd laxiori alvo circumpositæ laxentur partes, sanguis per vasa faciliùs circumeat, secretionum & excretionum aperiantur viæ; bilis ergo quæ tantoperè spectanda in Febre intermittenti, per colatoria sua faciliùs elabitur; urinæ similiter, quarum proventus tanti est momenti, per renes copiosius amandantur.

Alia etiam nec minùs proficuâ donantur vi, quæ alvum expurgant; non solùm in intestina vim suam exerunt multa ex iis, sed verè aperientia sunt; hepar v. g. stimulant, & bilem ex eo educunt, cùm v. g.

in hujus visceris textu hæret obstructio, præscribi solent laxantia, ut lapathi radix, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum; quin imò ipsius fennæ certa dosis aliquandò requiritur; hoc autem certis demonstratum est experimentis.

Ut propiùs autem ad Febres intermittentes accedamus, certum est eas quibusdam purgantibus, non mitioribus quidem aut lubricantibus, sed iis quæ acriùs stimulant, fuisse devictas; scamonium, v. g. gratiola, pulvis Cornachini, pilulæ Quercetani de Sagapeno, tartaræ Bontii, multis etiam quartanariis auxilio fuerunt; calomelas Riverii cum jalappa idem præstitit; ego verò pulverem novè inconditum, qui innumeros restituit rusticos; componitur is ex scamonio, turbit, jalappâ, fennâ, cremore tartari, cum rheo, cinnamomo, & zinzibere; idem præstat quoddam ejusdem profapiæ remedium ab Helvetio excogitatum, & quod arcani instar venditatur; ejus autem vires gummi guttæ imprimis debentur.

At quæcumque sint eorum remediorum vires, ea præstat utpotè acriora non

experiri; noxia sint omninò oportet iis qui teneriori partium donantur textu; prætereà sufficiunt, quæ leniora sunt, ad Februm intermittentium curationem; non intereà unâ tantùm vice, sed sæpiùs ad ea recurrendum in variis ejusmodi Febris, ut earum curationi certa sternatur via; id omninò necessarium v. g. cùm turget bilis; cùm putrida collecta est in intestinis cacoehyia; cùm denique intensior est febrilis motus.

Non minùs necessaria est alvi expurgatio aut laxitas in curationis decursu; certum est enim quòd si leniter, & quasi spontè succedat evacuatio, & si biliosa imprimis educantur, faciliùs tolli morbi fomitem; confirmatur id multis quæ observantur in variis ægris; sunt v. g. quibus diù & absque ullo fructu exhibita sunt febrifuga; iis autem non succedentibus & fortassè non innoxiiis, si addantur laxantia, sæpè evanescunt Febres: denique postquam eæ evanuerunt, si adstrictior fiat alvus, ut plurimùm in limine prostare solent; nec alio averti possunt auxilio, quàm leniori adhibito purgante cum febrifugis conjuncto.

Adversatur id quidem receptæ apud multos opinioni ; iis nimirum persuasum est piaculum esse alvum movere in curandâ Febre ; quin imò eam , cùm desiit , statim resurgere asserunt , si exhibeatur purgans aliquod medicamentum ; experientia in hujus rei testimonium à quibusvis fermè adducitur , & ipsius Sydenhamii autoritate confirmatur ; sed quod eum aliosque in eam deduxit opinionem , nullo nititur fundamento.

Certum est quòd si quandò purgantia in Febrium curatione eis vires addere visa sint , id errato cuidam tribui possit ; aut non præmissa sunt quæ præmitti necesse erat , aut ipsa bilis expurgatio neglecta est ; cùm verò turgere incœpit , evacuantia fortè calidiora , irritantia , aut imperfectè evacuantia adhibita sunt ; fieri etiam potuit ut cum febrifugis non conjungerentur , aut morbo impar esset eorum dosis ; non mirum ergo si Febris increbrescere visa sit ; sed Medici , non verò purgantium culpa incusanda est.

Quòd verò spectat eas Febres quæ jam desierunt , & quæ curatæ videntur , potest , ut diximus , diù latere febrile vene-

num; potest & colligi tacitè, & quasi vires recipere: tunc autem si intemptivo aliquo purgante exagitetur corpus, non mirùm si Febris quæ siluerat, aut quasi in limine præsto erat, inexpectatò erumpere possit: non se exeruisset profectò venenum febrile, si devictum esset; imò si purgantia cum cautione adhibita essent, veneni illius fomitem penitùs expulissent; potuissent tunc illa absque ullo recidivæ metu in usum vocari.

CAPUT VI.

De Aperientium usu.

LICET tamen tantoperè necessaria sint purgantia, non indè sequitur, nullam esse Febrim, quæ absque iis curari nequeat; at quid, ut plurimùm, eveniat semper spectandum, nec quibusdam exemplis ab iis quæ frequentius occurrunt averti licet; atqui, ut diximus, in universum necesse est ad purgantia confugere in Februm intermittentium curatione.

Sunt

Sunt casus interea, in quibus minus quam in aliis prætermitti possit alvi expurgatio; si Febres v. g. in diurnitatem abierint; si alvus sit tumida, aut nimium adstricta; si bilis per cutim sparsa; si urinæ sint crassiores aut rubræ; si denique adsit cachexia ex obstructionibus orta; si, inquam, hæc ita se habeant, febrifuga specifica dicta nullius sunt momenti; curationem iis assequi non licet, nisi prius pravorum succorum effluxu sublata fuerint impedimenta.

Ut tamen tollantur ii succi non sola sufficit alvi expurgatio; referenda sunt variarum partium claustra, aperiendæ nimirum secretionum & excretionum viæ; restituendus motus stagnantibus liquidis; iis fluiditas concilianda, bilis denique in suos ductus, & in intestinorum cavum revocanda; recurrendum est igitur ad diluentia, aperientia, refrigerantia, saponacea, iisque, ut alvum leniter laxent, addendum aliquod purgans.

Mirum profecto quantum possint succi herbarum depurati in obstructa abdominis viscera; patet id ex viribus herbarum virentium in animalium corpora; pur-

gantur & macilenta fiunt verno tempore; in circuitum aguntur eorum humores, & per alvum mutati fecernuntur; eadem autem præstare potest Medicus, si aperientibus & deobstruentibus addatur purgans stimulus, levis tamen, & qui tantummodò alvum movere queat.

Maximè autem proficua observavi juscula purgantia ad referandas hepatis vias; ea, ut plurimum, ex lapatho silvestri, cichorio, scolopendrio, aliisque id genus, confici curavi; at semper addidi sal quoddam alvum movens, ut sal Glauberi, arcanum duplicatum, vel crystalli mineralis certam dosim; nihil erit in eorum jusculorum usu quod desiderari possit, nisi insuperabilia adsint impedimenta; sed nunquam scopum attingent talia juscula, nisi alvum bis terve quâlibet die moveant.

Non solùm necessaria sunt laxantia hæc & aperientia, in iis quæ in diuturnitatem abierunt, & quæ obstructionibus foventur, Febribus; aliæ sunt quæ incipiunt, aut non diù excurrerunt, in quibus in usum vocanda sunt eadem remedia; sunt scilicet nonnullæ quæ magnâ

vi urgent; æstu summo in iis torrentur viscera; hepar imprimis impetitur; bilis intense flava est aut viridis; omninò fætida est alvi dejectio; urinæ rubræ sunt aut lateritiæ; hæc autem omnia obsistunt febrifugis, & nisi ad ea quæ leniter vias aperiunt deflectatur curatio, vix frænari poterit febrile venenum.

Mihi autem in usu non infelici fuit ejusmodi ægros per hebdomadam, imò & diutiùs aperientibus, laxantibusque addicere; aliis succos cichorii, borraginis, & buglossi cum sale Glauberi aut crystallo minerali præscripsi; aliis verò juscula ex iisdem herbis aliisve, cum tartaro vitriolato; fuerunt denique nonnulli in quibus feri lactis vires summè proficuas expertus sum; est in eo herbarum succus, in animali officinâ paratus, & veluti decoctus; est & in eodem salium vegetabilium copia, quæ aliquandò alvum valdè expurgat.

Nusquam fermè spem fefellit hæc methodus; ita certa mihi visa est, ut quoties mihi in rebellem incidere Febrim contigit, toties ad ejusmodi remedia, aut ipsis similia devenerim; quin imò

tanti hæc facienda mihi videntur, ut si per ægros more impatientes liceret, non dubitarem post generalia remedia in aperientium usu per aliquod tempus immorari; ita facilius febrifugis pararetur ingressus & effectus; imò & mihi dubium non est, quin sæpissimè inutile foret ea in auxilium vocare.

Aliud est remedium cui non minùs confiderem, si per ægros liceret; expurgatâ nimirùm alvo, eos aqueæ diætæ per tres quatuorve dies addicerem; per id tempus ab omni alio potu ciboque his interdictum vellem; aqua sola tunc affatim hausta ad libras sex vel octo quâlibet die omnem fermè tolleret Febrem; calidam quidem anteferendam puto, frigida tamen per æstatem idem præstitit: rarò fallit methodus hæc; eâ Febres contumaces quibusvis aliis remediis frustra impugnatas sustuli; si quandò ex iis aliquid remanserit, facilè levibusque deletur remediis; nonne mirùm est nos in Asiâ & Americâ auxilia conquerere, cùm præstantiora ubique præsto sint?

CAPUT VII.

Quonam tempore exhibenda sint modò dicta remedia.

RELIQUUM est ut expendamus, quonam tempore usurpari debeant remedia hæc, & primò quidem tum in paroxysmo, tum in intermissione mitti potest sanguis; in paroxysmo quidem ad Febris, symptomatumque ipsius urgentem vim infringendam; in intermissione verò, ad prophylaxim, ut scilicet proximè insultus leviores sint, & ut via aliis sternatur remediis.

Hæc quidem vix præceptis indigent; sed eò processit certorum hominum audacia, ut in frigore febrili venam secare ausi fuerint; quod sanè absonum & periculosum; cum enim deprimitur pulsus aut fermè delitescit; cum vix circuit sanguis; cum spiritus vitalis obrui videtur, quid ex sanguinis missione sperandum? an sine periculo in senioribus tentari poterit, cum aliquandò in rigoris horrorisque vi animam agere videantur?

Non magis opportunum est frigoris tempus ad alia evacuantia remedia; ea imprimis quæ certâ vi agunt, non innoxia sunt; non potest ergo tunc tentari emesis, licet vomitu & nausêâ videatur indicari; non perindè hîc se res habet ac in eo vomitu qui humorum concitatur affluxu, vel acrimonia; nam irritatione à nervis inductâ, hepatisque affectu subvertitur in frigore febrili ventriculus; contrahitur hicut cæteræ partes; non obsequitur ergo remediis ut in apurexiâ; anxietates tantùm & dolores acerrimos inferre possunt, nec quidquam ex viscerum colatoris nimiùm constrictis possunt educere.

Fatendum tamen aliquandò successisse emetica; vomitus, inquit Riverius, initio paroxysmi concitatus, hunc mitiorem breviorémque facit; fuit inter recentiores Medicus Anglus, qui per viginti annorum praxim, emesim initio frigoris movit; si vetarent tremores nimii, calore incipiente idem solebat moliri; non absimile quid tentaverat olim Asclepiades; Celsus sapientior, tepidam solummodò aquam subfalsam, ut vomere cogeret, exhibebat; nihilominùs ventriculi subversio quæcum-

que, nisi per aquam calidam solam, formidanda est.

Sapientius Sydenhamius vomitum concitabat, ita ut, inquit, negotio suo defungi posset emeticum antè paroxysmi adventum; tantum abest ut incipiente Febre tumultum in visceribus proficere posse crederet, ut leviozem narcotici cujusdam dosim, post exactum vomitum & immediatè antè insultum commendaverit; utrumque tamen sapienter prætermitti potest.

Purgantia non minùs temerè adhibuerunt Medici in febrili frigore, aut etiam, quod non innoxium, incipiente calore; non viderunt aut videre noluerunt constrictis frigore partibus, aut calore motuque exagitatis, non posse laxari alvum, & summas irritantibus excitari turbas; sapientius illi se gesserunt, qui antè paroxysmi adventum talia exhibuerunt medicamenta; sed non quatuor horas antè ipsum, ut quidam voluerunt, tentetur oportet alvi expurgatio; sex imò octo horis antecedit oportet purgans medicamentum; ita profectò proficere poterit, ut variis constat exemplis: notarunt v. g.

quidam ab exhibito pulvere cornachini, certo antè accessionem tempore, sublatam esse Febrim.

Ita abfuerunt à purgantibus in frigore febrili sapientiores Medici, ut calida potiùs usurparent; alii piperis grana tria, aut sex, imò duodecim exhibuere; alii ad theriacam confugerunt, iisque sublatam Febrim memorant; nonnulli etiamnum calida & febrifuga simul præscribunt in eundem scopum; nec ita quidem statim videntur hæc rationi æquè adversa, ac purgantium aut emeticorum in frigore febrili usus; cùm algent horrentque omnes partes, calida potiùs proficere posse videntur, sed non minùs ableganda sunt; febrilis motus iis, ut plurimùm, intendi solet; si vacillet tamen vitalis spiritus, & summa urgeat frigoris vis, ad cardiaca temperata devenire licet.

Non solùm expurgandum non est corpus, aut calidioribus urgendum medicamentis in febrili frigore; sed è contra nil moliendum, sola aqua calida ingerenda, aut exhibendum in eâ cardiacum aliquod temperatum; nec plùs quidem movendum in calore insequenti; quæcumque

enim calida & evacuantia noxia erunt; acida aut aciescentia potiùs febrili ardori sunt accommodata; imò sola aqua sufficiet, & tunc imprimis, cùm undequaque diffluere incipient sudores; ita per os restituetur liquidum, quod per cutem exhalant, & crassiores diluentur humores; quò tamen meliùs admisceatur sanguini aquosus potus, syrupum quemdam, ut syrupum violarum, imò syrupum corticum citri, aut vini rhenani aliquid, ut reficiatur corpus, addendum censeo; non aliter profectò promovendi sunt sudores paroxysmum excipientes; si enim copiosius diffluant, noxii erunt; ingravescet Febris, & in continuam abire poterit.

Quod aperientia spectat, ea vix præceptis indigent; possunt quidem quovis tempore exhiberi quæ lenia sunt; ptisana v. g. ex gramine & nitro; aqua succo limonum imbuta & saccharo edulcorata, multùm conferent in ipsa Febris vi; non minùs conducent borraginis aut buglossi leve infusum aliaque ejusmodi; at quæ certâ donantur vi, & tollendis obstructionibus dicata sunt, ea non nisi exacto paroxysmo in usum vocari debent; imò ex-

170 LIBER SECUNDUS
pectandum, donec emesi aut laxantibus
expurgata fuerit alvus; id saltem Februm
initio servandum præceptum; cum verò
eæ in diuturnitatem abierunt, aut in ip-
sas recidunt ægri, ut immutatur morbi
facies, ita immutanda est remediorum
exhibendorum methodus; de eâ autem
alius erit agendi locus.

CAPUT VIII.

*De varia Februm curandarum methodo,
& primò quidem de eâ quæ sudorifera
adversùs eas adhibet.*

QUAMVIS multum possint jam me-
morata remedia, ea tantummodò
ad curationem viam sternunt; ad alia igi-
tur deveniendum, quæ ad Febrem inter-
mittentem propiùs spectant; duplici au-
tem methodo tentari potest hujus morbi
curatio; prima methodus est, ut su-
doriferis temperatis frigori occurratur;
quo autem certiùs de his remediis aut
de eorum effectu judicium institui
possit, quædam præmittemus, quæ ex

observatis & experimentis deduci possunt.

Antequàm frigore corripiantur ægri, semi hora v. g. antè insultum, omnia aliquandò absque ullâ functionum perturbatione procedunt; nullatenùs videtur ægrum esse corpus veneno febrili infectum; nec quidquam sensu percipit quod de instanti moneatur Febri; incandescat ergo oportet venenum hoc, veluti admotò igne, ut paroxysmum concitet; nonne autem averti potest hæc excandescencia, aut quod eòdem recidit, cùm tunc iners sit tale venenum, nonne impediri potest, ne in frigus aut Febrim erumpat?

Non videtur profectò id rationi adversum; imò verosimile est, quòd si concitetur sudor, antè frigoris invasionem, id omninò posse averti; si autem ei occurratur, non fiet congestio sive stagnatio in hepate, in auriculis cordis, aut in pulmone; prætereà partim saltem diffilari posse videtur febrile venenum; sit v. g. constricta cutis, colligantur in ejus vasculis & colatoriis liquida crassiora; si his ita se habentibus, copiosissimus erumpat sudor, tolletur obstructio ex poris cutaneis; atqui idem fieri poterit in viscerum

textu, cùm imminet paroxysmus febrilis; poterit ergo tolli aut saltem multùm imminui febrilis causa.

At in Medicinâ incerta omninò est ratio, quæ experienciâ non innixa est; imò & ipsa multa nos docet, quæ jam dictis non consentire videntur; & primò quidem certum est, ut diximus, eos sudores qui paroxysmos excipiunt, nequaquam febriles motus coercere; sæviunt nihilominùs diutiùs quæ excurrunt Febres, imò aliquandò intensiùs urgent; qui verò sub craticulâ, ut paroxysmum averterent, sudores extorquere tentarunt, aut decocto calidiori Guaiaci aut sassafras corporis vasa impleverunt, ii, inquam, Febres indè exurgere graviores experti sunt.

Ex iis tamen certa peti nequeunt argumenta adversùs quoscumque sudores; nam qui paroxysmos excipiunt v. g. morbofi sunt, aut vera morbi pars; quandoquidem vigente adhuc in visceribus febrili æstu concitantur; perindè ergo se res habet in intermittenti Febre ac in Febribus exanthematicis; sudoribus sæpè difflluunt ægri, nec iis levantur; in utroque scilicet casu expurgantur aut effluunt liquidiora

quæ in corporis peripheriam per Febris motum rejiciuntur, intereà remanet in internis partibus morbi fomes.

Quod verò spectat sudores nimio calore, aut remediorum calidiorum vi concitatos, ii Februm curationi omninò adversi sunt; acrior est v. g. in Guaiaco stimulus; æstum summum & veluti ignem in visceribus accendit; ita noxia aliquandò est ejus ligni vis, ut ex eâ nonnunquam icterum viderim exortum; quod autem ita perturbat viscerum functiones, etiamsi copiosè sudores eliciat, remedium febrile esse nequit; sit ergo canon, in Februm curatione non esse excalescendum corpus ad certum gradum; intenditur necessariò earum vis, si intendatur æstus in visceribus.

Magis ergo proficui esse possunt ii sudores, qui non adversâ naturâ extorquentur, sed opportunè placidèque diffluant oportet; ut autem ita cieantur, quædam observanda sunt; primò, ne nimium intendatur calor; secundò, ut sudoriferis misceantur semper aperientia; tertio, ut in certis hepatis aut aliorum viscerum læsionibus, sicuti in summâ cachexiâ non

174 LIBER SECUNDUS
exhibeantur ; quartò denique, ne turgente
fanguine , aut stomacho pravis succis sca-
tente , tentetur per sudores curatio.

His observatis , & præmissis , quantum
fieri poterit , remediis generalibus , salu-
berrima erit & tutissima methodus , quâ
ad Februm intermittentium curationem
præcipientur sudorifera ; ea tamen in
ipsarum Februm initiis , potiusquam post
longum earum decursum , proficua erunt.

C A P U T I X.

*Quomodò exhibenda sint sudorifera
adversus Febres.*

His præfixis in genere legibus, pecu-
liaria tradere præcepta vix opus vide-
retur ; sed ne uspiam errori relinquatur lo-
cus , tempus his remediis aptum definie-
mus ; dein verò quæ seligenda sint, indica-
bimus ; methodum denique in iis exhi-
bendis servandam trademus ; postquam
autem his perfuncti erimus , quousque
hac curandi ratione inniti liceat osten-
demus.

Quod tempus spectat, concedenda quidem ægro quies, ut febrili motu exagitationum & sudore profuso debilitatum reficiatur corpus; sed quam primùm fieri poterit, ad sudoriferum devenire præstat; experientiâ tamen sæpiùs edoctus sum satis esse ad præcavendum frigus, si tres quatuorve horas antè paroxysmi adventum exhiberetur hoc medicamentum; seriùs autem ingestum planè inutile aut parùm efficax esset; non possent scilicet eo satis imbui humores, & iis ad cutaneos poros non sterneretur via.

Quæ tutiùs aut certiùs scopum hunc attingere mihi visa fuere, sunt quædam penetranti lenique vi prædita medicamenta; inter ea primum locum tenent sarsaparilla, bardana, dulcamara, veronica, quinque radices aperientes; dubium profectò non est quin alia idem præstarent, sed hîc tantummodò quæ expertus sum tradere mens est; non equidem eas omnes herbas simul præscribendas existimo, unam aut alteram aliquandò ex iis adhibui summo cum emolumento, idque in multis ægris; unicum tantùm & memorabile referam exemplum.

Octogenarius senex duos expertus erat quartanæ paroxysmos ; tanta fuerat frigoris vis , ut certa impenderet mors , si tertio prioribus simili insultu esset laceffitus ; his igitur calamitatibus perculsus , aliis omnibus sudoriferum medicamentum anteposui ; exhibui scilicet sarsæparillæ & bardanæ decoctum cum sale ammoniaco ; his autem frigus cum paroxysmo sublatus est , nec remansit ullum Febris vestigium ; posset fortassè sali ammoniaco tribui hæc curatio , sed absque eo res mihi aliàs æquè successit.

Multùm intereà administrandi ratio ad ejus remedii vim conferre potest ; & primò quidem non paucum , sed affatim , hauriendum decoctum sudoriferum ; exhiberi scilicet debent quinque aut sex libræ per diem intercalarem , eâ tamen lege , ut antè tempus Febrî præfixum , lecto se componat æger ; his ita præmissis faciliùs elicietur sudor , si imprimis multùm superbibatur decocti diapnoici ; cùm autem madore perfundi incipit corpus , ab hoc remedio non est desistendum , sed leniter ejus promovendus effectus , donec plures horæ præterlapsæ sint.

Licet

Licet tamen tuta videatur hæc sudoriferorum administratio, ne nimius eâ excitaretur calor aliquandò veritus sum; ad eum ergo avertendum statim post Febris remissionem infusum calidum borraginis & buglossi præscribere satius mihi videtur; temperatior adhuc fiet ejus vis, si levis addatur nitri dosis.

Quod mihi eam sudoris concitandi rationem comprobavit, est vulgare ideòque pluris faciendum medicamentum, ad quod experiundo deveni; cum de lenioribus cogitarem sudoriferis, calidæ aquæ vires tentare volui; ejus nempè magnam copiam aliquot antè paroxysmum horis hauriendam præscripsi; quod verò statim non expectassem, veluti incantamento sufflaminatum est frigus; hoc quidem non unâ vice, sed sæpiùs expertus sum, nec ullum mihi dubium reliquerunt repetita multoties experimenta.

Quidquid autem de iis statui possit, dubium non est, quin ea methodus quæ sudoriferis Febrem abigit, sit in variis ægris omninò necessaria; ad eam devenire oportet, si intensè urgeat frigus, ex eoque periculum immineat; non aliâ

ratione huic certò licet occurrere; an verò Febrim perfectè curet hæc methodus, ita ut aliis ad perficiendam curationem eamve firmandam opus non sit, id profectò non ausim asserere; potest fortassè sudoriferis impediri veneni febrilis effectus, dum intereà in corporis latebris hæret, tacitèque per omnes circumfertur partes; non possunt ergo in tuto esse qui Febre intermittenti liberati sunt, nisi specificis penitùs sublatum fuerit hoc venenum; id saltem in genere verum est.

CAPUT X.

De Februm curatione instituendâ specificorum medicamentorum operâ; & primò quidem inquiritur quænam illa sint, & num ut talia haberi debeant quædam emetica aut purgantia.

EST ergo alia ad Febres expugnandas tutior & certior methodus, ea scilicet quæ ipsas peculiaribus, propriis, aut specificis remediis abigendas docet; ab omni ævo conquista sunt ejusmodi medica-

menta, eaque inventa esse, cum tamen deessent, multis persuasum fuit; nihil verò non tentarunt Medici in eâ inquisitione; egimus jam de emeticis & purgantibus; in iis certam posuerunt spem quidam, nec ii quidem incelebres, imò hæc ipsa aut quædam ex iis selecta pro arcanis venditata sunt.

Ea quidem, uti diximus, multum ad Februm intermittentium curationem conferre possunt, sed ei potius viam sternerunt; equidem cum tale sit earum Februm ingenium, ut motu subito aut subita motuum naturalium mutatione tolli aliquando possint, fieri profectò potest, ut emeticorum & purgantium operâ eliminentur; prætereà ita potest comparatum esse corpus, ut post ventriculi subversionem, aut demissâ alvo perfectè restituantur partium functiones; quâdam denique veluti crisi, & quasi uno ictu excerni potest febrile venenum; at casu hæc ita succedunt; Februm propria non sunt ejusmodi remedia, neque per se causæ febrili adversa.

Hæc tamen licet in genere vera sint, de omnibus dicta esse nolim; potest adversus

Febrem peculiaris inesse vis in quibusdam, quæ emesim movent alvumque expurgant; non dubium est v. g. quin lateret febrifugi quid in Riverii antiquario: ambigitur quidem de hujus remedii naturâ, sed statim certum videtur, aliquid duodecies sublimatum in eo præscribi; atqui nihil aliud hoc potest innuere præter mercurium dulcem sive aquilam albam; non minùs certum videtur cum eo mixtum fuisse antimoniale aliquod medicamentum, cum vomitum concitaverit aliquandò febrifugum hoc.

Hoc verò antimoniale medicamentum, nil nisi mercurius vitæ, aut tartarus stibiatus esse videtur; mercurius vitæ, si ad ignem exhalet, donec fumum emittere desinat, mitescit omninò, & vomitum vix ciere solet; mitior similiter juxtà quosdam fit tartarus stibiatus, si una ejus pars & mercurii dulcis duæ partes suprâ porphyritem terantur, & calore solis exsiccentur; debet autem repeti triturationio & exsiccatio, donec ad perfectam albedinem devenerit pulvis; deinde verò digeratur oportet in spiritu vini ad eminentiam duorum digitorum superaffusi, & tandem igne arenæ exsiccet.

Ex vegetabilibus depromptum aliud mihi innotuit purgans apud nos per multos annos non incelebre & non parvo emptum pretio ; tithimali scilicet linariæ folio de-
 rafa cuticula , leni igne exsiccatur & dein in pulverem redigitur ; hic autem pulvis ad ℥ j exhibetur , eademque per aliquot insequentes dies ingeritur dosis ; quidam in tabellas illum concinnarunt , & lacti infusum mitiorem evadere crediderunt.

Est aliud purgans mitius , quod fuit quorundam arcanum , cremor scilicet tartari ad unciam unam pluries exhibitus ; hoc ei peculiare inest , quòd simul refrigeret , alvum moveat , & putredini ad-
 versetur ; undè non contemnendum me-
 dicamentum esse censuerim in Febrium initio ; idem dici potest de arcano dupli-
 cato Mynsichti , qui eo plures fugavit Fe-
 bres , cum aliâ incassum fuissent tentata ;
 eodem ego remedio feliciter nonnunquam
 usus sum ; refrigerat , purgat , aperit , bi-
 lem peculiari modo corrigit , & tandem
 referendis hepatis claustris aptissimum est ;
 undè inter febrifuga non infimum tenere
 locum statui potest.

Ejusdem census est Riverii febrifugum

ex sale absynthii & spiritu sulphuris confectum; exurgit indè sal præcedenti non multùm diffimile, ut ex Chemiâ patet, salium genesim attendenti; sed longè alias vires tribuerim magnesiæ albæ, quæ nonnullorum febrifugum est; hoc tamen habet incommodi, ut ubique eadem non proftet; nihil est plerisque in locis, nisi terra iners; sive id ex præparatione, sive quod potiùs crediderim, ex diversâ eorum ex quibus nitrum extrahitur naturâ & miscelâ; quidquid sit, præstantior est magnesia Massiliensis; ad eam proximè accedit Leodiensis; utraque autem aquæ largiori quantitate diluta operari solet; nonnunquàm tamen cum cremore tartari mixta commodè & feliciter præscribitur; novi Medicum qui eam vino albo ad supereminentiam quatuor aut quinque digitorum per noctem infundebat; manè autem decantatum vinum pro purgante exhibebat, eoque ipse utebatur.

At licet egregia præstent aliquandò ejusmodi medicamenta, non tamen in plerisque Febribus iis licet omninò confidere; fallunt sæpissimè aut non nisi ad tempus Febrim tollunt; nosse tamen ea magni

interest, ut cum melioris notæ febrifugis conjungantur, vel ut in eorum vicem substitui possint; sunt certa temperamenta & certæ Febres abnormes, quibus ejusmodi remedia aptiora sint; suppellectile ergo oportet instructus sit Medicus, quâ naturæ diversis in casibus possit opitulari.

C A P U T X I.

An in quibusdam sudoriferis, amaris, aperientibus, aliisque remediis, sit vera vis febrifuga.

DE sudoriferis & de eorum administratione jam egimus; non possunt hæc pro veris haberi febrifugis, si sudorem tantummodò moveant; insit iis oportet alia quædam vis peculiaris, ut Febris antidota dici mereantur; atqui ne in theriacâ quidem est talis vis, licet ei tantum tribuerint Veteres; quousque autem tali remedio credi possit patet apud ipsum Galenum; observavit enim eo adhibito, simplicem quartanam in duplicem, imò & triplicem abire; idque Eudemo philosopho contigisse memorat.

Quod in encomiis talium remediorum apud Medicos periculosum est, laudata sunt ab iis multa non innocua; in Bezoartico Joviali v. g. egregiam latere vim adversus Febrem multi asseruerunt; at difficilis est omninò ejus medicamenti præparatio; si quid in eâ peccari contingat, noxium omninò esse potest; prætereà non tam insignes, ac creditum est, sunt ejus vires, ut mihi propriâ constat experientiâ; mallem profectò *Diaceltateffon* Helmontii, quod nobile remedium est; non tamen illud ut certum febrifugum haberi velim.

Ad alia Febri magis propria deveniunt Medici; subolfecerunt vel ipsi antiquiores in amaris latere vim febrifugam; ideò gentianam, chamædrim, centaurium minùs, trifolium feb inum, experti sunt, idque sæpissimè non infeliciter; centaurium minùs imprimis laudarunt, sed eo summum excitari æstum, ipsumque Febri vires addere non rarò observavi; negari tamen nequit, quin cortici peruviano additum multùm aliquandò profuerit; sustulit enim Febres aliis non obsequentes remediis; quin imò, si decoctum ejus præmissis præmittendis cum laudano

liquido Sydenhamii exhibeatur multa fertur præstitisse; idem proditum est de infuso florum genistæ.

De aliis amaris nil est quod dicam; incerta aut quandoque non innoxia sunt; hoc v. g. gentianæ non immeritò exprobrari potest, cum ipsi acrior insit amarities, & calorem intendere soleat; sed quod non minùs à Februm curatione alienum videtur, multi astringentia ut febrifuga habent; alii alumen vel solum vel cum nuce myristicâ, alii verò plantaginem & pentaphyllum exhibuerunt; in alumine profectò adversùs Febres quædam latet vis; hoc enim aquâ solutum non infelicitè usurparunt quidam; eâdem vi poltere plantaginem asseruere multi, ejusque succum immediatè vel duas antè accessionem horas exhibuerunt; ego quidem jusculum quo erant incocta ejus herbæ folia, Febres contumaces abegisse novi; pentaphyllum intereà feliciùs succedit, ut & derafa ex radice pruni Sylvestris pellicula; non tamen hæc usurpanda censuerim remedia; cum enim partes veneno febrili infectas constringant, id in iis altius infixum remanere potest.

Potiori jure laudata sunt quædam penetranti vi prædita, aperientia scilicet, & saponacea; inter illa autem eminet bardana, quæ & simul sudorifera est; ejus viribus dicitur quartana liberatus Henricus tertius Galliarum Rex; multaque alia similia referuntur exempla; at non minus eadem vi pollet veronica, teste Cæsalpino earum rerum æstimatore æquissimo; ejusdem denique censûs est raparum succus, quem Crato plurimis extollit encomiis; nihilominus iis remediis fidentum non esse, ut veris febrifugis, experientia docet quotidiana; si quosdam curarunt, plerisque inutilia fuerunt.

Plus spei ponendum censerem in salibus aperientibus, de quibus jam egimus, aut in sale febrifugo quod *Sylvii* nomine circumfertur, & cui nimium tribuerunt Medici, ipseque Author; purgantia quidem salia vim simul febrifugam habent, non tamen certam; ideò sal ammoniacum longè ipsis anteferendum; insignes ei insunt vires etiam adversus Febres maximè contumaces; undè aliquandò irritis aliis remediis, ad sal illud confugere cogimur.

Ad vim denique aperientem & penetrantem referre licet salium Tachenianorum toties laudatos effectus ; vires quidem plantarum ex quibus extrahuntur in iis superstites esse nequeunt ; igne enim immutantur earum principia ; partim autem alkaliescentia sunt , aut fermè concreta ejusmodi salia ; olei tamen crassioris aliquid simul in iis superest ; undè tollendis obstructionibus ut quodammodo saponacea aptissima sunt ; homogenea interim ipsa esse non est existimandum , sal absinthii v. g. ita paratum , tartari vitriolati multum continet ; si verò aut aquâ solutum , aut in ptisanâ laxante exhibeatur , non parùm ad Febrem abigendam conducere poterit ; imò eam servatis servandis tollere aptum erit.

Nec solùm ipsis salibus calcinatis , sed etiam terris inest aliquid Febri fugandæ idoneum ; nam testæ ovorum calcinatæ feliciter adversus eam adhibitæ sunt ; probant id multa experimenta in Nosocomiis instituta ; additum est eis aliquandò sal absinthii , eâque miscelâ usum novi Medicum idque cum successu non pœnitendo ; accedit aliquatenùs ad eas terras

ignem calcinationemve expertas Sal tartari, quo in variis ægris usus est Riverius; id nimirum aquâ simplici solvere solebat, ægrisque ita solutum exhibebat; ego quidem illud in usum vocavi in quartanâ contumaci, eamque nonnunquam feliciter sustuli; non tamen ejusmodi remedium, utpotè acriori vi præditum, commendârim.

Remediis aliis sibi que aliquandò adversis usi sunt Medici, aromatica scilicet antiseptica, partium textum stimulantia, & narcotica, motum inhibentia, usurparunt; quod verò stimulantia spectat, de duobus tantummodo agam, quorum vis non contemnenda visa est; absinthium laudarunt ipsi Veteres, eoque feliciter usus videtur Medicus Italus ex recentioribus; chamæmelum non minùs efficax Zacuto Lusitano visum est, atque ejusdem flores commendavit deindè Mortonus; si tamen lateat in iis febrifuga vis, ut negari nequit, fatendum sæpiùs eam fallere, eâque mordacem accendi calorem, qui Februm curationi maximè adversus est.

Quod spectat narcotica, fatendum in iis, ut inquit Riverius, aliquam inesse vim ad cohibendos Februm paroxysmos;

Opio usus est Trallianus, qui cum castoreo aliisque illud exhibebat, ut certum remedium, duas antè insultum horas; idem commendat Heurnius, sed cum aliis mixtum; nec minùs, juxtà eum, efficax; novi denique Medicum, qui camphoram solam ipsi addere solitus erat, felicemque ejus miscelæ effectum deprædicabat; non dubium profectò quin si cum croco usurparetur opium, Febris causam perindè posset attingere; in utroque scilicet est vis febrifuga & somnum concilians, in croco verò est vis movens leniter & aperiens; hæc tamen remedia non nisi summâ cum cautelâ usurpanda sunt, & ut plurimùm fallunt.

Denique ut nil relinqueretur intentatum, quidam ad venena ipsa confugere ausi sunt; arsenicum ipsum ab iis adhibitum, eoque sunt plurimæ Febres devictæ, sed ægri in phthisim tandem delapsi mortui sunt; non æquè deleteria est alia veneni species ex vegetalibus desumpta, faba scilicet Sancti Ignatii; novi hominem qui eam rusticis summo cum successu exhiberet; est & remedium quo in urbe celeberrimâ utuntur innumeri non infe-

liciter ; ejus autem vires ex eâ fabâ pendent, quam plerique tamen reformidant, aut tanquam venenosam damnant Medici.

Externa medicamenta, inunctiones scilicet & epicarpia apud vulgus potiusquàm apud Medicos invaluerunt ; inunctiones quidem & frictiones in spinâ dorsi imprimis institutæ sunt, ut frigus, quod in eâ parte sævire solet, averteretur ; dubium profectò non est, quin frictio & motus, tum vis medicamenti, quo illiniuntur ægri, possint quandoque proficere ; nequaquam tamen hisce remediis confidendum, uti nec obsistendum, si quis nimiùm credulus iis uti voluerit.

Quod verò spectat epicarpia, si quod ex iis percipiatur levamen, id non ex quâdam vi propriè febrifugâ pendere existimandum ; motui potius in toto corpore aut aliquâ parte uti per admotum stimulum excitato tribui debent quædam curationes quæ mirabiles visæ sunt ; circumferuntur v. g. unguenta quibus partibus illitis erumpunt per diversas partes exanthemata, & varii cientur motus in intimo viscerum textu ; atqui idem aut simile quid in epicarpiorum usu contin-

git; Ranunculus v. g. pratensis, si manibus carpiſque admoveatur, ſequitur calor, dolor, eroſio cutis; hujus ſtimuli vi, effluviisque in partes internas delatis poteſt fugari Febris, nec deinde revivifcere.

Non ita tamen abigi eam exiſtimandum certis epithematis, quibus non ineſt hæc vis ſtimulans; licet non ignobilium Scriptorum encomiis talium remediorum celebrentur effectus, ii admodum dubii ſunt; ſi quid in iis verum ſit, pendet ſimiliter ex ſubtili incognitâque effluviolorum vi in intima corporis per cæcas vias penetranti; ſed credant talium remediorum viribus, qui earum certa habuerint argumenta.

CAPUT XII.

De curatione per corticem peruvianum.

HIS remediis incertis aut parùm tutis, ſucceſſit cortex peruvianus; divinum hoc inventum majores noſtros latuit, nec noſtra id lubens recepit ætas; pauci

id probarunt Medici, multi verò in eo deleteriam vim suspicati sunt; sed vicit tandem eorum pervicaciam aut metum constans felixque experientia.

Non ita tamen hoc dictum velim, ut omninò compositæ credantur lites & querelæ; sunt gentes apud quas etiamnum malè audiat salubre hoc remedium; apud Belgas v. g. Batavos, & Germanos abhorret ab eo Medicorum vulgus; atqui ea omnia quæ ipsi exprobrantur perversæ in ejus usu methodo omninò tribuenda sunt; hoc Hispani, Galli, & Angli ab omnî suspicione vendicarunt; nec quidquam earum Gentium consensui objici potest.

Ita fidum & innocuum est remedium hoc, ut ex tot ægris quibus id præscripsi nullum viderim, qui de hoc meritò queri posset; non tantùm inducias dare solet, aut ut dicitur Febrim ad certum tempus refrænare; sed eam radicitùs, præmissis tamen præmittendis, tollere potest; quin imò stomacho est amicissimum, transpirationi promovendæ idoneum, sanguinis fluori & colori intendendo aptissimum, in nervorum morbis proficuum, & adversus primarum viarum putredinem antisepticum præstantissimum;

præstantissimum ; ut verò ejus usus variis temperamentis , variisque Febribus magis esset accommodatus , varia excogitata sunt præparationes , quas nosse apprimè convenit.

Et primò quidem , cùm in pulverem redigitur , varia prostant observanda ; dum triturationi enim subjicitur , statim excuti solet externum integumentum , quod est epidermidis instar , & cui nil fermè nisi terreum inerisque inesse potest ; deindè verò decidit intima pellicula cujus fragilis tenuisque substantia ; superest denique medius cortex durior & ponderosior , qui ultimò fatiscit in pulverem , & cui summa inest vis ; quæ ergo tritu statim secedunt abjicienda sunt ; cavendum tamen ne quæ supersunt in tenuissimum alkool reducantur , tritu enim nimio fit vegetabilium diacrisis & summa virium jactura.

Pulvis hic multùm materiæ lignosæ terreæ continet ; necesse est ergo ut substantia hæc indigesta & indigestibilis , stomacho , si tenerior fuerit ejus textus & acutiori sensu præditus , adversa sit ; imò gravior saltem cuicumque assumentis sem-

per erit, si copiosius ingeratur; hujus autem incommodi avertendi causâ adhibitum est decoctum; non dubium profectò est, quin aquâ bullienti extrahatur, quod gummosæ & salinæ naturæ est; sed prætereà resina simul aut saltem magna ejus pars secedit, magna, inquam, non omnis; nam si sæpius decoquatur materia superstes, elicietur aliquid febrifugam vim retinens.

Hujus medicamenti extractio quibusdam juvari potest, salibus v. g. alkalinis aut vegetabilibus; his decocto turbido & ingratiè flavescenti color inducitur coccineus, isque saturatus; sed cùm multùm decocti hujus cujuscumque assumendum sit, ad curandam Febrim, renuunt ægri, ipseque repugnat sæpè ventriculus; ideò cortices citri, cinnamomum, syrupi varii aliquandò addi solent. Hoc habet tamen commodi decoctum hoc, ut nusquam aliquid in os regurgitet & medicamenti saporem referat.

Ne tantam intereà liquidi ingrati copiam ingerere cogerentur ægri, extractum corticis concinnarunt Medici; & primò quidem quod ex decocto elicitur usur-

parunt ; sed longè præstantius est quod ex aquâ simplici eâque frigidâ longo paratur attritu ; hoc tantùm præcavendum ne empyreuma post evaporationem redeat ; quod sanè incommodum effugiet qui eam balneo maris committet ; continet autem extractum id & sal & gummi & ipsam resinam ; si quid habet incommodi, hoc maximè, quod in magma viscosum, si aquâ diluitur, abeat, & in globulos aliquandò in stomacho compingatur ; omnes insuper corticis vires possidet, Febres enim perfectè curat ; hoc unum ei exprobrari potest, quòd calorem nimium aliquandò concitet, non tantum tamen atque extractum igne confectum.

Quo verò meliùs elici posset vis febrifuga, ad aliud menstruum magisque proprium confugerunt Medici ; vino scilicet generoso infunditur cortex peruvianus per horas viginti quatuor, vel pulvis ejus in menstrui illius cyatho dilutus exhibetur ; ita in ipso stomacho fit extrahendorum extractio ; postquam autem peracta est sive in primarum viarum receptaculis, sive præmissâ extra eas infusione, penetrantissimum, & quasi saponaceum habe-

tur remedium; imò de vini aut spiritus ejus vi multum decedit, admixtis febrifugi hujus amari gummosis resinosisque principiis.

Quod autem illius remedii ita præparati vires spectat, inficiari nequit quin multis omnino profuerit; quin imò experientiâ edoctus testari possum in hoc remedio summam esse energiam, sed plura præstat aliquandò infusum vinosum cui additus fuerit vini spiritus; undè non immeritò statui posse videretur, latere imprimis in resinâ kinækinæ vires: eâ enim melius educitur spirituosiori menstruo; quidquid autem eorum sit, tale remedium quod calidius acriusque est, non innoxium aliquandò esse potest.

Cùm intereâ variis his quibuscumque modis exhibitus cortex non satis adversus certas Febres valere videretur, multa quæ suppetias ferrent excogitarunt Medici; alii aromata uti serpentariam virginianam cum eo miscuerunt, ut debiliorem ejus vim tanquam fermento vel admoto stimulo excitarent; alii febrifuga & imprimis amara huic addiderunt, ut conjunctas vires simul in Febrim exererent; multi

aperientia simul usurparunt, ut in intimos partium recessus pateret via: non pauci denique eundem aliumve in scopum sales penetranti vi præditos in auxilium vocarunt; quidam scilicet sal absinthii, nonnulli sal ammoniacum, quod ipsum, ut diximus, adversus Februm intermittentium contumaciam plurimum præstat.

De his omnibus aliisque multis agere mens non est; duo tamen ex iis aut tria commemorabo, quæ multum prodesse posse certum est: & primò quidem centaurium minùs, si in certarum Februm contumacia cortici peruviano addatur, efficacissimum esse potest medicamentum; sed non minùs profuisse constat pulverem viperinum cum eo cortice similiter exhibitum; iis enim commixtis Febre liberati sunt innumeri ægri, alia omnia incassum experti; utriusque verò miscelæ vires continet medicamentum magno emptum pretio; recipit hoc corticis peruviani ʒij millepedum pulveratorum, centaurii minoris etiam pulverati $\text{aa } \text{ʒi}$; infunditur hæc miscela in vini generosi ʒviii . & ægro in lectum composito exhibetur; aliàs verò

198 LIBER SECUNDUS
pulveres cum melle in electuarii formam
miscentur.

At turgent, ut plurimum, primæ viæ
pravis humoribus, qui Febrem alere pos-
sunt; ideò purgantia imprimis cortici
addita sunt; purgat is quidem multos,
sed quod ipsi peculiare est, aliorum pur-
gantium vires intendit; undè levis eorum
dosis huic febrifugo miscenda; alii autem
cum eo iridem Florentinam, alii verò
simul agaricum usurpant: erat hoc arca-
num in quodam Nosocomio, idque fatis
certum; ipse verò in innumeris rusticis
cum fructu id exhibitum novi; cavendum
interim à calore qui hoc remedio concitatur,
uti à vi irritante quæ agarico inest;
abstineant ab eo oportet quibus tenerior
est viscerum textus.

Usurpantur interea à nonnullis & miscen-
tur cum cortice peruviano purgantia alia
acriora, ut pulvis cornachini aut jalappa,
nec ipsâ quidem experientiâ comprobari ali-
quandò hanc miscelam negari potest; aptius
tamen cum hoc febrifugo adhibetur arca-
num duplicatum aut tartarus vitriolatus,
eâ scilicet dosi quæ ad alvi laxitatem in-
ducendam necessaria est; ego verò, quod

eòdem recidit, pulverem Stahlii temperantem cum extracto aquoso vel cum ipso corticis pulvere miscere soleo.

Ut plurimum tamen familiare est mihi decoctum febrifugum & purgans ita concinnatum: recipitur corticis crassè triti ℥i vel ℥iβ. coquitur in aquæ ℔iiβ ad ℔ix adduntur sub finem follicul. senn. ℥β. foliorum borraginis & buglossi aa m. β; colatura edulcoratur syrupi violarum ℥ii. sæpiùs tamen non sennam, sed sal aliquod aperiens & purgans adhibere mihi mos est, sal ebsamense v. g. vel sal polychrestum rupellense ad ℥iv. ita autem habetur remedium quod certò Febrem tollit, quod ex refrigerantibus & aperientibus constat, quod denique omnibus indicationibus respondet.

CAPUT XIII.

De corticis peruviani non innoxiiis effectibus.

SED his omnibus cortici peruviano admixtis, infringi potiùsquam augerì ejus vires quibusdam visæ sunt; eo solo

inquiunt, curati fuerunt & curantur innumeri; sunt loca in quibus endemiæ sint Febres; plerique tamen iis correpti, vix aliud quidpiam tentare solent nisi simplicem hujus corticis usum; nec profectò, si famæ fides sit, alio opus fuit auxilio primis hujus febrifugi detecti temporibus; tunc scilicet melioris notæ erat, nec aliis per fraudem admixtum; imò & hodiè juxta nonnullos, si accuratè selectum sit, operam certam & levi quidem dosi præstare solet, idque nullis aliis præmissis aut adjunctis.

Sed iis non ita licet confidere exemplis, ut perpetua esse credantur; noxium sæpè esse potest hoc remedium si ita adhibeatur; amarum enim est, astringens, tonicum, & aromaticum; certis ideò in casibus aut temperamentis exhibitum calorem accendit, siccitatem in universâ cute efficit, stomachum lædit, dolores in eo excitat, pulmonem simul attingit, & indè non rarò sanguinis sputum.

Sed & alias partes non minùs afficere potest remedium hoc; est ubi cum Febrem sustulit remaneant dolores in hypochondriis superstites; imò ipsum lienem

non rarò aggreditur ; diximus jam ut in molem affurgat & in putrilaginem inclinet ; hoc autem ut Febri, ita & cortici peruviano sæpè tribuendum , ut certâ mihi constat experientia.

Id insuper vitii habet febrifugum hoc , quod nequaquam ubique certum & infalibile sit remedium ; Febres multæ eo non curantur , licet revera intermittentes sint ; cùm verò succedere visum est , non rarò contigit , ut Febrem tantùm per certum tempus arceret : imò non pauci hoc remedio & Febre vagâ confecti vitam miseram per autumnum & per hyemem trahunt ; ideò cortex peruvianus , ut palliativum tantummodò auxilium habitus est , & etiamnum apud quosdam habetur.

Sed quod gravius est , sæpissimè eo exhibito remanent quæ de veneno latenti diximus ; multos videre est qui post abactam Febrim facie luridâ , tumidâ , flavescente , alvo in molem elatâ , tibiis , aliisque partibus leucophlegmatiâ turgentibus langueant ; morbum tantummodò commutasse videntur , & adscititium longè esse periculosiorem ; non pauci enim sunt qui ex eo vix emergant , aut saltem non nisi longo temporis tractu.

Occurrunt alii qui anxietates patiantur iis temporibus quibus insurgere solebat paroxysmus; aliquandò verò ipsi in somnum gravem aut stuporem eodem tempore incidunt; nonnulli conversâ alias in partes morbi causâ, diarrhæâ aut dysenterîâ tentantur; suppressâ denique Febri exfuscitantur, quandoque paroxysmorum loco spasmi hæc & illâc vagantes, insurgunt simul dolores, membra, alvum, pectus & caput ipsum variè excruciantes.

Prodit ex ipsâ Febrium curâ non minùs certum argumentum adversùs corticis peruviani vim; cùm nimirùm paroxysmorum febrilium vicem veluti gerant hæc symptomata, Febris redintegratio, ut diximus, tunc ad ea fuganda necessaria aliquandò est; observatum fuit enim ea iterùm incandescente hæc omnia sufflamini, iisque subactis eam desinere; id cùm animadvertissent nonnulli, quoddam remedium non antifebrile sed febrificum, si ita loqui liceat, quæsierunt; illudque in spiritu salis ammoniaci se reperisse asserunt.

Indè autem patet tolli aliquandò à cortice, quod veneni febrilis remedium sit,

ideoque tunc noxium esse hoc febrifugum; meliùs se habuissent ægri, si vires Febri additæ essent, nec dubium saltem quin feliciùs res successisset, si nil præter diluentia aut ipsam aquam esset exhibitum.

Ex illis autem id saltem deduci posse videtur, veneni febrilis potiùs effectum cohiberi à cortice peruviano, quàm ipsum deleri venenum; hoc etenim veluti integrum & intactum evanescentibus paroxysmis remanere potest; idem probant symptomata, quæ eo exhibitò sæpè evanescent; eo v. g. infringitur frigoris vis, tollitur horror & rigor, imò tremores insolitos eodem profligatos esse observatum est.

Non mirum ergo si à quibusdam ut verum Febris antidotum non habitum sit remedium hoc; nam præter paroxysmorum compressionem quæ ab aliis remediis astringentibus & amaris fieri potest, necesse est insuper ut mutetur & expellatur febrile venenum; hoc autem fit vel motu naturæ vel paroxysmorum vi, vel aliis auxiliis quibus non inest vera vis febrifuga; cùm tamen alias obtineat vires cortex peruvianus, ut diximus, poterit si eas

exerat, partium simul functiones restituere, & quæ heterogenea sunt aut noxia sanguini immixta expellere; hæc necessario ex observationibus practicis sequi negari nequit.

Sed si cortice peruviano possint averti paroxysmi, possunt ejus imprudenti usu in continuas aut duplices tertianas, vel quartanas mutari Febres intermittentes; si verò non talis fiat commutatio, incandescit febrilis calor, graviora fiunt alia omnia symptomata, eorumque causa altiores agit radices; ideòque difficiliùs remediis obsequitur; quod verò non nisi expertus crederet, summum indè atque urgens impendit aliquandò discrimen.

Memoratur apud Sydenhamium, Senatorem quemdam Militiæ Præfectum, & Pharmacopolam assumpto cortice peruviano, fato brevi functos esse; exhibitus scilicet fuerat antè paroxysmum, undè vel intensior fuerat Febris, vel quod verosimilius oppressà Febri, venenum febrile in partes vitales delatum earum functiones deleteriâ vi sustulit; indè cita mors, quam forte non intulissent paroxysmi etiam intensiores.

Ex tot denique & tantis quæ de kinækinæ viribus observata sunt, sequitur non mirum esse, si curatis hoc remedio Febribus, ex eodem prognatas obstructiones memoraverint tot Medici; potest quidem per se ut calidum & astringens liquidis per partium anfractus moram injicere; hoc eo facilius erit, si nimio æstu incanduerint viscera, aut si pravis turgeant succis, qui Febrim augeant, vel stimulum ei addant.

Cùm toties morbi fomitem in internis partibus relinquat cortex peruvianus, non mirum profectò si in eas detrusum venenum vasa obturare possit, variisque in recessibus congestos, aut concrecentes retinere succos; ita possunt singulis partibus vim inferre ejus veneni reliquæ, ut non dubitarim quin mania illa quam observavit Sydenhamius post Febrem quartanam, ex reliquiis illis in caput adactis non pendeat; si autem maniam & tanta alia possint ex inferre, facilis videbitur, imò aliquandò inevitabilis vasculorum minimorum glandularumque obstructio.

CAPUT XIV.

Quanam cautelæ adversùs noxios cortices peruviani effectus adhibendæ sint.

EX his sequitur non ejusmodi esse remedium hoc, ut statim in quacumque Febre exhiberi possit: immota & certa manent intereà, quæ de ejus diximus viribus; & primò quidem rarò omninò occurrunt, qui ipsi exprobrantur lethales eventus; deindè verò eorum qui id usurparunt imprudentiæ tribuenda sunt omnia infaustra, quæ per vulgi aut quorundam Medicorum ora adversùs hoc remedium circumferuntur; nam si servatis servandis id assumant ægri, hæc nusquàm timenda sunt; ideò tantùm de iis egimus, ne tam eximiæ panacææ usus in abusum verteretur; eidem autem proposito insistentes, cautelas in hoc usu adhibendas trademus.

Et primò quidem naturam sequi ducem in Febrium intermittentium curatione operæ pretium est; atqui eæ autumno

incipiente insurgent, eoque procedente veluti fixiores evadunt, fixissimæ verò per hyemem, sed cum calore æstivo exfuscitur vasorum & sanguinis vis, evanescit sponte febrile venenum; tunc scilicet rarefiunt partes & laxantur cutis spiracula; ut autem curentur Febres, eadem præstare debent remedia; aut quod eòdem recidit, æstiva temperies est corpori concilianda; calor ergo internus molliter fovendus, & transpiratio promovenda; ita conducit cutanea hæc evacuatio, ut si exhibito cortice, leni longoque madore perfundatur corpus, curatio certa sit; è contra verò eam sperare non licet, si adfuerit cutis siccitas.

Sed quod rei caput est, & omnia complectitur necessaria in corticis peruviani usu, non possunt eo curari Febres, nisi vigeant aut restituantur partium internarum functiones; quoties inerit visceribus labes, toties fermè incassum adhibebitur remedium hoc; si fortè eo devicta per aliquod tempus delitescat Febris, brevi se iterum prodit, qualis antea fuerat; è contra verò internis organis officio suo fungentibus, eadem facilè se proripiet;

nec verò tunc cortici quidquam fermè addere necesse erit ; satis est ut eo solo sanguis imbuatur , ita vigent haud dubiè omnium partium munia , cùm nullis aliis præmissis medicamentis , illius remediis solis viribus curantur ægri.

Impensè igitur enitendum ne in visceribus stagnet sanguis ; ideòque imprimis , quam commendavimus venæ sectio , adeò necessaria est ; at non minùs in promovendâ bilis secretionem insistendum ; eâ enim vigente faciliùs mali causam attingent remedia ; mitiora enim erunt omnia symptomata , non tanta erit frigiditatis febrilis vis , non tantus in paroxysmis æstus , non adeò profusi sudores ægros exhaurient , non ita denique acres fient cæteri humores ; eò autem minùs hæc erunt metuenda , si absit cutis siccitas & transpirationis habeatur ratio.

At stomachi imprimis functionibus prospiciendum ; si enim malè se habeat , aut solummodò cibos aversetur , non licet tunc à cortice peruviano , quamvis huic parti dicato , febris sperare curationem ; imò ejusmodi adhibito remedio vires novas acquirat morbus hic ; inducitur enim
ventriculo

ventriculo doloris & ardoris sensus, qui pulmonem ipsum attingere solet; si autem è contra appetitus vigeat in remedii hujus usu, signum adest certissimum, fore ut brevi restituatur æger; pauci saltem admodum occurrunt, aut ferè nulli qui cibos acriter appetentes, à Febri non liberentur.

Tertia pars ad cujus functiones respiciendum est intestinalis tubus; si enim non satis lubrica sit hæc via, erit omninò difficilior, ut diximus, Febrium curatio; imò eas radicitùs tollere frustrà ut plurimum tentabimus, nisi alvi servetur laxitas; cortici ergo peruviano semper addendum aliquod lene purgans, quo ea promoveri possit; lene, inquam, & peristalticam vim solummodò exsuscitans; nam si intestinorum tunicis admoveretur acrior stimulus, possent concitari turbæ, quæ febrilem æstum accenderent; si verò nimia esset evacuatio, diffluere posset cum fœcibus alvinis febrifugi vis.

Occurrit interea, sive ob earum partium affectus, sive aliis de causis, vitium, quod Febrium intermittentium curationi non minùs adversatur; est scilicet ubi in his

Febribus acriori æstu ferveant ægri ; atqui si tunc exhibeatur cortex peruvianus, nunquam succedet ; imò si urgeatur ejus usus, noxius omninò esse poterit ; ex eo major orietur incandescencia, acerrimi fient humores, exacerbabitur paroxysmorum vis ; imò Febris in continuam abire poterit, aut si fortè sufflaminetur, metuendum sanè ne impendeant multa alia, de quibus jam egimus ; nec profectò quidquam aliud in interno partium ardore ex remedio astringenti & amaro expectare fas est ; stimulus enim stimulo, & veluti ignis igni additur.

Ita frequenter Februm curationi adversatur hic ignis, ut quoties in earum præcipuè initiis ipsas cortice peruviano non attingi observavi, toties fermè ardorem in visceribus suspicatus sim ; hâc autem suspicione longâque experienciâ ductus hujus corticis usum intermittendum putavi ; aposemata sola ex herbis refrigerantibus & aperientibus addito crystallo minerali præscripsi : his nempe brevi mitescunt omnia, & Febris deindè febrifugi viribus patens facilè oppugnatur ; est hoc adversùs hujus morbi contumaciam arca-

num, quod rarò admodùm me fefellit. =

Hinc videre est quàm perversâ metho-
do Febres curare aggrediantur, qui nullo
discrimine kinamkinam statim ingerunt,
aut qui magnam ejus copiam brevi tem-
poris spatio exhibent; potest quidem ali-
quandò esse innoxius, imò & scopum
attingere; eo enim ad unciam unam intrâ
sex aut octo horas præscripto, sublatae
sunt Febres; sed in universum tuta non
est præceptis hæc medendi ratio; inducitur
statim gravitatis & constrictionis sensus in
ventriculo; fitis intensior urget; dolores
insurgunt in hypochondriis; excitatur ca-
lor urens; hæc denique omnia alium in
morbum abeunt, in icterum v. g. in
lienis intumescenciam, nec rarò in Fe-
brem continuam, quæ his omnibus ali-
quandò minùs est periculosa.

Ex antè dictis non minùs patet quàm
inconsultò exhibeatur idem remedium in
febrilis frigoris invasione; equidem cum
ipso etiam vino aut spiritu vini mixtum
Febres aliquandò abegit; idem, ut dixi-
mus, additis jalappâ vel agarico præstitit;
sed ne quis malè suadâ experienciâ in erro-
rem deduci possit, in memoriam revo-

candum periculosissimis medicamentis non rarò curatam esse Febrim; sicut autem summæ dementiæ esset his infidis experimentis confidere, ita insanum prorsus esset similibus induci argumentis ad corticem peruvianum in frigore febrili exhibendum.

Quid scilicet expectari tunc potest ab ejusmodi remedio, dum, ut diximus, constricta rigidaque sunt omnia, dum ventriculus ipsam aquam calidam vix ferre potest, dum stagnat sanguis in venâ portâ, in auriculis cordis, in ipso pulmone; anxietates profectò exurgent inexplicabiles; intendetur frigoris vis; paroxysmis addentur vires; pejora autem experti sunt ii qui olea stillatitia vel alia calidiora, dum rigerent & horrerent partes omnes, adhibere ausi sunt; nam indè gangrena & mors brevi aliquandò successit.

Inconsultâ hâc medendi ratione, suffocatur necessariò salubris naturæ conatus; crisi quadam expelli febrile venenum jam innuimus; eam observaverat Galenus, ipsamque primis diebus suâ præbere indicia asseruit; ea autem in urinis se produnt; non equidem in lateritio crassoque

sedimento, quod semper Febris vigentis signum est; sed in albâ eaque crassiore hypostasi; non minùs tamen aliarum secretionum excretionumque operâ judicatur Febris intermittens; secedit ejus causatum per alvum, tum per cutis spiracula; atqui his omnibus adversa est turbulenta methodus; non recluduntur eâ succis eliminandis dicatæ viæ, & acris excitatur calor, &c.

Absque crisi equidem tolli Febres corticis peruviani operâ plerisque persuasum est; nam veluti ictu eas aliquandò eliminat, nec tamen evacuationes per alvum, aut per urinarum, sudorumque vias molitur; eas saltem sibi non occurrisse multi tradunt; sed dubium omninò est an naturæ motus accuratè observaverint, cum hoc remedio curatur Febris, non semper adeò conspicua est crisis; si quandoque subitò & quasi cum impetu fiat, ut plurimùm, leniter & sensim per vias quasdam certo temporis spatio se subducit febrile venenum; hoc saltem certum est, quòd nisi evacuationes naturales, quæ jam erant compressæ aut turbatæ, non restituantur, nusquam perfecta obtinebitur

curatio ; atqui restitutio hæc species crifeos est ; imò propria ejus indicia , si attentè explorentur , nusquam , ut plurimùm , latere poterunt post certum tempus.

CAPUT XV.

De methodo observandâ in corticis peruviani usu.

NON aliis quidem præceptis opus esse videtur , ut kinækinæ instituaturs usus , sed in eo veluti manu duci oportet ; methodum itaque longâ experienciâ nixam , & ex iis , quæ jam diximus , deductam trademus.

Et primò quidem , præmissis præmittendis , venæ sectione scilicet , ventriculi & alvi expurgatione , atque aperientium usu , potest exhiberi cortex peruvianus solus à ʒ j. ad ʒ iβ. ita autem sunt distribuendæ ejus medicamenti doses , ut per intermissionis tempus ʒ iv. aut v. assumantur , seu plus seu minus pro circumstantiis quæ variæ omninò esse possunt ; sic curatæ

sunt & curantur innumeræ Febres, debito tamen servato regimine; ab eo quidem recesserunt qui primis temporibus in usum vocarunt remedium hoc; illo scilicet assumpto cibum statim ingerendum putabant, at id à ratione & experienciâ æquè alienum est; jusculis tantùm nutriendus æger, donec Febris recesserit, tunc ad pleniorum victum devenire licebit.

Interea observandum an innocuè à stomacho recipiatur remedium hoc; an ciborum excuscitetur appetentia; an levis oriatur mador quo perfundatur totum corpus; an alvi adsit laxitas; an denique urinæ nativus restituatur color; his autem deficientibus, aut non ritè se habentibus, purgantia lenia, tum aperientia, & refrigerantia in auxilium vocanda; addere scilicet oportet cortici pulverato arcani duplicati aut tartari vitriolati vel pulveris temperantis Stahlî sufficientem dosim, ut laxetur alvus; seu potius ne ad ea aut similia in curationis tandem decursu devenire cogamur, hæc ipso initio omittenda non sunt.

Sed quoniam gravior sæpè est stomacho, ut jam dictum est, pulveratus cortex, & quia

biliosum, acerrimumque magma in primas vias potest per certum tempus affluere, alio modo remedium illud præscribendum putavi; post exhibitum namque emeticum intercalari scilicet & sequenti die aposema jam memoratum usurpare soleo; illius autem assumant ægri oportet cyathum unum sive uncias quinque aut circiter secundâ quaque horâ; post tertiam tamen dosim trium horarum spatium interjiciendum est; ita porrò pergendum donec aposematis ℥ii. ingestæ fuerint; non aptius profectò Febri impugnandæ & alvo simul laxandæ adhiberi potest remedium; id tamen parciori dosi pro variis casibus exhiberi potest.

Non solùm alvum laxat, sed non leviter aliquandò intestina expurgat decoctum hoc; nam ea est vis, ut diximus, in cortice peruviano, ut si levissimus ei addatur stimulus, veram purgantium energiam adipiscatur; id quidem minùs mirum videri debet, cùm ipse nullis aliis admixtis, non rarò alvum moveat; primâ tamen vice id frequentius est, quàm in protracto illius usu; tunc enim pristinam vim purgantem amittit, imò astringens fit;

excipienda sunt solummodò quædam corpora, quæ eo semper purgari solent.

Quod verò nemo nisi experientiâ edoctus expectare posset, est ubi cortex instar drastici medicamenti, sine dolore tamen acriori, intestinalem moliatur evacuationem; in certis constitutionibus vidi ægros vigesies alvum deponentes; nil tamen assumpserant ii, nisi aposema jam memoratum cum salis Glauberi ℥ii. aut iii.; aliquandò hæc alvi dejectio indefinens videbatur; primâ tamen die aut secundâ solummodò copiosa esse solebat; ita mihi placuit olim hæc purgandi ratio, ut in sanis corporibus eam adhibere voluerim; sed me fefellit eventus; in iis enim non eandem vim exerit cortex, undè ea Febribus solis circumscribitur.

Cùm autem tantâ vi intestina sollicitat cortex peruvianus, ab omni cathartico abstinendum; indè enim fieret, ut in sanguinem non deferretur febrifuga vis, & per vias delaberetur infernas; prætereà in visceribus concitari possent turbæ; his autem fortassè acrior induceretur Febris; non oportet intereà deterreri, si quinquies aut sexies moveatur alvus, idque primâ

aut secundâ die ; hoc curationi nusquam obfuisse observavi ; imò ad eam multum conferre potest ; ejiciuntur enim pravorum humorum reliquæ ; sed dein aut post aliquot dies subsistat oportet , aut arte compescenda est hæc diarrhææ species ; decoctum ergò solum cum leviori nitri dosi exhibendum est , vel addenda quædam quibus stimuli purgantis temperetur vis.

At si decocto purganti leniter tantummodò laxetur alvus , eo nil vetat Febris curationem profequi ; succedet ea meliùs quàm aliâ quacumque ratione ; faciliùs sibi in sanguinem aditum faciet dilutum hoc remedium ; ei nihil inest nisi quod febrili veneno potest occurrere ; hoc habet solummodò incommodi , quòd magna liquidi ingrati copia haurienda sit ; undè repugnantibus ægris ad alia deveniendum , quæ idem præstare possint ; exhiberi nimirum poterit pulveratus cortex ; expurgata enim jam alvo stomachus hunc faciliùs feret , addendi tamen digestivi , aperientes & laxantes sales , &c.

Non equidem eorum remediorum operâ statim desinet Febris in genere ; imò ali-

quandò sequens paroxyſmus gravior eſſe poterit ; idque fortasſè ob turbas à purgante medicamento excitatas ; ut plurimum tamen remittet ejus paroxyſmi vis , & nonnunquam penitùs ſe proripiet ; tertius ſaltem fermè ſemper evaneſcet ; tutò ergo & citò curari poterunt ejuſmodi methodo intermittentes Febres ; undè graviter erraſſe cenſendum eſt eos qui cortici peruviano adverſam eſſe purgantium vim aſſerere non dubitarunt.

Quando autem deſiit Febris , non ſtatim à febrifugo deſiſtendum ; firmanda eſt enim cura , & febrilis fomes penitùs reſtinguendus ; ideò magis eſt neceſſarium quòd per curationis initia ſæpè ſtatis horis experiuntur ægri leves capitis affectus , oſcillationes , caloris imminutionem , ſomnolentiam , aut quemdam denique corporis non benè ſe omninò habentis ſenſum ; hæc quidem ſunt veluti quædam tantummodò præteriti mali monita , ſed in veram Febrim priori ſimilem poſſunt erumpere ; exhiberi ergo oportet corticem peruvianum , donec devicta ſit penitùs morbi cauſa ; quamdiù autem protrahi debeat ejus remedii uſus , nequaquam definire

licet ; pendet id ex multis quæ apud ægros singulos variè occurrunt.

Intereà tradi possunt quædam leges ad quas omnia reduci possint præcepta ; oportet nimirum ut per sex vel octo dies post Febris discessum certa adhibeatur corticis peruviani dosis , ut deindè ea sensim imminuatur per idem aut circiter temporis spatium ; ut citiùs vel seriùs remedii illius intermittatur usus , prout partium functiones meliùs aut deteriùs se habebunt ; ut denique nusquam securus sit Medicus , quoties aliquid deerit in bilis secretionem , in alvi laxitate , in urinarum colore & copiâ.

En methodum quæ aliis anteferenda mihi multisque Medicis visa est ; sed sunt aliæ corticis exhibendi rationes , de quibus nil detractum velim ; quædam sunt certis corporibus magis accommodatæ ; hæ teneriori partium textu donatis , illæ robustioribus ; aliæ citiùs Febrem tollunt , aliæ longiori indigent temporis spatio ; sunt autem innumeri casus in quibus à viâ solitâ recedere cogimur ; undè noscendum imò experiendum sæpissimè quod à variis Medicis est excogitatum ; adhibuerunt illi speci-

ficum remedium; methodus autem varia esse potest pro ægrorum Febrisque naturâ; propriisque experimentis quemque duci æquum omninò est.

Non alia tamen eâ quam præscripsimus potior est in tertianâ duplici curationis ratio; in eo tantùm à simplici intermittente differunt Febres duplicatæ, quòd major sit earum vis, & quòd breviora sint paroxysmorum intervalla; ex his ergo duobus peti necesse est quod curationi addatur, aut quod à simplicium intermittentium curatione recedat.

Et primò quidem vis Febris intensior, cùm pejora minetur, majorem postulat cautelam sive apparatus in primis adhibendis remediis; strictior scilicet imperanda diæta; magis diluendus sanguis; temperandus calor; aperientium usus commendandus; sed imprimis evacuantibus ano & cato impensius incumbendum, ut subtrahatur quodcumque febrili veneno vires potest addere; deindè verò, seriùs tamen, ad febrifugum deveniendum, nisi fortè res maximè urgeat.

Si quâ autem in Febre cortex pulveratus statim exhibendus non sit, maximè in

tertianâ duplici; aposema jam præscriptum in usum vocare fatius & tutius erit; nam copiosior tunc humorum acrium & putridorum proventus; undè patet remediï simul evacuantis & Febri fugandæ idonei necessitas; cùm verò paroxysmi non ita multùm distent alii ab aliis, cyathum unum alterâ quâque horâ exhibere oportet: hîc tamen nil statuere licet quod semper sit observandum; sufficiet canon iste certissimus, breviori tempore esse præstandum, quod in tertianâ simplici longiori solet præstari intervallo.

Ita tollitur fermè semper tertiana duplex, & primò quidem solis adhibitis præparantibus remediis omnia mitescunt; & aliquandò in simplicem tertianam successit Febris: si verò id non sic successerit, eodem tamen modo se proripere incipiet adhibito febrifugo; seorsim nimirùm curari solent hæ Febres ut plurimùm; una statim ex duabus tertianis evanescit, remanente tamen, uti antea diximus, alterâ; cùm autem utraque evanuerit, tunc decoctum simplex aut pulvis exhiberi poterunt; cum certâ salis cujusdam digestivi dosi, vel sine eâ, prout res feret.

CAPUT XVI.

An quartana Febris peculiarem sibi vendicet curationem.

SPECTANT hæc quamlibet intermittentem Febrem; videndum tamen num quid peculiare sibi quartana vendicet; fuit autem hæc habita veluti Medicorum & ægrorum crux, antè inventum corticem peruvianum; imò ei vix obsequi etiamnum à multis creditur; si eo, inquiunt, curata sæpè videatur, sæpè non nisi per certum tempus se proripit; ea non rarò hyemem transilit, ad ver aut æstatem usque & temporis beneficio potius quàm febrifugis devicta abscedit.

Fatendum equidem inesse huic Febri aliquid peculiare; in eo scilicet præsertim ab aliis abludit, quod altiores videatur agere radices, nisi statim ei occurratur; at si recens sit, nullum est dubium, quin methodo jam traditæ obsequatur, imò ausim asserere, eam æque facilè ac aliam quamcumque curari posse; cum

tamen in Febrem magis contumacem degenerare abire possit, cautelæ quædam adhibendæ sunt, quæ recidivam toties cortici peruviano & Medicis exprobratam præcaveant.

Statim quidem nisi leviora sint Febris symptomata, strictior est imperanda diæta, licet eam duorum dierum induciæ postulare non videantur; at sine venæ sectione non succedet; tam proficua est sanguinis missio in quartanis ipsis, ut earum vim statim fermè imminuat, & non nisi eâ adhibitâ multas curare potuerim; quod verò vomitum spectat, is non minoris est momenti; eo prætermisso remanebit, ut plurimum, febrilis fomes; purgantia intereâ non tantoperè urgenda sunt, pravorum enim humorum proventus non tantus esse solet in ejusmodi Febribus; expedit nihilominus, ut alvi fervetur laxitas.

His peractis dubium non est, quin abscedat Febris, si ea methodo, quam præscripsimus, impugnetur; cum tamen maximè contumax esse soleat, est exhibenda major febrifugi copia; quin etiam eundem in scopum, alia quæ vim habent penetrantem

penetrantem ei remedio immiscere præstat; aromatica quædam lenia cum sale cichorii aut absinthii, methodo Tachenianâ paratis, adhibenda sunt; cascarilla imprimis, cui summa adversus quartanam vis, in auxilium vocanda est; consentit hoc cum experientiâ quotidianâ & cum Antiquorum ipsâ methodo; calidiora nimirum solebant præscribere non ubique equidem, sed certis temporibus.

At in hoc Febris genere, si uspiam est; certis remediis, de quibus jam egimus, locus, idque imprimis, sistunt viscerum vires; cortex peruvianus v. g. cum pulvere viperino, cum millepedibus, aut cum centauro minori, vel cum agarico exhiberi potest; ego verò in tenuioris fortis hominibus, in robustioribus imprimis, & in illis in quibus nulla se prodiit partium internarum læsio, sequenti remedio frequenter usus sum; pulveris scilicet cornachini grana xxv. agarici grana xv. salis ammoniaci ʒi. corticis peruviani ʒiv. in electuarii formam cum syrupo quodam redigi curavi, & illius dein quartam partem tertiâ quâque horâ exhibui.

Innumeras Febres hoc remedio sustuli;

& nullis aliis præmissis, sublatas novi, licet jam à duobus aut tribus vigerent mensibus; sed per aliquot dies in ejus usu persistendum, imminutâ solummodò, si necesse fuerit, purgantium dosi; intereà ptisana aperiens & leniter cardiaca præscribatur; non prætermittatur autem levior nitri dosis, tum ad urinas ciendas, tum ad compescendum calorem internum, qui fortè remediis supradictis concitari posset.

Post devictam eorum operâ quartanam Febrim, à corticis usu nequaquam desistendum; imò ob impendentis recidivæ metum, diutissimè exhibendum febrifugum hoc; ego verò in certioris prophylaxeos scopum, illud cum tartaro martiali solubili exhibere consuevi; certum est hoc sale restitui partium tònnum, sed quod rei caput est, obstructions tollit, hepatis colatoria reserat, & bilis promovet effluxum; alia quæ non minorem habent vim, in similem usum vocari possunt, uti sales digestivi, v. g. plantarum succi saponacei, & amari, vel foli vel in jusculis adhibiti.

Acriora tamen hæc omnia vel calidiora,

de quibus modo egimus, licet certissima fermè adversùs quartanam Febrem remedia, cuicumque eâ laboranti exhiberi nequeunt; eorum non ferunt vim illi ægri, quos debiliores, & si ita loqui liceat, nimirùm irritabiles finxit natura: in his ergo statim præparantia majori quàm in aliis curâ administranda sunt, dein verò cortex peruvianus, ut in Febre tertiana simplici, est ingerendus, id est cum lenioribus mixtis purgantibus & aperientibus; ipsius denique febrifugi excalesciens vis temperanda est; decoctum scilicet febrifugum cum borragine & buglosso, additâ terrâ foliatâ, aut nitro vel arcano duplicato, in usum vocari debet.

In senioribus aliæ non minoris momenti requiruntur cautiones; periculosiores nimirùm sunt in iis Febres quartanæ, nam frigore ipso obruitur aliquandò vitalis spiritus; si intensior ergo fuerit horroris & rigoris vis, statim ei occurrendum, & primò quidem infringi certò posset emeticis, & dein præcipiti corticis usu; sed in majorem cautelam adhibeatur ea methodus, quæ frigori febrili avertendo dicata est; sufficiens deindè præf-

cribatur corticis dosis, ut sufflaminentur paroxyfmi; cùm verò in fenectute minùs permeabiles fiant partes, viresque earum effætæ sint, acuendum illud remedium ftimulo quodam aromatico & fale penetrabili; hæc quidem magis erunt neceffaria, fi adfit hyemale tempus.

His omnibus de corticis in Febre quartanâ ufu, addendum quod mihi certò innotuit remedium aduersùs ejus Febris contumaciam; aquæ fcilicet thermales vi purganti donatæ curationem omninò abfolvunt, cùm incassùm alia omnia tentata sunt remedia; insigne hoc beneficium retulerunt multi ex aquis Borboniensibus; sed & alias idem præstitiffe certum est; cùm nonnulli post ultimum bellum Belgicum Februm contumacium quartanarum tum etiam tertianarum traherent reliquias, non alio auxilio iis liberari & restitui potuerunt.

CAPUT XVII.

De impedimentis quæ in antecedentibus certarum partium affectibus, aut in variis temperamentis occurrunt.

AT hæc præcepta sequi ubique non licet; ea est sæpè corporum natura, partium constitutio, ipsius Febris ratio, symptomatum varietas, ut undique occurrant obices; ad eos igitur removendos aliâ incedendum viâ, aut potiùs ea, quam jam ostendimus, inflectenda est, ut ad curationem devenire liceat; accommodandus est scilicet corticis usus variis quæ obijciuntur impedimentis, sive in quâdam parte seu per totum corporis tractum.

Ventriculus ipse cortici peruviano sæpè reluctatur; ejus nimirum saporem, licet non ita ingratum, ferre nequit; ne verò ita offenderetur, huncce haustum concinnavit Fullerus. Adhibuit ille corticis pulverati drachmam unam, aquæ cardui benedicti uncias tres, aquæ epidemicæ ℥ii.

P iij

& fyrupi caryophyllorum tantumdem; in his profectò simul mixtis nil adeò gustui ingratum occurrit, metuendum solummodò ne calorem concitent; ad hunc ergo avertendum, nitrum admiscendum est, & ptisana refrigerans & aperiens est adhibenda.

Eodem vitio laborat corticis in vino generoso infusio; ut autem minùs ingrata sit, quidam vino utuntur Hispanico, sed postquam peracta fuit, bulliat jubent aliquantisper; ita scilicet vinum hoc vim ipsi insitam credunt exuere, tutòque posse præscribi; si tamen cuidam vino sit locus, maximè vino Rhenano, utpote magis aperienti & magis temperato; nihilominùs, ut sæpiùs dixi, calidiora sunt semper ejusmodi remedia; plus possunt in Febres quæ jam sunt effætæ, quàm in Febres validiores & recentes: extractum aqueum cum pulvere Stahlii mihi longè videtur anteferendum, potest ex iis concinnari bolus cum syrupo quodam grato & cardiaco.

At non in repugnantia solummodò, sed in ipsius ventriculi læsis functionibus occurrit sæpè impedimentum; ne ingeratur scilicet cortex peruvianus, vetat

aliquandò vomitus pertinax ; Sydenhamio, ut obicem hunc tolleret , mos erat , juxtà Riverii methodum , succum citri cum absinthii sale exhibere , & dein laudano liquido irritationis fomitem aggredi ; alii audaciùs curationem Febris simul moliri tentantes , febrifugum ipsum cum opio vel theriacâ præscribere solent ; ego verò, si febrilis vis non multùm urgeat, eamque ægri tutò ferre possint , ventriculo statim mederi satiùs existimarim ; eo restituto , facilius alius morbus.

Uti ventriculus , ita intestinalis tubus sæpè curationi repagulum objicit ; utroque autem in casu eadem ratione ægris licet succurrere ; exhiberi nempè potest cortex peruvianus in enematibus ; ita tamen usurpatum pueris magis quàm adultis profuisse observatum est ; sed nihil aut parùm omninò proficeret nisi diù in intestino recto & colo retineatur ; atqui facilè elabitur , idque præsertim si diarrhæa urgeat ; recurrendum ergo ad narcotica , quæ simul cum corticis decocto infundantur ; statuendum solummodò superest , quænam eorum dosis exhibenda sit.

Ego quidem theriacæ drachmam dimi-

diam, aut sæpius fyrupi diacodii ꝑ. cum decocto in quo ebullierat corticis uncia una, adultis præscribere consuevi; horum beneficio duo ut plurimum affecutus sum; moram primò diutinam fecerunt enemata in tubo intestinali; paulatim deindè aut aliquandò brevi temporis spatio abscessit Febris, veluti si ore assumptum fuisset febrifugum; observari tamen velim quòd si eadem die hoc repeti necesse sit, imminuenda est narcoticorum dosis; cavendum nimirum ne nimius inducatur stupor, quod inexpertis sive imprudentibus contigisse memini.

Ut in stomacho, ita in pulmone occurrunt sæpè impedimenta; nam cum tenerior est ejus textus, ægrique sanguinis sputo aut tussi acriori obnoxii sunt, nequaquam corticem peruvianum ferre posse videntur; sed observandum huic affectui magis adversam esse Febrem, quàm illius remedii vim; undè ab eo abstinere non licet; cum eâ interim cautelâ exhiberi debet, ut lenientia simul præscribantur; in hunc ergo scopum radicem althææ aut flores papaveris rhæados corticis decocto addere soleo. Cum quædam fœmina in

tussim incidisset acerrimam, eamque indefinentem, ad ejusmodi lenientia devenire coactus sum; & summo quidem ægræ emolumento; simul enim & tussis & Febris discesserunt.

In certis temperamentis, in cachecticis v.g. & in hypochondriacis, cautiones postulat cortex, pro vario eorum affectuum ingenio; in iis quædam imprimis pars ægra est, in aliis plura afficiuntur viscera, & nervi inordinatos cient motus; si ergo calida usurpentur, si cortex peruvianus absque præviâ præparatione aut solus ingeratur, acrior insurget calor, & constringentur ægræ partes; undè emollientia, leniter laxantia, aperientia, & refrigerantia tum præmitti, tum simul usurpari cum febrifugo necesse est; si alia ineatur curationis ratio, Febris contumacior erit & ingravescet.

Non minora occurrunt impedimenta in virginibus chloroticis, seu menstruorum vitio laborantibus; difficilè omninò curantur in iis Febres, quoniam tunc adest duplex morbus; maximè autem in iis præstat, ut statim concitetur vomitus; non minùs enim præcedenti affectui im-

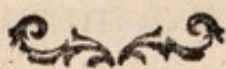
pugnando, quàm Febri fugandæ aptus est; succussionem postulat stomachus, cum suppressis menstruis malè semper afficiatur; juscula deindè ex lapatho cum antiscorbuticis exhibenda sunt, ut pervium fiat hepar, & ut stimulo in collicias uteri adigatur sanguis.

Alvi etiam imprimis habenda est ratio; laxior quidem fieri potest solius vi lapathi; sed addendum arcanum duplicatum; ita faciliùs cortici peruviano hoc in casu parabitur via; cum iis tamen remediis aliisve ejusdem naturæ adhibere debet, ut simul uterque impugnetur morbus; non hanc quidem medendi rationem perpetuam esse velim; varia enim incidunt in quibus eadem esse nequeat; exemplum tantummodò adduxi, quo pateat, quid in tali affectu Febri postulet.

Pueris Febre laborantibus mederi non minùs arduum est; omnia respuit medicamenta ætas hæc; hoc tamen in eâ est peculiare, quod minùs periculosè ægrotare soleat; videre est tenerrima corpora Febri intermittenti diù veluti confecta, quæ tamen indè evadant feliciter, idque sæpissimè solius naturæ beneficio; sed

faciliùs evaderent, si ipso initio lenis concitaretur vomitus; à biennio natis ego tartarum ipsum stibiatum præscribere non reformido; mitiùs enim in eis stomachum subvertit, quàm in adultis, ut certissimâ didici experientiâ.

Magis proficuum esset hoc remedium, si febrifuga deinde exhiberi possent; syrupus solus ex cortice peruviano sufficeret, si imprimis cum rob sambuci conjungeretur; in eo enim est vis leniter purgans, ita ut variis pueris non aliud catharticum exhibuerim; at si in usum vocari nequeat remedium hoc, ad absorbentia cum rheo, & cum cremore tartari deveniendum; sunt hæc in teneriori ætate vera febrifuga; imò ad alia medicamenta confugere vix in multis opus est; undè, quantum fieri potest, urgenda; licet enim spontè tot evadant pueri, multis intumescit alvus, obstruuntur viscera, hepar in molem assurgit maximam; graviora hæc fient, si perperam adhibeatur cortex; imò si nondum contigerint, ea inducere poterit.

CAPUT XVIII.

De impedimentis ex ipsa Febre, ex vitiis quæ in varias partes inferre solet, & ex perversâ medendi methodo ortum trahentibus.

ALIA occurrunt impedimenta, quæ ex ipsâ Febri originem trahunt, aut ex perversâ medendi methodo; hæc autem vel in genere spectari possunt, vel in se ipsis sigillatim; in genere quidem reduci possunt ad Febrium contumaciam & ad abdominis affectus, ex iis ortos; & primò quidem est ubi ipsa Febris corticem peruvianum per se ipsam respuat; eo enim nullatenùs aliquandò attingitur, licet præmissa sint omnia quæ curationi viam sternunt; quin imò ipsius corticis vires pro variis temporibus variæ esse videntur; certis enim annis feliciter succedere, aliis verò nocere potiùs quàm prodesse solet; non magis proficius est in quibusdam locis, in regionibus v. g. uliginosis & mari adjacentibus; varia haud

dubiè est veneni febrilis vis; acriùs nimis-
rùm partibus solidis vel humoribus altiùs
infixum, iis arctiori nexu inhæret. =

In eâ Februm contumaciâ insanum
profectò esset inutile urgere remedium,
cùm non innoxium esse possit; frustra
ad majorem dosim recurrunt nonnulli, ut
febrilem veluti obruant fomitem; vel
enim sufflaminantur tantummodò paro-
xyfmi, remanetque in visceribus morbi
causa; vel ut diximus, ignis igni additur,
& magis contumax urget Febris; à corti-
cis igitur usu desistendum, & ad diluentia
& aperientia redeundum; sed quod rei
caput est, emesis imprimis cienda; in eo
peccant multi in locis paludosis v. g. quod
emeticis, minùs quàm par sit, incumbant;
tanta est in Febres eorum vis, ut multos
qui in prophylaxim iis usi sunt, immunes
servatos viderim.

Quanti autem momenti sit in hâc Fe-
brium contumaciâ cortice peruviano non
abuti, ex multis nosse licet; oriuntur ex
perversâ medendi methodo varia partium
vitia, quæ in reliquam protrahuntur vi-
tam; vidi homines robustissimos qui post
Febres intermittentes varias experirentur

functionum principum læsiones, & in miserandos inciderunt affectus; alii melancholici & cachectici fuere; alii obstructionibus fuerunt obnoxii, non pauciusquam perfectè restituti vitâ tandem functi sunt; quibusdam denique gravior & antè constitutum à naturâ terminum incubuit senectus.

In contumaci Febrium illarum decursu multa occurrunt, eaque peculiaria, quæ cortice peruviano curationem vetant prosequi; cùm in usum vocatur remedium hoc, gravitatis sensum, ardorem, & constrictionem experiuntur multi, ut jam diximus; sunt autem hæc certa curationis impedimenta; vel enim latet affectus quidam in ipso stomachi textu, ut jam innuimus, & tunc ipsi medendum pro causæ naturâ; vel quod ut plurimùm occurrit, insunt degeneres pravique succi, iique mordaces, caloremque inducentes; atqui hi necessariò expellendi & immutandi; hinc iterùm emeticorum & alterantium patet necessitas; nec corticem exhibere ullatenùs licet, nisi his præmissis, aut tandem cum ipso permixtis.

Non minùs occurrunt ejusmodi impe-

dimenta in duodeno aut reliquo intestinali tubo ; alvus fit sæpè pigrior in corticis peruviani usu ; quæ dejiciuntur veluti urentia sunt , biliosa , flavo-rubra , aut nigrescentia , ita ut his aliquandò veluti corrodi videantur lintea ; si autem hoc in casu exhibeatur ejusmodi remedium , malè consulatur ægris ; statim quidem præca-veri potuissent hæc omnia lenioribus emeticis usurpatis aut repetitis ; purgantia levia , refrigerantia & aperientia , eorum-que usus protractus universam hanc sustulissent saburram ; nec verò aliud quidquam , cùm ea per corticis peruviani usum se prodiit , tentandum superest , & ab eo omninò temperandum , donec res se meliùs habuerint.

Sed altiùs respiciendum , ad eorum omnium fontem scilicet , in quo vera sunt impedimenta ; pendent fermè semper hæc omnia ex hepate ; si autem ab initio laboret pars hæc ob nimiam Febris vim , piaculum sanè esset corticem peruvianum exhibere ; at si in ejus usu bilis secretio aut excretio lædatur , non minùs ab eo temperandum ; si enim urgeatur remedium illud , colligetur biliosum magma ,

idque crassissimum & acerrimum; veluti retorridum fiet hepar; fæces erunt nigriores; urinæ intensè rubro inficientur colore; omninò lateritium copiosumque erit earum sedimentum; sed ne iis quidem opus est, ut dignoscatur hæere aliquid in hepaticis functionibus, quod curationem impediat; si solummodò lividus sit vultus aut pallidus, vel subluteum referat colorem, etiam cùm Febris evanuisse videtur, eam in limine præstò esse pro certo haberi debet.

Ad tollenda autem illa omnia, intermittendus statim corticis peruviani usus, & hepatis tubulos referantibus per aliquot tempus insistendum; in hunc autem scopum adhibenda aposemata ex plantis saponaceis, amarescentibus, ex cichorio v. g. ex soncho & taraxaco; non rarò eorum succum depuratum cum succis borraginis & buglossi in usum vocavi, addito tamen sale purganti, ut arcano duplicato & crystallo minerali; tanta est vis purgantium in hepatis affectibus, ut solis jusculis ex lapatho & crystallo minerali eos sæpè sustulerim; deindè verò feliciter aliàs citiùs, aliàs tardiùs ad corticis peruviani usum redii.

Gravius

Gravius est impedimentum, si alvus durior evaserit, seu Febris vi in eam se exerente, seu remediis perperam adhibitis; duritiei ejus causa est in visceribus modò dictis; ingurgitantur nempè & obstruuntur, ideòque eorum textum non facilè permeat sanguis, in iisque stagnant alii humores; indè, ut innuimus, irritatio quæ fibris rigiditatem conciliat, alvum astringit, vasorum plethoram in mesenterio inducit; quoties autem hæc occurrunt, nusquam, nisi iis sublatis, Febrem curari posse ratum, certumque sit.

Et primò quidem cortex peruvianus tunc saluberrimas suas vires non potest exerere; solâ evacuatione eâque repetitâ potest sua visceribus restitui mollities; non tamen hoc ipse cortex peruvianus, licet purgans sit, imò & quinquies aut sexies alvum moveat, præstare potest; inest haud dubiè huic remedio quidam irritans & æstum inducens stimulus, dum intestina ad fæcum excretionem sollicitat; ideò non laxantur eorum fibræ nec aliorum viscerum textus.

Quæ maximè conducunt in hâc alvi duritie, sunt lenia purgantia; quoties ea

Q

mihi occurrit, cassiæ aliorumque similium operâ intestinorum rigiditatem emolliendam curavi; cichoracea simul aliaque id genus cum leviori salium stimulo præscripsi; his autem per certum tempus assidue adhibitis, semper reducem obtinui alvi mollitiem; hoc imprimis in iis Febribus, quibus non ita longè ab earum initio mihi mederi contigit, assequutus sum.

Cùm verò diutiùs excurrerunt Febres, non ita successit lenior hæc methodus; cachexia & alvi renitentia gravior valentioribus remediis oppugnanda est; ideò sæpè purgans ex sennâ exhibui, intermixtis tamen semper mollioribus ut cassiâ, tamarindis aut mannâ ipsâ; juscula deindè laxantia & emollientia usurpavi, & his tandem tartarum martiale solubilem addidi; ita autem voti compos factus sum, imò & sæpissimè ipsas Febres fugatas observavi; sed curatio hæc fida certa que non est; postquam ergo subsedit abdomen, certiori febrifugo, id est, cortice peruviano absolvenda & firmanda est.

Hæc medendi ratio multò magis necessaria est, si valdè intumuerit venter; non rara quidem est intumescentia hæc absque

aquæ collectione; in variis nimirum oc-
 currit Febribus & præcipuè in certis epi-
 demiis, imò ipso initio aut saltem non
 multò post; sæpiùs tamen post certum
 decursum prodire solet; non modò alvus,
 sed vultus & ipsa brachia, partesque in-
 fernæ intumescunt; atqui in hoc rerum 22
 statu exulet oportet cortex peruvianus;
 purgantia & aperientia, quæ toties hîc 22
 commendavimus, sola exhibenda; diu- 50
 reticis etiam incumbendum; solo vino, 22
 cui bacca juniperi infusæ additusque sal 22
 martis Riverii, cum sale prunellæ sæpè 33
 usus sum; eo Febres ipsas curavi, totam- 22
 que sæpiùs intumescentiam sustuli. 22

CAPUT XIX.

*De curatione Februm, quæ cum desierunt,
 iterum exurgunt; tum quorundam symp-
 tomatum quibus stipari solent.*

SI tollantur impedimenta jam memo-
 rata, facile tollentur Febres, nec quid-
 quam remanebit ex veneno febrili; sed
 ea non est ægrorum omnium conditio, ut

eo, dum impugnatur, penitus liberentur; in multis per certum solummodò tempus avertuntur paroxyfmi; eos vel leviffima reducit occasio, vel spontè revivifcunt; ita alternâ vice evanefcentes, per longum sæpè temporis fpatium protrahuntur Febres.

His, ut occurrerent Medici, varia tentarunt; modò largiorem corticis exhibuerunt dofim, modò verò, ut ipfi vires adderent, varia cum eo mifcuerunt; fatendum profectò quod in plurimis ægris non rarò fuccedat remedium hoc variè exhibitum; eo cum millepedibus immixto v. g. aut cum pulvere viperino, vel cum centauryo minori sublatae sunt Febres pertinaces; cum ipsis purgantibus non minùs efficax fuit; vidi multos quibus diù & incassum magna ejufmodi febrifugi copia ingefta fuerat, & tamen apofemate aliàs defcripto perfectè curati sunt; non ergo in corticis usu negligenda sunt purgantia, aliaque modò memorata, cum diluentibus tamen & aperientibus exhibenda.

Ego verò his irritis certiore, cum per ægros licuit, amplexus sum medendi methodum; statim fcilicet eos lecto addixi,

veluti graviori laborarent morbo; tenuissimam simul præscripsi diætam, & aliquando per aliquot dies solius aquæ potum; deindè verò ad aperientium & leniter purgantium usum confugi, eumque per certum tempus protrahendum curavi; ita sæpissimè iis solis se proripuit Febris; aut si eam superesse contigerit, multùm de suâ vi & pertinaciâ semper remisisse observavi; tunc autem cortici peruviano facilè obsequitur, & si ritè exhibitum fuerit remedium hoc, nullus esse debet recidivæ metus.

Necessaria omninò est hæc methodus in certis Febris, quæ non rarò occurrunt; est v. g. ubi evanescant paroxysmî & remaneat pulsus frequens; insurgit imprimis ejus vis vel post motum quemlibet, vel post pastum, licet sibi nimium non indulserit æger; non malè interea se habere videtur, quia febrifugis utitur, vel jam usus est; sed si à strictioris diætæ legibus recesserit; si consueta repetantur munia; si ad hæc accedant certæ aeris mutationes; tunc, inquam, instat Febris, quæ amota videbatur; nequicquam autem proficiet licèt ingesti affatim ejusdem remedii vis;

fallaces tantummodò, fugacesque dabit inducias, undè alia, quæ jam indicavimus, auxilia in usum vocanda sunt.

Nec tamen hæc ita dicta velim, ut quoties recruduit Febris, eam his remediis continuò impugnandam crediderim; est ubi nimiùm pertinaces Febres sibi relinquendæ sint; si v. g. hyeme recurrant, nec frænari possit febrile venenum, expectandum donec ver advenerit; imò & aliis temporibus, & in certis temperamentis ab inutili remediorum usu omninò abstinendum; vidi equidem, licet rarò, Febres ipsâ æstate ita contumaces, ut remediis quibuscumque obsisterent; eas verò naturæ commisi, diætæ solummodò rationem habendam curavi, leviaque remedia viscerum functiones juvantia præscripsi; fuit ubi plus sic profecerim, quàm aliâ quâcumque methodo.

Uti in iis Febris quæ per certum tempus reluctantes vix abigi possunt, præcipua est methodus hæc; ita in iis quæ recens exortæ & fugatæ relapsum minantur, alia ineunda medendi ratio; cum enim stent vires, nec Febris adeò altas egerit radices, ad præparantia remedia

revertere tutius erit ; undè , si fieri possit ,
 nec evacuantibus nec diluentibus par-
 cendum ; ita sublatis quæ supersunt impe-
 dimentis , febrifugis absque fructu adhibi-
 tis dabitur locus ; variè tamen pro variis
 Febris aut pro diversâ symptomatum
 naturâ usurpanda sunt hæc remedia.

Sint v. g. ægri qui jam à Febre aut pa-
 roxysmis liberi , vigiliis pertinacibus , aut
 acerrimis conflitentur capitis doloribus ;
 non intermittenda tunc remedia , sed po-
 tiùs urgenda sunt , prout urgent hæc
 symptomata ; & quidem in univèrsam iis
 vigentibus sublatam esse Febrim creden-
 dum non est , sed potiùs in caput conver-
 sam esse veneni febrilis vim ; postquam
 enim sedem ita commutavit , iterùm in
 solitam paroxysmorum erumpit incan-
 descentiam.

His ita se habentibus è capite evocan-
 dus est stimulus ille febrilis ; nil autem id
 meliùs præstare posse quàm sanguinis à
 saphœnâ missionem , apud plerosque ob-
 servavi ægros ; eâ tamen solâ non absolvi
 poterit curatio ; undè ut tuta certa que sit,
 ad emesim iterùm confugiendum credidi ;
 deinde verò ad juscula laxantia & aperientia

2
 3
 deveni, & tandem addito iis tartaro mar-
 tiali solubili, rem omnem, ut plurimum,
 posse confici mihi innotuit.

Non minùs aliquandò faceffunt negotiù
 sudores, quibus diffluunt ægri, curatis
 Febris aut fublatis paroxyfmis; fi autem
 ex imperfectâ, ut folet, oriatur curatione
 hæc illuvies, Febrî malè curatæ propria
 remedia adhibenda funt; in hunc fcopum
 aliquandò, fi non inveterata effer, fi vige-
 rent ægrorum vires, aut quæ præmittenda
 funt neglecta fuiffent, ad venæ fectionem
 recurrere non dubitavi, nec quidem ab-
 que fructu; tunc haud dubiè hærebat in
 vifceribus ftimulus, & fedatâ irritatione,
 meliùs fe habuere omnia.

Sed alia infuper funt adhibenda reme-
 dia, quæ refrænandis fudoribus ftatim
 aptiora videntur; evacuantia nempe suc-
 cos exundantes à corporis ambitu revo-
 cantia; non multùm tamen hæc proficient,
 nifi obftuuctionibus vifcerum profpiciatur,
 & bilis tum urinæ fecretioni & excretioni
 confulatur; non interim prætermittenda
 quæ æftum internum temperare poffunt;
 eft enim, ut plurimum, in fudorum pro-
 fluvio ardor interna deurens, & acrimoniâ
 partium textum ftimulans.

Alia est in februm exitu causa quæ sudores movere potest; natura scilicet sanguinis, aut partium debilitas; aliâ ergo viâ huic occurrere necesse est; statim quidem libera sit alvus oportet, ut & urinarum via; sed corroborantia, aut quæ perditum fibrarum tonum restituunt, præcipua sunt curationis instrumenta; hinc cortex peruvianus, aut tinctura ejus vino extracta plerumque sufficiunt; aut denique sola juscula amara cum tartaro martiali solubili rem omnem penitus conficient; magis hæc proficua erunt, si addatur exercitium, quod solum, non neglecto interim regimine, circulationis & vasorum vim posset restituere.

Difficilius sanè est certis mederi affectibus, qui impendentem continuò minantur Febrim; eâ nimirum repressâ remanent aliquandò anxietates perpetuæ, ciborum fastidium, marcor & virium dejectio; morbi denique malè curati signa undique se produnt, idque in vultu præcipuè; lividus enim est subluteusque ejus color; hæc omnia mihi in quâdam potissimum occurrerunt epidemiâ, quæ hîc loci magnam edebat stragem; recrudescabant ut pluri-

mum quæ curatæ videbantur Febres ; difficile omninò indè emergebant ægri , non pauci verò tandem confecti in diarrhæam putridam , aut in dysenteriam incidebant ; erat ubi lethalis copiosusque erumperet sanguinis effluxus.

His autem & Febri obvium ire non licebat , nisi exularet cortex peruvianus ; eo exasperari solebant omnia ; marcori , virium dejectioni , stomachi hepatisque affectibus sola aperientia & deobstruentia occurrere poterant ; diarrhæam putridam non nisi leniter evacuantibus refrænare fas erat ; symptomata dysenterica peculiarem ipsisque propriam sibi vendicabant mendendi methodum ; cùm tandem mitiora fierent hæc omnia aut evanescerent , non audebant quidam corticem peruvianum iterum exhibere ; expectabant nimirum donec natura , aut tempestatis mutatio morbi absolverent curationem ; sed nimium illi remedii hujus vim reformidabant ; tutò aliis præmissis usurpari potuit , nec profectò ipse , sive perseveraret Febris , sive ea abscessisset , ad illud veluti ad certum auxilium confugere dubitavi.

Egimus jam de aquosis aut flatuosis tu-

moribus, qui per Febris decursum, eâque
vigente se produnt; sed, uti aliàs dictum
est, curatis Febribus turgent sæpissimè in-
fernæ partes; ex eâ autem intumescentiâ,
si ritè curata fuerit Febris, nil omninò
metuendum; se proripit enim spontè,
redintegratis viribus, aqua in textu cellu-
lari collecta; si tamen ejus multa fuerit
copia, aut diutiùs ob fibrarum laxitatem
in hujus textu hæserit receptaculis, diure-
tica & quæ tonum iis fibris conciliant ad-
hibenda sunt.

In hunc autem scopum juscula ex ama-
ris aperientibus cum tartaro martiali so-
lubili in usum statim vocanda sunt; iis
scilicet eximiæ insunt vires ad tollendam
aut præcavendam colluviem; vinum etiam
juniperinum cum sale martis Riverii idem
præstare poterit, ut mihi multis constitit ex-
perimentis; non sola sunt tamen hæc reme-
dia quæ usurpari possint; fuere qui & alia
feliciter adhibuerint, ut cinerum genistæ
lixivium; non multùm autem interest inter
remedium hoc & aquam Riverii febrifu-
gam, quæ sale tartari in aquâ soluto constat.

Talia sunt remedia quæ adversùs Febriles reliquias, aut certos affectus cum eisdem

252 LIBER SECUNDUS
incedentes mihi usu comperta sunt ; si in
iis præscribendis de cortice peruviano ali-
quandò siluerim , non idcirco illius usum
penitus ablegare mihi mens fuit ; si enim
Febris non ritè curata fuerit , si metus sit ne
lateat in visceribus ejus fomes, nequaquam
à præstantissimo hoc febrifugo abstinere
licet ; cum evanuerint enim , aut mitiora
evaserint quæ impugnantur symptomata ,
hoc remedio perficienda aut firmanda erit
curatio.

C A P U T XX.

De curatione Februm intermittentium malignarum.

MULTO minùs à cortice peruviano
abstinere licet in Februm inter-
mittentium decursu , si eæ mali moris
fuerint ; sed in iis duplex ineunda me-
dendi ratio ; alia scilicet instituenda est in
paroxysmorum ferociâ , alia verò in eorum
declinatione , seu in eorundem intermissâ
vi ; cum enim à Febris naturâ aliena sint
quibus stipatur symptomata , illis & febrili
causæ peculiaris conducunt remedia.

Sensit hoc, ut jam diximus, Ludovicus Mercatus, qui de his symptomatis primus fusè egit; propiùs dein ad curationem accesserunt Mortonus & Torti, qui omnem absoluerunt curandi methodum; nos verò hîc quæ experientiâ propriâ docti sumus breviter exponemus.

Non singula quidem quæ occurrunt symptomata prosequemur, sed præcipua tantummodò, & quæ in iis usurpari possunt remedia attingemus; & primò quidem, cùm impetitur caput, cùm instat delirium, aut urget apoplexiæ, lethargi, vel comatis species, peculiaris adhibenda medendi methodus; observatum autem est sæpissimè, quod venæ sectio, veluti uno ictu, hæc symptomata sustulerit; non minùs hæc conducit in doloribus acerrimis, in rheumaticis v. g. cruciatibus, in ventriculi aut intestinorum torminibus, in pectoris oppressione, aut denique in iis ægris in quibus stant vires, vel non collabatur vitalis spiritus.

Alia remedia multùm absimilia ut vesicatoria, v. g. prætermitti nullatenùs possunt, in hac apoplexiæ specie, in lethargo, & comate febrili; non minùs hæc confe-

runt in iis paroxyſmis, in quibus ſine motu & ſenſu jacent proſtrati ægri; quod verò minùs fortè videbitur conducere, in certis doloribus acutiſſimis idem tentare remedium non veritus ſum; cùm enim ut plurimùm ſpaſmodici ſint, fieri poteſt motuum revulſio aut derivatio ex unâ in aliam partem; quin imò idem ſuccedere in pectoris oppreſſione mihi perſuaſit experientia.

Narcoticorum uſus non minùs commendatur, tum ipſorum naturâ, tum experimentis, tum variorum ſymptomatum ſævitiâ; dolores quidem rheumatici atrociter ſævientes, illa ſtatim poſtulant remedia; at in doloribus viſcerum, ut ſtomachi & inteſtinorum, ea prætermittere piaculum ſæpè eſſet; his compoſci poſſunt diarrhæa & vomitus, quibus aliquandò in ſummum diſcrimen conjiciuntur ægri; hoc interim obſervandum, ne ſolum exhibeatur opium; aromaticis miſceri & iis veluti acui debet, ut in theriacâ & laudano liquido Sydenhamii; poteſt etiam exhiberi cum ſpiritu minerali, qui ſolus anxietati & ventriculi ſubverſioni mederi poteſt.

Non agam hîc de diluentibus aut lenientibus, quæ ad tollendam irritationem conferunt, & cuique intuenti patent; non magis motum exfuscitantibus & excalefacientibus immorari necesse est; liquet enim quàm necessaria sint in spiritûs vitalis prostratione, in pulsûs summâ depressione, in algore quo veluti marmoreum fit corpus; ut autem cum majori fructu exhibeantur remedia, non minùs quidem ad symptomata, quàm ad eorum causam respiciendum; est ea ut toxicum quo inficiuntur liquida, & quo perturbantur varix partium omnium functiones; videndum ergo quid deleteria huic causæ possit obistere, donec spontè remiserit ejus vis, & inducias concedat.

Postquam autem deferbuit paroxysmus & mitiora evaserunt symptomata, adest tempus febrili dicatum antidoto, corticî nimirùm peruviano; illius quidem decoc-tum exhiberi posset, sed metuendum ne fat larga ejus copia ingeri possit, aut ne renuant ægri; in tam præcipiti ergo morbo ad pulverem confugiendum, vel potiùs ad extractum aqueum, de quo toties egimus, nec quidem reformidanda certa ejus dosis;

si enim levior sit, scopum non attinget; enitendum scilicet, ut obruatur febrile venenum; undè ad ʒj. extracti hujus assumat æger oportet, eademque dosis bis aut ter, prout res feret, antè paroxysmī adventum repetenda.

At occurrit hîc quæstio expendenda, num scilicet misceri possint aut miscenda sint cum cortice peruviano purgantia? hæc profectò non aliena erunt in capitis affectibus, imò cùm in pectus recidit morbi vis, adhiberi poterunt, ut & in doloribus rheumaticis per artus dispersis; nec quidquam profectò tunc impedit, quin & ipsa aposemata laxantia & febrifuga in usum vocentur, si fatis supersit temporis; laxetur tamen potiùs quàm expurgetur alvus oportet, ne hâc viâ diffluat cortex ejusque vis; intendendæ sunt præsertim medicaminum vires in febrile venenum, cujus retundendus impetus.

Non ita licet in variis alterius generis affectibus alvum movere, cùm v. g. ventriculus aut intestina omnem excipiunt feruntque morbi vim, à purgantibus desistendum; imò si adsit diarrhæa, refræ-nanda est alvi laxitas; non minùs absolum esset

esset purgantibus Febrim inlequi, vacillante spiritu vitali, aut cum frigore omnis calor veluti ad interna retractus ab extremis recessit partibus; tunc potius aromatica, ut serpentaria virginiana, in usum vocanda, & cortici addenda, ut acuatur ejus vis, & per omnium partium recessus facilius deferri possit; in hunc scopum cum vino remedium hoc sæpius exhibere mihi contigit.

Secunda occurrit quæstio eaque non minoris momenti, utpotè ad morbi discrimen propius spectans; quæritur nimirum num ad exhibendum corticem semper expectanda sit paroxysmi remissio; & quidem si motus febrilis intensior non sit, sed contrà adsit virium prostratio & pulsus debilitas, si non magna urgeat in ventriculo aut intestinis irritatio, si denique per symptomatum vim liceat, non liquet profectò quare in re tam ancipiti, non exhiberi possit cortex aut solus aut cum quibusdam conjunctus remediis; licèt intermittere soleant symptomata, incertum est an futurum sit, ut brevi discedant aut mitiora fiant; interim instat periculum, & per consequens antidoti exhibendi certa necessitas.

R

CAPUT XXI.

De curatione Februm remittentium vulgarium, tum earum quæ sunt mali moris.

EA est medendi ratio quæ in Febris intermittentibus servanda est; jam verò ad remittentium curationem transeundum; sunt autem eæ varii generis, ut diximus; seu potius varia est earum vis variusque decursus; in eo sæpè exurgunt symptomata inexpectata & periculosa; undè licèt eundem habeant fomitem eandemque causam, videndum num eandem an potius diversam postulent curandi methodum; eam autem instituere non rarò arduum est; multisque è causis oritur hæc difficultas.

Quod statim negotium faceffit, est remedium adhibendorum natura eorumque usus; continuæ enim sunt ejusmodi Febres, quandoquidem in iis nulla intermissio; non alia ergo in iis statim occurrit medendi ratio, quàm quæ continuis

dicata est ; atqui respuuntur ab iis omnia febrifuga peculiararia , eaque imprimis quæ tonica sunt , amara , astringentia , calorem inducentia ; alienus ergo videtur à Febre remittenti cortex peruvianus ; si enim Febres ipsas verè intermittentes exacerbare soleat , cùm earum protrahuntur paroxysmi , & magna est ipsarum vis , an proficere poterit in Febris continuò vigentis decursu , licèt aliquandò remissior sit ejus impetus.

Cùm tamen è genere intermittentium sint ejusmodi Febres , an fieri potest , ut remedia omninò diversa postulent ? an poterit esse omninò adversum , quod earum subigendæ causæ , ipsique eliminandæ est aptissimum ? ut ergo hæc omnia , quæ sibi adeò videntur adversa , componantur , altiùs respiciendum ; videndum scilicet an adeò diversa sint remittentium & intermittentium symptomata , ut iis curandis diversâ omninò viâ incedendum sit.

Non tantoperè dissident ea nisi primâ fronte, imò consentit in plerisque intermittentium & remittentium curatio; ut enim in intermittentibus, si dum vigent paroxysmi,

R ij

ingeratur cortex, noxius omninò est; ita similiter in remittentibus, si in paroxysmorum impetu exhibeatur, res in pejus ruere solent; expectanda nimirum remissio, ut ægris succurrat remedium hoc; & antè expurgatæ sint oportet primæ & secundæ viæ, his enim turgentibus, vel adstrictâ alvo exacerbabitur Febris.

Hoc tantummodò inest discrimen in earum Februm curatione, quod in remittentibus deferbeat tantummodò Febris; non tantùm scilicèt conceditur temporis ad eam impugnandam, calor intensiùs urget, non ita expedita est secretionum via; difficiliùs ergo tolletur morbosus fomes, detrahetur tantummodò sensim aliquid ex eo; certæ ergo sunt, licèt debiliores, in eum ejusque effectus corticis vires; infringent saltem ejus vim, si non penitùs sustulerint; occurrendum solummodò impedimentis, eaque quantùm licet amovenda sunt.

Eò magis conducit cortex, quòd præcipuè in prævertendos paroxysmos, aut in infringendum eorum impetum soleat impendi ejus vis; indè scilicèt patet, quòd si ii acerbiores sint, posset adversùs eos in auxilium vocari remedium hoc; calorem

equidem augere poterit, nec tollet statim ut in intermittentibus febrilem fomitem; sed urgentiori malo succurrendum; magis noceret Febris impetus quàm medendì ratio; perindè se res habet ac in pleuritide v. g. cum Febre intermittenti conjunctâ; dubium profectò non est quin pulmone ita affecto noxius sit cortex peruvianus; quia tamen Febris intermittens retundit vim periculumque ex paroxysmis impendens avertere potest, in usum vocari debet.

At sunt certæ leges quibus subjici debet remedium hoc, & primò quidem ne exhibeatur oportet, nisi certum sit adesse febrim, quæ è genere sit intermittentium; patet ex quotidianis Medicorum apud ægros jurgiis, quàm sæpè difficile sit earum morem aut ingenium dignoscere; gnari sunt scilicet non sperandum in ejusmodi febribus à cortice peruviano levamen, si aliâ ex causâ processerint; sunt equidem minùs providi, qui quoties graviùs exacerbata, idque certis temporibus, observaverint Febrem, toties per corticem peruvianum ei occurri posse existiment; atqui tamen ut noxius esset in morbis inflammatoriis, licèt aliquandò statis horis

graves insurgant exacerbationes ; an magis conducet in variis Febris, quæ non minùs ab intermittentium naturâ abludunt.

Non tamen quoties ex intermittenti fomite ortum ducit Febris, toties adversùs paroxysmos proficius est cortex peruvianus ; si in verè continuam v. g. mutata est Febris intermittens, aut ejus ab initio speciem præ se ferat, hæc continuarum simplicium remedia postulat ; ita fit in universum, ut tandem remittat vel in intermittentem veram redire aut abire cogatur ; aliquandò verò perfectè curatur ejusmodi remediis ; imò, quod alicujus est momenti, non rarò observavi intermittentis Febris fomitem & causam Febrì continuâ deleri.

Non absimili admodum ratione Febrì duplici tertianæ continuæ suis periodis distinctæ, nec ab ingenio suo ita aberranti aliquandò occurrendum ; est ubi hæc ad undecimum, decimum quartum, imò ad vigesimum diem excurrat, magnaue ejus vis sit antè paroxysmos ; atqui eâ sic vigente non potest exhiberi cortex peruvianus ; summum enim æstum inducit, & vim febrilem intendit ; expectandum igitur donec ea remissior sit.

Sunt equidem qui voluerint hoc tentari remedium, eâ tamen lege, ut si non successerit, statim prætermittatur ejus usus; nonnulli verò versùs duodecimum tantummodò diem exhibendum censent, sed errant utrique; incerta tentari non debent, nec præfigendum remediis tempus quod non certò præfixit natura; fatius est ejus ductum sequi, eique laboranti opem ferre, prout ipsa postulat.

At multæ occurrunt Febres remittentes, in quibus paroxysmi seu exacerbationes magno insurgunt impetu, ægrosque in summas adducunt angustias; tunc autem alia omninò ineunda est via; febrifugum scilicet audacter exhibendum; nec profectò formidandus ipsius usus, quia fortè levior erit remissio; satis erit si aliqualis sit; videndum tantummodò num quid huic remedio sit admiscendum, & quid aliorum remediorum operâ moliendum sit.

Quod successisse ut plurimum observavi, est emeticum mitescente paroxysmo exhibitum, deindè verò aposema febrifugum cum laxantibus & aperientibus concinnatum, ita tamen, ut brevi tempore effectum suum edere possit; sic in genere

R iiij

mitiora fieri solent omnia ; mitiora , inquam , nec enim in ejusmodi Febris expectandum , ut tollantur penitus paroxyfmi veluti in Febre intermittenti ; fenfim tantummodò , ut plurimùm , fe propriunt , eorumque vis concidit ; sæpè tamen in intermittentium claffem brevè redeunt , non quidem tertianarum aut quartanarum in genere , fed duplicium tertianarum more incedunt hæ Febriles reliquiæ.

Sæpiùs autem occurrunt ejusmodi Febres, in quibus ita protrahuntur paroxyfmi, ut alius alium fermè attingat , & breviffima intercedat remiffio ; non poffunt ergo adhiberi apofemata, cùm longius temporis fpacium postulent ; ideò ad corticis pulverem recurrendum , feu potiùs ad extractum ejus aqueum ; ipfius drachma pulveris circiter unciam unam æquat , undè repeti poffunt faciliùs ejufdem dofes neceffariæ , & ita in tuto collocari ægri ; tunc autem, fi ufpiam, extractum illud cum pulvere temperanti aut arcano duplicato admifceri præftat ; nam reftinguatur deurens calor , & fi fieri poffit , laxetur alvus oportet , ideòque largiori copiâ exhiberi debent.

Idem remedium acriùs urgendum in iis Febris, in queis mali moris insurgunt symptomata, cum v. g. gravissimè impetit caput, apoplexiæ aut lethargi adest species, obruitur pulmo, viscera abdominis acutissimo cruciantur dolore, tunc, inquam, summum in morâ est periculum, nec nisi affatim adhibeatur cortex, ægrorum vitæ consuli potest; hæc nimirum ejusmodi remedio videtur inesse vis, ut cum venenum febrile per varias partes more insolito aberravit, id in iis hoc febrifugo extingatur, & veluti in fomitem suum revocetur; certum est saltem ita infringi ejus miasmatis vim, ut ægrorum jam fermè animam agentium non moliantur perniciem, iique aliquandò veluti exsuscitati reviviscant.

Pendet autem ejus remedii administrandi ratio ex Febris naturâ, ex symptomatum vi, ex breviori aut longiori remissione, ex alvi laxitate aut adstrictione; sed in tantâ rerum varietate, quid singuli casus sibi vindicent definire non licet; statuemus solummodò in genere duplicium tertianarum quæ continuæ sunt, & remittentium malignarum non adeò di-

versam esse curationem, magis solummodo in istis urgenda sunt remedia; cum enim tantum impendeat discriminis, statim, si fieri possit, veneno febrili occurrendum.

Expectare quidem præstat, donec remiserint exacerbationes; est tamen ubi diutius eæ protrahantur, nec de ipsarum vi quidquam fermè videatur decedere; tunc verò præmissis præmittendis ad corticem audacter deveniendum; eò minùs reformidanda ejus vis, quòd pulsus deprimi soleat, nec quidem, si ejus non essent depressæ vires, idcirco à febrifugo esset temperandum; est id in tam ancipiti morbo, ut diximus, veluti sacra anchora, quâ solâ niti & retineri potest vitalis spiritus.

Intereà symptomatum, in quibus posita videtur omnis morbi vis, ratio imprimis habenda est; cortex equidem tanquam præcipuum adversùs ea arcanum haberi debet; sed alia in iis non rarò adhibere oportet; quæ autem ad instituendam curam ducere possunt, ea ex iis quæ de Febrì intermittenti maligna diximus, repetenda sunt; referri hæc possunt ad quoscumque casus, qui in remittentibus mali moris solent occurrere; non aliud pro-

fectò inter utraq; prostat discrimen, nisi quod inter paroxysmos Februm intermittentium malignarum longius insit intervallum, in eoq; ægri mitiores experiantur Febris reliquias.

Ut meliùs pateret curandi methodus, plura congesseram exempla; sed his supersedere visum est; nulli sunt casus, qui iidem omninò sint, undè nullus est in quo eadem præcisè conducere possint remedia; satiùs ergo videtur omnia quæ ex naturæ latebris protulit experientia ad certas leges revocare, ex iisque curandi rationem in singulis ægris deducere; est hoc sæpè observatoribus vitium, ut dum omnia sensibus obvia colligunt, de doctrinâ his superstruenda parùm videantur solliciti; est ea tamen veluti fastigium, quod observationibus, ut proficua sint, superest imponendum.

F I N I S.

E R R A T A.

- P**ag. 10. lin. 7. quam habent cognationem , *lege* quam habent cum eâ cognationem.
- Pag. 14. lin. 16. ad vomitoria confugere , *lege* ad vomitoria sæpiùs confugere.
- Pag. 16. lin. 25. ut nec autumno , *lege* ut & autumno.
- Pag. 17. lin. 23. ex solo , *lege* ex falò.
- Pag. 19. lin. 14. & 15. in febrium intermittentium , *lege* in febrim intermittentem.
- Pag. 20. lin. 11. infestant , *lege* infestum.
- Pag. 23. lin. 4. in frequentia , *lege* infrequentia.
- Pag. 26. lin. ult. fusco-cæruleis intertincta , *lege* fusco-cæruleis interstincta.
- Pag. 28. lin. 15. partium textus , *lege* partium contrahitur textus.
- Pag. 36. lin. 23. febrillis , *lege* fibrillis.
- Pag. 37. lin. 13. ideò hæmorrhagiis , *lege* intereà hæmorrhagiis.
- Ibid. lin. 21. brevis , *lege* breve.
- Pag. 38. lin. 25. urinæ , *dele*.
- Pag. 46. lin. 12. resurget , *lege* resurgit.
- Pag. 53. lin. 7. fonticulis , *lege* fonticulis.
- Pag. 57. lin. 4. quod in tempus , *lege* quod vernaes in tempus.
- Pag. 60. lin. 12. ut , *lege* at.
- Pag. 64. lin. 9. præbeant , *lege* præbent.
- Pag. 81. lin. 9. de litescere , *lege* delitescere.
- Pag. 87. lin. 22. Vallæo , *lege* Valæo.
- Pag. 97. lin. 22. animi deliquis , *lege* accedentibus animi deliquis.
- Pag. 100. lin. 17. adfuerit , *lege* abfuerit.
- Pag. 109. lin. 21. sic v. g. qui , *lege* si v. g. quis.
- Pag. 112. lin. 17. propriè , *lege* proprio.
- Pag. 126. lin. 16. excipiendæ , *lege* excipiendo.
- Pag. 134. lin. 22. sic calidis , *lege* calidis.
- Pag. 152. lin. 14. in iis , *lege* in pueris.
- Pag. 164. lin. 24. conquerere , *lege* conquerere.
- Pag. 172. lin. 11. diutiùs quæ , *lege* diutiusque.
- Pag. 185. lin. 12. myristica , *lege* myristica.
- Pag. 216. lin. 5. scilicet & sequenti , *lege* scilicet proximò sequenti.
- Pag. 225. lin. 13. sistent , *lege* si stent.
- Pag. 247. lin. 22. sanguinis à , *lege* sanguinis à.
- Pag. 251. lin. 10. textu , *lege* textus.

9

xxx

30

